

ՀԱՅԿՈՒՅՆ ՈՍԳ

ԼՈՒՍԱՎԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ԳԻՏԱ-ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ս. ՓԱՐՄԱԴԱՆՅԱՆ

ՌՈՒՍ

ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐԶՈՐԴՆԵՐԻ
ԿՅԱՆՔԻ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ

1949

91(47)04 15263

CP-30 փարսեանցի
Սոս Կալանձար Ըս
այսինքն չէրի...

62

490

91(47)(077)

Ս. ՓԱՐՍԱԴԱՆՅԱՆ

ՍՅՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ. 7

ՌՈՒՍ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ԺԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՆԵՐԻ
ԿՅԱՆՔԻ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ ԳՊՐՈՑՈՒՄ

15263 A II 35053

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Ծ

ՌՈՒՍ ՄԱՐԿԿԱՆՑ ԱՆՈՒՆԵՐԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ
ՔՍՐՏԵԶԻ ՎՐԱ

С. ПАРСАДАНЯН
**Изучение жизни и деятельности
знаменитых русских
путешественников в школе**

(На армянском языке)
Ереван, 1949 г.

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր աշակերտները համար վերին աստիճանի հետաքրքիր է ե անհրաժեշտ ուսու ժողովրդի և Սովետական Միության այլ ժողովուրդների նշանավոր մարդկանց կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրությունը:

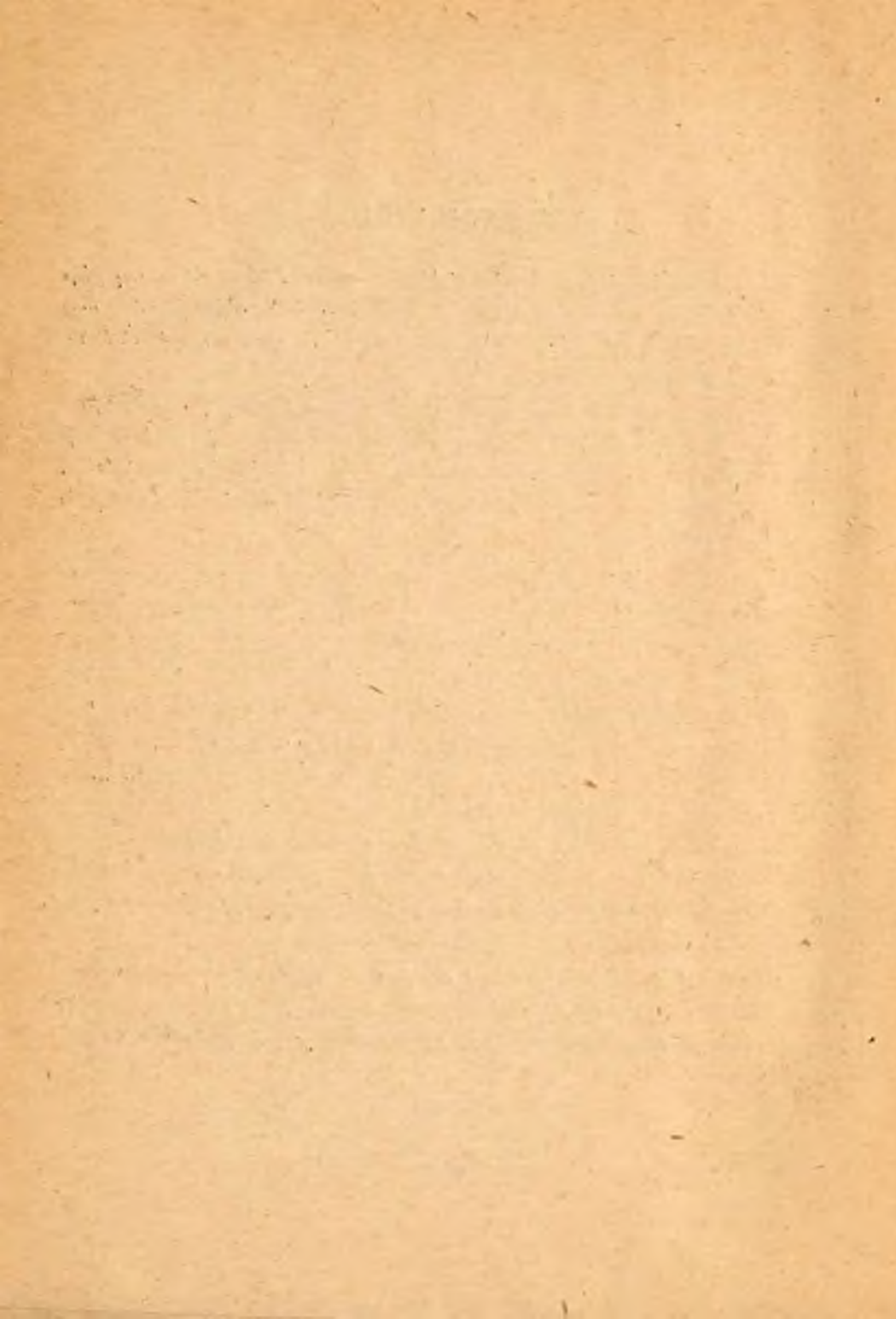
Այդ նպատակով Հայկական ՍՍՌ Կուսակցության մինիստրություն Ռուսաստանի գիտա-հետազոտական ինստիտուտը տպագրություն համար պատրաստել է առանձին գրքույկներ, որոնք նվիրված են ուսու նշանավոր գիտնականների կյանքին ու գործունեությանը:

Այդ գրքույկները, որոնք հրատարակվելու են համապատասխան առարկաների դասատուներին օգնություն պույլ տալու նպատակով, կարող են օգտագործվել ինչպես ուսուցման պրոցեսում, այնպես էլ արտագաստարանական պարապմունքների ժամանակ:

Սույն աշխատությունը հանդիսանում է վերոհիշյալ սերիայով հրատարակվող գրքույկներից մեկը, որը մեջ համառոտակի շարադրված է մի շարք ուսու նշանավոր ճանապարհորդների կյանքն ու գործունեությունը:

Դրքույկի առաջին բաժնում խոսվում է թե ինչպես պես է ուսու նշանավոր ճանապարհորդների կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրությունը կապել աշխարհագրության ճրագրային Նյութերի ուսուցման հետ:

Վերջում հավելվածի ձևով արված է Ն. Ա. Բենդերի «Ռուս մարդկանց անուններն աշխարհի քարտեզի վրա» գրքույկի աղյուսակի թարգմանությունը, որը կատարել է ընկ. Ա. Լազարյանը:

Սովետական ժողովուրդը ներկայումս իրականացնում է սոցիալիզմից ատիճանարար կոմունիզմին անցնելու հոյակապ խնդիրը:

Սովետական հասարակակարգի շարժումը՝ ղեկի կոմունիզմ կատարվում է աշխարհի պայմաններում, երբ սոցիալիզմին թըշնամի գոտակարգերը և նրանց պետութչունները ծրագրում են ամեն տեսակի ազրեօլ պլաններ՝ խանգարելու կոմունիզմի հաղթանակը:

Իմպերիալիստական գաղազած թշնամուն արժանի հակահարվածը տալու համար սովետական մարզկանցից պահանջվում է առաջիկ լարվածութչամբ աշխատել, է՛լ ավելի մեծ թափող գարգացնել սովետական գիտութչունը, կտարելզողործել ակննիկան: Մեր սիրելի Հայրենիքի հեռազա գարգացումն ու սամանների պաշտպանութչունը պահանջում են ավելի ուժեղացնել սովետական հայրենասիրութչան գաստիարակութչունը աշխատախորական լայն մատանների, երիտատարգութչան և պտտանեկութչան մեջ:

Չափազանց մեծ է գպրոցի դերը նոր սերնդի կոմունիստական շատախորակութչան գործում: Բողչեկչան պարտիան, մեր սիրելի առաջնորդ և ուսուցիչ մեծ Ստալինը պահանջում են գպրոցից՝ գաստիարակել մարգիկ, որոնք խորապես սիրեն սովետական հայրենիքը, նրա հասարակական և պետական կարգը, նրա կուլտուրան, գաստիարակել մարգիկ, որոնք հպարտանան իրենց հայրենակիցների պատմական խոշորագույն սանգձողործութչուններով, ապրեն ու դործեն սովետական ազգային հպարտութչամբ:

Սովետական գպրոցը պետք է ակախիօրեն մանակցի բողչեկչան պարտիայի գլխատարութչամբ տարվող այն պայքարին,

որ մղվում է բուրժուական ռեակցիոն կուլտուրայի նկատմամբ ցուցաբերվող ամեն մի ստորաքարշուլթյան դեմ, անհայրենիք կոտորածալիտիզմի՝ անդր-ամերիկյան իմպերիալիզմի ռեակցիոն փոփոխության դեմ:

Սովետական դպրոցի խնդիրը պետք է հանդիսանա սովորողներին առաջ վեր հանել ռուս առաջավոր խոշորագույն գիտնականների, գործիչների, ճանապարհորդների գերն ու նշանակութունը ռուսական և համաշխարհային առաջավոր գիտության, կուլտուրայի ու ակննիկայի զարգացման բնագավառում:

Ռուս աշխարհագրագետ-ճանապարհորդներն ամենամեծ պաշտոն են մատնել երկրագնդի մակերևույթի ճանաչողության մեջ:

Նրանք ուսումնասիրել են ոչ միայն մեր Հայրենիքի տերիտորիան, այլև դուրս են եկել նրա սահմաններից շատ հեռու: Նրանք հայտնաբերել են և ուսումնասիրել Կենտրոնական Ասիային հարող տերիտորիաները (Մոնղոլիա, Տիբեթ, Արևմտյան Չինաստան), Նոր Գվինեայի անհայտ մասերը, Հյուսիսային Ամերիկայի արևմտյան խաղաղօվկիանոսյան ափը, ներքին Աֆրիկայի և ներքին Հարավային Ամերիկայի զգալի մասը, բազմաթիվ կղզիներ Սաղավ օվկիանոսում, Հյուսիսային Սառույցյալ օվկիանոսում և, վերջապես, ուսաններն առաջինն են ոտք դրել Անտարկտիդայի ափերը:

Աշխարհագրության դասավանդման ընթացքում ուսուցիչը պետք է կոնկրետ փաստերով և օրինակներով ցույց տա, որ ռուս աշխարհագրագետները և ճանապարհորդներն իրենց ուսումնասիրությունների և ճանապարհորդությունների ընթացքում չեն սահմանափակվել միայն հայրենի երկրի ուսումնասիրությամբ: Ռուս աշխարհագրագետների ճանապարհորդությունները կատարվել են աշխարհի յոսոր մայր ցամաքների և օվկիանոսների վրա:

Երկար ժամանակ գոյություն է ունեցել այն տեսակետը, թե իբր Հյուսիսային Սառույցյալ օվկիանոսի՝ Հյուսիս-արևելյան միջանցքի հայտնադործումը կատարել է շվեդացի Նորվենշիլդը 1878-1879 թ. թ., մինչդեռ սովետական գիտնականների հետազոտություններն ու ուսումնասիրությունները ապացուցել են, որ Հյուսիսային ծովային միջանցքը ռուս ծովագնացներին հայտնի է եղել մեզանից զեռու երկու դար առաջ:

Ասիա աշխարհամասի հետազոտութեան պատմութիւնից մեզ հայանի է, որ եվրոպացիները համառորեն ձգտում էին Ասիայի հյուսիսային և արևելյան ամերթի կարճ ճանապարհ գտնել Արևելքի հարուստ նրկիւնները գնալու համար: Մակայն եվրոպացիների այդ ուղղութեամբ կատարած փորձերը ենթարկվում են անհաջողութեան, և հետագա տարիների բնիկացքում Հյուսիսային ծովերով դեպի Հնդկաստան և Չինաստան տանող կարճ ճանապարհի սրտնման հարցը մնում է անհետևանք:

17-րդ դարում ուսու ճանապարհորդներն անցել են Ուրալը և Սիբիրի հյուսիսով հասել Մեծ օվկիանոսի ամերթին:

Կաղակ ճանապարհորդները 15—17-րդ դարերում թափանցել են Սիբիրի խորքը:

Ռուս կաղակները 1618 թվին Սիբիրի դաժան և վայրի բնութեան միջով հասել են Ենիսեյ գետին և այնտեղ հիմնադրել մի բնակավայր, որն այժմ կոչվում է Ենիսեյսկ: Կաղակ ճանապարհորդները բնիկներից տեղեկութիւններ են հավաքել այն մասին, որ դեպի արևելք գտնվում է Լենա խոշոր գետը: Մի խումբ կաղակներ, կաղակ Վասիլի Բուզորի գլխավորութեամբ, ցամաքով ճանապարհորդում են դեպի արևելք՝ Լենա գետը գտնելու նպատակով: Կաղակները Սիբիրի հյուսիսային մասով հասել են Յակուտիա և 1632 թ. հիմնել Յակուտսկ քաղաքը: Ամբաստանով Լենա գետի ամերթին ուսուները տեղեկութիւններ են հավաքել Սիբիրի գետերի, բնութեան և բնակչութեան մասին:

Սեմյոն Դեմներ 1648 թ. մի խումբ կաղակների հետ Կոլիմա գետով ճանապարհորդել է դեպի Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոս, նպատակ ունենալով գտնել Կոլիմա գետի գետաբերանը: Ծարուհնակելով իր ճանապարհը դեպի արևելք, նա շրջանցել է Չուկոտյան թերակղզին և հայտնաբերել Հին աշխարհը Ամերիկայից բաժանող նեղուցը: Սեմյոն Դեմներ Բերինգից մոտ 100 տարի առաջ հայտնաբերել է Ասիան Ամերիկայից բաժանող նեղուցը: Մակայն Դեմնի ծառայութիւնը աշխարհապարտական դիտութեան մեջ ճանաչվել է միայն 19-րդ դարում, երբ Իրկուտսկի արխիմով հայտնաբերվել են տեղեկութիւններ՝ կաղակ ճանապարհորդների մասին:

Ասիայի հյուսիսային և արևելյան ամերթի ուսումնասիրման

գործում իրենց պատվաւոր տեղն ունին Ատլաոտվը, Կրաշենիննիկովը և Չիրիկովը: Նրանք ուսումնասիրել են Կամչատկայի ամերբեկապացուցել, որ այն ընկած է 51⁰—62⁰ հյուսիսային լայնության և 156⁰—170⁰ արևելյան երկայնության միջև: Այս ուսումնասիրությունների մասին 1733 թ. տեղեկություններ է հաղորդվել ուսական կառավարությանը և կառավարության սրտումամբ նույն թվականին կազմակերպվել է Հյուսիսային խոշոր էքսպեդիցիան, որի գլուխն էին կանոնաձևակազմիկոսներ Գմելինը և Միլլերը: Գմելինը և Միլլերը իրենց օգնական էին վերցրել ուսանող Ստեպան Պետրովիչ Կրաշենիննիկովին: Հասնելով Սիրիբ՝ ակադեմիկոսները դժվարանում են զնալ Կամչատկա և այդ գործը հանձնարարում են իրենց օգնականին: 21 տարեկան Ստեպան Պետրովիչը կանգ չի առնում ոչ մի դժվարության առաջ: Նա Կամչատկայում ապրում է երկար ժամանակ և ուսումնասիրում այդ երկիրը: Կրաշենիննիկովը ստքով անցնում է թերակղզու մի ծայրից մյուսը, ուսումնասիրում նրա բնությունը, կամչատկեցիների կյանքը և կենցաղը, հավաքում մեծ քանակությամբ բույսերի արժեքավոր տեսակներ: 12 տարվա համառ աշխատանքի ու գիտա-հետազոտական ուսումնասիրությունների նյութերը վերադարձից հետո նա հանձնում է Պետերբուրգի Ակադեմիային: Այդ նյութերի հիման վրա հետազոտում հրատարակվում է «Описание земли Камчатки» գիրքը: Կրաշենիննիկովի աշխարհագրական այդ կլաստիկ աշխատությունը զբաղել է ոչ միայն ուսու, այլև ամբողջ աշխարհի գիտնականների ուշադրությունը: Իր ուսումնասիրությունների ընթացքում Կրաշենիննիկովը որոշել է թերակղզու սահմանները, ուսումնասիրել է գետերը, լճերը, լեռները, նկարագրել կենդանական և բուսական աշխարհը:

1819 թվին ուսու նշանավոր ծովագնաց Բելլինսոգուտզենի գեկավարությամբ Կրոնշտադտից «Վաստոկ» և «Միրնի» նավերով զեպի Անտարկտիդա է ուղևորվում մի էքսպեդիցիա: Բելլինսոգուտզենը նախառակ ունեւ ուսումնասիրություններ կատարել այն ջրերում, սրտեղ զեու 1772—1775 թվականներին եղել էր անգլիացի կապիտան Կուկը: Ռուսական նավերը շարժվում են զեպի հարավ, մինչև համատարած սառույցների սահմանը, լինում են այնտեղ, սրտեղ չի եղել Կուկը և հերքում նրա կար-

ծիքը՝ հարավային բևեռային ավազանում ցամաքի բացակա-
յության մասին: Անդլիացի Կուկը հայտնել էր այն միաքը, որ
ավելի հեռու, քան ինքը եղել է, ոչ ոք զննալ չի կարող, քանի
որ ճանապարհին կան համատարած սառույցներ: Ռուս նավաու-
տիներ Բելլինսոպուզները և Լազարևը կատարում են այն, ինչ
անդլիացի Կուկը համարել էր անհնարին: Ռուսները ապացու-
ցեցին, որ կա «անհայտ» հարավային ցամաք: Անտարկտիդա
մայր ցամաքի հայտնագործման պատիվը պատկանում է ռուս-
ներին:

Աֆրիկայի հեռադոտության պատմության մեջ իրենց բա-
ժինն ունեն սուս ճանապարհորդներ Յուսկերը և Կոլալեսկին:
Հնդկաստանի հեռադոտության պատմության մեջ հիշատակվում
է Աֆանասի Նիկիտինի անունը: Աֆանասի Նիկիտինը Վասիլ-
դե-Դամայից քառսրդ զար առաջ ելել է Հնդկաստանում և չա-
փազանց արժեքավոր տեղեկություններ է հավաքել Հնդկաստա-
նի մասին:

Աշխարհագրության զարգացման պատմության մեջ մեզ
հայտնի են այնպիսի դեմքեր, որոնք համաշխարհային հուշակ
են վայելում: Այստեղ մենք նկատի ունենք Լոմոնոսովին և
Կրաշենինսկիովին:

Լոմոնոսովը համաշխարհային աշխարհագրական դիտու-
թյան մեջ առաջ է քաշել և զարգացրել համեմատական աշ-
խարհագրության իզեան և ստեղծել է անասական աշխարհա-
գրության գաղափարը. անասական աշխարհագրություն տե-
րմինը առաջին անգամ համաշխարհային դիտության մեջ գործ է
ածել Լոմոնոսովը:

Կրաշենինսկիովը 1755 թ. ավել է առաջին խոշոր երկրա-
դիտական աշխատությունը, որում ցույց է արված բնության և
մարդու անբաժանելի կապը, նրա բնորոշ գծերը մարդու կյան-
քի կազմակերպման գործում: Այդ առաջին կամպլեքտային աշ-
խատությունն է, որի մեջ պարզարանվում է, թե ինչպես ու-
սումնասիրել աշխարհագրական լանդշաֆտները և շրջանները:

19-րդ դարի խոշոր աշխարհագրագետ-ճանապարհորդ Սեմ-
յոնով-Տյան-Շանսկին ստեղծել է դաշտային ուսումնասիրու-
թյունների կամպլեքտային մեթոդը: Այդ մեթոդը ռուսական աշ-
խարհագրական մաքի ամենափայլուն նվաճումներից մեկն է:
Լոմոնոսովի, Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու, Պրժեկլալսու, Վոյեյկովի

Անուշինի և շատ ուրիշ ուսու աշխարհապրապետների ու ճանապարհորդների հետազոտութիւնները, հայտնադործումները, ճամփորդական նկարագրութիւնները և գիտական աշխատութիւններն իրենց ճշմարտացիութեամբ և տեսական մարի խորութեամբ աշխարհապրական գիտութիւնը հարստացրել են ամենախոշոր գանձերով:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ սեփուցիան լայն ճանապարհ բացեց գիտութեան բոլոր բնագավառների բուսն զարգացման համար: Մեր երկրում սովետական կարգերի հաստատումը լիակատար հնարավորութիւններ սակզծեց աշխարհապրական գիտութեան աննախընթաց զարգացման համար:

Սովետական գիտնականներ Կոմարովը, Շուկալովին, Կոզլովը, Օրբուշեք, Արսենովը, Բերգը և ուրիշներ, հետևելով ուսուական առաջավոր աշխարհապրապետների լավագույն արագիցիաներին, առաջ տարան աշխարհում ամենատաղավոր աշխարհապրութիւնը՝ սովետական աշխարհապրութիւնը, որն իր մեթոդով և լիակատար միանգամայն հակառակ է բուրժուական հակագիտական, վուլգար-մատերիալիստական և սեպիցիսն աշխարհապրութեանը:

Սովետական կառավարութիւնը, սոյլեկիկներ զարտիան և անձամբ բնկեր Ստալինը սչինչ չեն խնայում սովետական աշխարհապրական գիտութեան զարգացման համար: Սովետական գիտնականների կողմից կազմակերպուող էքսպեդիցիաների նախապատրաստումն ու աշխատանքի ընթացքը մեզ մոտ համարվում է համաժողովրդական մեծ գործ և արժանանում է մեծ Ստալինի հայրական ուշադրութեանը և ժողովրդի հոգատարութեանը:

Սովետական աշխարհապրութիւնն իր առաջ նպատակ է դրել կոմպլեքսային մեթոդով ուսումնասիրել բնութիւնը և նրա մեջ տեղի ունեցող երևույթների փոխազդեցութիւնը և փոխազարմ կապվածութիւնը՝ նպատակ սնեհնալով այն ի սոյաս դնե մեր սոցիալիստական Հայրենիքի ժողովրդական անտեսութեան զարգացմանը: Մեզ անհրաժեշտ չեն արտաքին նկարագրութիւններ, այլ խոր անալիզ, որը հնարավորութիւն աա տիրապետել բնութեանը և վերափոխել այն: Սովետական աշխարհապրութիւնը ամուր կապված է ժողովրդական անտեսութեան հետ:

և իր հետազոտությունները կապում է ստալինյան հնդամյակի խնդիրներին հետ:

Արևիկալի հետազոտման և յուրացման սովետական շրջանը իրականացրեց մարդկության 400 տարվա ջանքերը: Արևիկալի սովետական շրջանի հետազոտության պատմության մեջ ամենագլխավորն այն է, որ Սովետական իշխանության, բոլշևիկների պարտիայի և անձամբ բնիկը Ստալինի ղեկավարությամբ մեր գիտնականները և բեռախուշները 1932 թվականին «Միրբրյակով» ռուսացանառով Եվրոպայի և Ասիայի հյուսիսային ծովերով՝ Արևմտահարավային մինչև Խաղաղ օվկիանոսն անցան մեկ նավիկացիան շրջանում: «Միրբրյակով» նավի արշավախմբի հաղթանակը բեռախուշ ծովերի բնության աարերքի ղեմ, համաշխարհային նշանակություն ունեցող հաղթանակ էր, որ ձեռք բերին սովետական մարդիկ:

1933 թ. օգոստոսին «Չելյուսկին» նավով Մուրմանսկից դուրս եկավ նոր էքսպեդիցիա, հայտնի բեռախուշ Օ. Յու. Եմիլովի ղեկավարությամբ՝ Հյուսիսային ծովային ճանապարհն ուսումնասիրելու նպատակով:

Չելյուսկինի արշավախումբը հերոսաբար հաղթանակելով արևիկական դժման բնության արհավիրքները՝ անդամատելի ավանդ մուծեց Արևիկալի ուսումնասիրության պատմության մեջ և խոշորագույն ծառայություն մատուցեց Հյուսիսային ծովային ճանապարհի յուրացման գործում:

Սառցահատ «Լիակին» 1934 թ. ամռանը Խաղաղ օվկիանոսի և Հյուսիսային Սառույցալ օվկիանոսի ծովերով արևելքից-արևմուտք անցավ դարձյալ առանց ձմեռելու մեկ նավիկացիան շրջանում: Արևիկալի յուրացման գործում սովետական գիտնականները կողմից նվաճված մյուս փայլուն հաղթանակը գրեթե կայանի անձնակազմի՝ Պապանինի, Ֆեոդորովի, Շիրշովի, Կրենկելի կողմից Հյուսիսային բեռի նվաճումն է:

ՍՍԽՄ Հյուսիսային ծովային ուղու ըացումը մեր երկրի ժողովրդական անասության զարգացման և երկրի պաշտպանության համար սակեղծում է լայն հնարավորություններ: Բեռում և Արևիկալի ծովերում սովետական գիտնականները պատմության մեջ առաջին անգամ կատարեցին օդերևութարանական հիդրոգրաֆիկ, հիդրոստանիկական, մագնիսային գիտումներ և

ուսումնասիրություններ: Այդ ուսումնասիրությունները պարզեցին, որ Առլանտայան օվկիանոսի ջրի համեմատաբար ավելի տաք լինելը նկատվում է նաև բևեռում՝ 200—600 մետր խորության մեջ: Բևեռային շրջանում է առաջանում ցիկլոնը և ստեղծում արկտիկական ֆրոնտ, որով սլայմանավորված է ՍՍՌՄ ընդարձակ տերիտորիայի կլիման:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ սևուցեյիայից հետո սովետական աշխարհագրագետները ղինված կենինի Ստալինի առաջավոր դիտությամբ, յուրացրին Արկտիկան, Սիրիբը, Ղաղախոտանի և Միջին Ասիայի չոր անապատները, նրանք համարձակորեն զարգացրին բնությունը մարդու կողմից վերախոխելու հարցը: Հենվելով կենինի—Ստալինի ուսմունքի վրա՝ սոցիալիզմի շինարարության մասին, սովետական աշխարհագրագետներն ստեղծել են անասական ապանաշման սովետական մեթոդը: Ֆիզիկո-աշխարհագրական միջավայրի կոմպլեքսային և գիտական ուսումնասիրությունների միջոցով մեր երկրի սոցիալիստական արդյունաբերության և դյուրատնտեսության զարգացման համար ստեղծվել են ամենայայն հեռանկարներ: Ռուսական աշխարհագրությունը ոչ մի շրջանում այնքան նվաճումներ չի ունեցել, որքան սովետական իշխանության տարիներին: Սովետական աշխարհագրությունը համաշխարհային հրուշակ է նվաճել:

Աշխարհագրության դասավանդումը մեր դպրոցում պետք է ընթանա աշխարհագրական առաջավոր գիտության ետևից՝ դպրոցականների առաջ բաց անելով գիտության կողմից ձևաքերված նորագույն նվաճումները: Դպրոցը պետք է մեր աշակերտներին ծանոթացնի ուսու աշխարհագրագետների և ճանապարհորդների կյանքի ու պայքարի հետ: Աշխարհագրության ուսուցումը դպրոցում պետք է աշակերտների մեջ դարպացնի հպարտության և սիրո զգացմունք գեպի իր Հայրենիքը, զեպի նրա ստեղծագործող մարդիկ:

Մ. Ի. Կալինինը հերոս պապանինականներին սլարդատորու առթիվ ասել է.

«Աշխարհի բոլոր գոտագրքերում կասվի, որ ուսու գիտնականները առաջինը Հյուսիսային բևեռ հասան և հսկայական հետազոտական աշխատանք կատարեցին՝ Հյուսիսային բևեռից»

մինչև Գրենլանդական ծովի հարավային մասը, որը մինչև այժմ բոս հարկի չէր ուսումնասիրվել:

Նշանակում է գուք նոր էջ եք բաց արել ուսն գիտնականների նվաճումների մեջ: Եվ ահա զրա համար, նրա համար, որ գուք գիտնականների նվաճումների մեջ նոր էջ եք բաց արել, ձեր հաջողությունների համար, որոնք անսպասման համաշխարհային նշանակութուն ունեն, ահա զրա համար ընկերները պարզեացրել են ամենաբարձր պարզեով, որին պարտիան և կոստայորությունը կարող են արժանի համարել իր երկրի զավակներին»¹:

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻՆ ԻՆՉՊԵՍ ՄԱՆՈԹԱՅՆԵԼ ՌՈՒՍ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԳՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԻ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

Ռուս խոշոր աշխարհագրագետ-ճանապարհորդների կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրությունը մեծ չափով է աւրնչվում միջնակարգ գաղտնի աշխարհագրության դասընթացի հետ:

Ճ-րդ գասարանում Նվրոսայի ընդհանուր տեսությունն անցնելիս ուսուցիչն աշակերտներին քարտեզի վրա ցույց է տալու աշխարհագրական բաղմամբով օրեկաներ, որոնց հայտնարերումը և ուսումնասիրությունը կապված են ուսն գիտնականների անվան հետ: Աշխարհագրության գասատուն պետք է այս հանգամանքը օգտագործի և ցույց տա, որ Նվրոսայ աշխարհամասի հետագոտության պատմության մեջ ուսն աշխարհագրագետներն ունեն իրենց արժանահիշատակ ծառայությունը: Այսպես, օրինակ՝ Նվրոսայի կղզիներն անցնելիս աշակերտներին պետք է ասել, որ Նոր Երկիրն ուսումնասիրել են ուսն գիտնականներ Ռոզմիստովը, Լիտկեն և ուրիշները:

Ռուս արդյունարերող Լոշինը 1770-ական թ. թ. առաջինը շրջնց Նոր Երկրի շուրջը և ապացուցեց, որ այն կղզի է:

Ռուս ականավոր գիտնական Կրասոտսկինը 1871 թվին կազմում է ուսնական ընկռային էքոպեդեցիայի պլանը, որն իր առաջ նպատակ էր զրել գտնել այն «խոշոր անհայտ երկիրը», որ ընկած է Նոր Երկիր կղզիներինց դեպի հյուսիս Կրասոտսկինը ենթադրում էր, որ Նոր Երկրից հյուսիս, այնլի բարձր աշխարհագրական լայնության տակ, քան Շպիցբերգենն է, պետք է

¹ «Երգվեստի», 28 մարտի, 1938 թ.:

լինի ցամաքի մաս: Այդ մասին էին վկայում Նոր Երկրից դեպի հյուսիս-արևմուտք սառույցների անշարժ դրությունը, քարերի և ցեխի գոյությունը՝ լողացող սառույցների վրա: Կրասպտիկինի կազմած բևեռային էքսպեդիցիայի պլանն իրականացնելու համար պարական կառավարությունը միջոցներ չի տրամադրում:

Ռուս խոշոր հետազոտող Գեորգի Սեդովը 1912 թվին կազմակերպում է էքսպեդիցիա դեպի Հյուսիսային բևեռ: Գեորգի բևեռ ճանապարհորդելուց առաջ Գեորգի Սեդովը դրել է. «Ռուս մարդկանց մոտ Հյուսիսային բևեռը հայտնաբերելու ջերմ ցանկություն է հանդես եկել դեռ Լոմոնոսովի ժամանակից: Ամուսնացածները ցանկանում էր, ինչպես էլ որ լինի, պահպանել Հյուսիսային բևեռը գտնելու նորվեգական պատիվը: Իսկ մենք այս տարի կդնանք և ամբողջ աշխարհին ցույց կտանք, որ ուսաներն ընդունակ են այդպիսի սխրագործության»:

Շպիցբերգեն կղզիների մասին խոսելուց հետո, պետք է համառոտակի տեղեկություններ հաղորդել, որ 1743 թվին Ալեքսեյ Նիմիկովը մի խումբ ընկերների ուղեկցութեամբ նավով հասել է Շպիցբերգեն կղզիների հարավ-արևելյան ափերին, նավը խարխիս է ձգել, իսկ արշավախումբը, փոխադրվելով կղզիներից մեկի վրա, անվանի գիտնականի ղեկավարութեամբ կատարել է ուսումնասիրություններ: Նիմիկովի էքսպեդիցիան Շպիցբերգենի վրա անց է կացրել 6 ձմեռ, որից հետո ուսական նավով վերադարձել է հայրենիք: Վլադիմիր Ալեքսանդրովիչ Ռուսսանովը 1910 թվին նույնպես ուսումնասիրություններ է կատարել Շպիցբերգեն կղզիներում: Ռուսանովը հայտնի է սրպիս բևեռախուշոյ, նա մահացել է այն ժամանակ, երբ փորձ էր անում անցնել Սառույցյալ օվկիանոսի հյուսիս-արևելյան ճանապարհով: Ռուսանովի հիշատակը հավիթժացնելու նպատակով Նոր Երկրում նրա անունով են կոչել ձյան ձոր, լեռ, թերակղզի, նեղուց և այլն:

Ասիա աշխարհամասն անցնելիս ուսուցիչը պետք է աշակերտներին ծանոթացնի այն ուսուցիչաբանագրագետ-ճանապարհորդների կյանքի ու զործունեության հետ, որոնց անունները կապված են այդ աշխարհամասի ուսումնասիրությունների հետ: Ասիայի սահմանները, նեղուցները, ինչպես նաև հետազոտու-

թյան պատմությունն անցնելիս, աշակերտները մեծ ուշադրութեամբ կլանն ուսուցչի պատմածը՝ ուսն խոշոր աշխարհագրադեա ծովագնաց Վիտուս Բերինգի մասին: Բերինգի կյանքի ու գործունեութեան մասին կարելի է կազմակերպել աշխարհագրական երեկո, սրտեղ զեկուցումով հանդես կգա ուսուցիչը, կամ աշակերտներից մեկը, բայց այն, ինչ անմիջապես կապված է օրվա գասի հետ, պետք է անցնել դասի պրոցեսում: Աշխարհագրութեան դասատուն, Ասիան Ամերիկայից բաժանող Բերինգի նեղուցի մասին խոսելիս, աշակերտներին համառոտ տեղեկություններ պետք է տա, թե երբ, ինչպիսի պայմաններում և ո՞վ է հայտնաբերել այդ նեղուցը, ի՞նչ նշանակութուն է ունեցել այն գիտութեան համար:

Ռուսական հյուսիսային խոշոր էքսպեդիցիայի ղեկավար Բերինգը 1725—1741 թ. թ. հետազոտել է կամչատկայի ավերը: Չուկոտայան թերակղզին, անցել է Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսով և սպացուցել, որ Ասիան Ամերիկայից բաժանվում է նեղուցով: Բերինգին է պատկանում կամչատկայի զեպի Ալյասկա ասնող ծովային ճանապարհի հայտնագործումը: Առաջին ռուսական ճանապարհորդութեանը, որի նպատակն էր պարզել, թե արդյո՞ք Ասիան միացած է Ամերիկային, կատարվել է 1727—1728 թվերին նախատորմի առաջին կարգի կապիտան Բերինգի ղեկավարութեամբ: Բերինգի անունը հավերժացնելու համար Ամերիկան Ասիայից բաժանող նեղուցը և ծովը կոչել են նրա անունով:

Անդրադառնալով Ասիա աշխարհամասի ավերը ոչ ոքող օվկիանոսների հետազոտման պատմութեան հարցերին, չի կարելի մոռացութեան տալ և աշակերտներին տեղյակ չպահել Բուրիս Անդրեևիչ Վիկիցիևու 1913—1915 թ. թ. «Թագմիր» և «Վալդաչ» սառցահատներով Սիբիրի հյուսիսային ավերով Վլադիվոստոկից մինչև Ա. խանգելսկ կատարած ճանապարհորդութեան մասին:

Աշխարհագրութեան ոչ բոլոր ուսուցիչներն են օգտագործում մի չափազանց լավ միջոց, որի կիրառմամբ նյութն ավելի հետաքրքիր է դառնում, իսկ աշակերտների զիտելիքներն ավելի հաստատուն: Գաստատուն տարվա ընթացքում բազմաթիվ անգամ աշակերտներին ցույց է տալիս Թագմիր թերակղզին, սպասումում կապանվների ծովի և այն հետազոտողների մասին, բայց

եղակի չեն այնպիսի աշակերտներ, որոնք քննության ժամանակ ոչ միայն չեն իմանում Լապտե եղբայրների անունը, նրանց մատուցած ծառայությունը, այլև զժվարանում են ցույց տալ նրանց անուններով կոչվող աշխարհագրական օբեկտները: Այս և նման շատ բացերի վերացման մեթոդները բազմազան են, բայց տարիների փորձը ցույց է տվել, որ եթե աշխարհագրական օբեկտի ուսուցումը կապակցվում է որևէ զործսուբյեկտի, պատմական իրադարձության, կամ խոշոր անվան հետ, ապա աշակերտների հիշողության միջից երբեք չի մոռացվում:

Եվ իրոք, Լապտեների ծովի, ինչպես նաև Քայմիր թերակղզու ուսումնասիրությունը, 1739—1743 թվականներին, ինչու չկապել Իմիտրի և Խարիտոն Լապտեների անվան և կատարած զործունեության հետ: Ինչու խոշոր աշխարհագրագետ Նոկարսիուս պահանջով Հյուսիսային Երկիր և Նորսիբիրական արշավախումբի միջև ընկած ծովը կոչվել է Լապտե եղբայրների անունով: Աշխարհագրության դասատուն պետք է օգտագործի բոլոր միջոցները աշակերտներին ցույց տալու ուսուցիչականների դերը աշխարհամասերի հետազոտման պատմության մեջ:

Բացառուց արիբուն Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովը 1932 թ. իր ելույթներից մեկում ասում է.

«Ինչու կոմսոսովը իր ժամանակին մարզկանց հրավիրում էր գնալ Հյուսիս տեսնելու, թե ի՞նչ է կատարվում աշխարհում: Այդ հեռատես մարդը, որն ապրում էր մեզանից 200 տարի առաջ, մտահոգ ասում էր. «Շատ սպառնալից են եղբակացուում եմ, որ հյուսիսի ընդերքում նույնպես լայնարձակ ու հարուստ թաղավորում է բնությունը և այդ հարստությունները որոնող չկա, իսկ մետաղներն ու հանքանյութերը իրենք իրենց ստքով մեր բակը չեն գա: Հարկավոր է աչքեր ու ձեռքեր նրանց որոնելու համար»: Ես կարծում եմ, մեր բոլոր լուսավորական կազմակերպությունները, Իստությունների ակադեմիայից սկսած, և բոլոր զործնական աշխատողները պետք է հետևեն կոմսոսովի օրինակին և իրենց ձեռքերով ու աչքերով շոշափեն այն ամենը, որ կա այդ հարուստ ու լայնարձակ երկրում¹»:

¹ Համ Կ(բ) Պարտիայի Լենինգրադի քաղաքային և ժարգային միացյալ 4-րդ կոնֆերանսում արտասանած հառից:

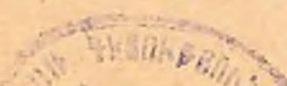
15263
A 35053
II

Կենտրոնական Ասիայի, Տիբեթի բարձրադասնակի, Գուրի անապատի, Մանջուլիայի, Տյան-շանի լեռնաշխարհի, Սուանխե և Յանցզիցզյան գետերի ուսումնասիրութեանն են ու հետազոտութեանն կապված են ուսս խոշոր աշխարհագրագետ ճանապարհորդների կյանքի և գործունեութեան հետ: Անհրաժեշտ է, որ ուսուցիչը ոչ միայն քարտեզի վրա ցույց տա վերահիշյալ աշխարհագրական օբեկտները, այլև Պրժեմլալու, Միկլուխով-Մակլայի գետի Կենտրոնական Ասիա կատարած ճանապարհորդական և հետազոտական նյութերից ընարի համապատասխան հատվածներ և հարստացնի ու զբաղիչ զարձնի գտաի թեման: Ճամփորդական հիշողութեանն կապված աշխարհագրական հետազոտութեանն զեղարվեստական նկարագրութեանն կապված ընթերցումը՝ Կենտրոնական Ասիայի մակերևութը, կլիմայի, բուսական ու կենդանական աշխարհի և էանոգրաֆիայի մասին, աշակերտների հիշողութեան մեջ ամուր հեռք կթողնեն Պրժեմլալու, Միկլուխով-Մակլայի, Կոլլովի կատարած աշխարհագրական ուսումնասիրութեանն կապված ճանապարհորդութեանն կապված մասին:

Այդ նույն թեման մշակելու ընթացքում պետք է աշակերտներին հաղորդել, որ Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին 1856—1858 թվականներին ուսումնասիրել է Կենտրոնական Ասիայի Իսիկ-Կուլ լճի ափերը, Տյան-շանի լեռները, հայտնաբերել է Սանթենյուրի գաղաթը: Իր կատարած ուսումնասիրութեանն կապված ճանապարհորդութեանն կապված մասին Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին ունի բազմաթիվ աշխարհագրական զեղարվեստական նկարագրութեանն են, որոնց ուսուցչի հանձնարարութեամբ աշակերտները պետք է կարգան և հարստացնեն իրենց գիտելիքների պաշարը:

Ասիա աշխարհամասի ծայրագույն հրվանդանները ցույց տալուց հետո, անհրաժեշտ է աշակերտներին բացատրել, թե ինչու ենք անվանում Չեյլուսկինի հրվանդան, ո՞վ է Չեյլուսկինը և ի՞նչ ծառայութեան է մատուցել նա աշխարհագրական գիտութեանը:

Ուսս հայտնի բեռնախույզ Չեյլուսկինը 1741 թվին հասել է Ասիայի ամենահյուսիսային հրվանդանին և այն անցկացրել քարտեզի վրա: Այդ հրվանդանը Չեյլուսկինը անվանել է Հյուսիս-արևելյան և իր հետ առած փայտից պատրաստել է նշանաձող ու կանգնեցրել հրվանդանի վրա:

Ասիա աշխարհամասի հյուսիսային ծայրագույն հրվանդանը, որը դանվում է հյուսիսային լայնության $76^{\circ}43'$ և արևելյան երկայնության $104^{\circ}—107^{\circ}$ տակ, հետագայում կոչվել է Չելյուսկինի անունով:

Արևելյան Սիբիրի և Հեռավոր Արևելքի մակերևույթի, կլիմայի, բուսական և կենդանական աշխարհի մասին պատմելիս գամատուն պետք է հիշատակի Վլադիմիր Կլավդևիչ Արևնեկի՝ Ուսուբական երկրում և Հեռավոր Արևելքում կատարած ուսումնասիրությունների մասին: Չափազանց խրախուսելի կլինի, որ աշխարհագրության գասատուն աշակերտների առաջ կարգա Մ. Գորկու տոորե բերված նամակը Վ. Կ. Արևնեկի՝ «Իերսու Ուղալա» գրքի մասին:

«Հարգելի Վլադիմիր Կլավդևիչ! Ձեր գիրքը ես մեծ հաճությամբ կարդացի: Չխոսելով նրա արժեքի մասին, որ իհարկե, անկասկած է և խոշոր, ես հրապուրված և հափշտակված եմ նրա հնարամտության ուժով: ...Նրևակայեցեք, ինչ զեղեցիկ ընթերցանություն երիտասարդության համար, որը պետք է ճանաչի իր երկիրը»:

Արևնեկին իր ճանապարհորդությունների և ուսումնասիրությունների ընթացքում գրել է „По Уссурийскому краю“, „Дереву Уэйла“, „В дубрах Приморья“, „Сквозь тайгу“ և այլ շատ ճափագանց հետաքրքիր գրքեր:

Կամչատկա թերակղզու ուսումնասիրություն և նկարագրություն ամբողջ պատմությունը կապված է Ստեպան Պետրովիչ Կրաշենինիևիովի անվան հետ: Նա սուս առաջին հետազոտողն է, որ 1731—1764 թ. թ. ուսումնասիրել է Կամչատկան և կազմել „Описание земли Камчатки“ հիանալի գիրքը: Ռուս մեծ բանաստեղծ Ա. Ս. Պուշկինը կարդացել է այդ գիրքը և այնտեղից աշխարհագրական և պատմական բովանդակությունը մանրամասն քաղվածքներ է արել:

Աֆրիկա աշխարհամասի հետազոտություն պատմությունը սերտորեն կապված է ուսու աշխարհագրագետ-ճանապարհորդ Վասիլի Վասիլևիչ Յունկերի, Միկլուխտ-Մակլայի, Լիսյանսկու անունների հետ: Սակայն զործածություն մեջ եղած աշխարհագրություն գասագրքերում այդ մասին չի խոսվում: Այդ բացը

վերացնելու համար ուսուցիչը պետք է կողմնակի աղբյուրներ օգտագործի և Աֆրիկայի հետազոտութեան պատմութեան հարցերի մասին խոսելիս նշի վերհիշյալ գիտնականների Աֆրիկայում կատարած ուսումնասիրութեանները և հետազոտութեանների մասին: Այսպես, օրինակ՝ 1875 18՝6 թ. թ. Յունկերն ուսումնասիրել է Անզլո-նզիպտական Սուդանի անապատները, հասարակածային Աֆրիկան, ինչպես նաև Կոնգո գետի ավազանը: 1886—1888 թ. թ. Միլլուխտ-Մալլայը ճանապարհորդել է Աֆրիկայի արևելքով, եղել է Կանարյան կղզիներում, Մադեյրաս կղզու վրա, Մարոկկոյում և Կարմիր ծովի ափին:

Իվան Իվանովիչ Կրուզենշտերնը 1803—1806 թ. թ. կատարել է առաջին ռուսական շուրջերկրյա ճանապարհորդութեանը, որի վրա ինչիք էր գրված ռուսական դրոշակն առաջին անգամ պատել երկրի շուրջը: Կրուզենշտերնի անունով Խաղաղ օվկիանոսում կոչվել են մի շարք կղզիներ:

Յուրի Ֆեոդորովիչ Լիտյանսկին մասնակցել է Կրուզենշտերնի 1803—1806 թ. թ. շուրջերկրյա ճանապարհորդութեանը, որպես «նեվա» նավի կապիտան:

Վասիլի Միխայլովիչ Գոլովինը 1807—1814 թ. թ. շուրջերկրյա ճանապարհորդութեան գեկավարն է եղել. նա 1817 1819 թ. թ. «Կամչատկա» նավով կատարել է նոր ճանապարհորդութեան, եղել է Բրազիլիայում և Հյուսիսային Ամերիկայում:

Ամերիկայի հյուսիս-արևմտյան մասի հետազոտութեան և Ամերիկայի հայտնաբերման պատմութեան մեջ խոշոր դեր են խաղացել ուսաները: 6-րդ դասարանում Ամերիկայի ֆիզիկական աշխարհագրութեանն անցնելիս և առանձնապես Ամերիկայի հետազոտման պատմութեանն ուսումնասիրելիս պետք է քննարկել ուսուցիչի աշխարհագրագետների և ճանապարհորդների կատարած ուսումնասիրութեանները Ամերիկա մայր ցամաքում: Ռուսական աշխարհագրական հետազոտութեանների պատմութեան էջերում գրված է Սեմյոն Դեֆնեի անունը, որն առաջին անգամ անցել է Բերինգի նեղուցով:

Բերինգից հետո 1730 թ. շուրջման Ֆեոդորովը, տոպոգրաֆ Գլոգլեի հետ, նավարկել են Ամերիկայի ափերով՝ հասել են Ասիան Ամերիկայից բաժանող նեղուցին և այն զձաղրել քարտեզի վրա:

1741 թ. հուլիսին Բերինցի և Չիրիկովի հրամանատարությամբ Պետրոպոլիտովսկից արշավախումբ ճանապարհվեց ղևախ հյուսիս։ Վերադարձի ճանապարհին Բերինցը հայտնաբերում է մի շարք կղզիներ։ 1741 թ. գեկաներին Բերինցը հիվանդանում է ցինգայով և մահանում։ Արշավախմբի կենդանի մնացած անդամները հաջորդ տարվա օգոստոսին մի փոքր նավով վերադառնում են Պետրոպոլիտովսկ։ Արշավախումբը Չիրիկովի ղեկավարությամբ հասնում է Ալյասկայի ափերը և նավարկում ցամաքի հյուսիս-արևմտյան ափերով։ Ինպիսի Կամչատկա վերադարձի ճանապարհին արշավախումբը հայտնաբերում է Ալեուսյան կղզիները։ Արշավախմբի անդամները նկարագրել են Ալյասկան և նրա շուրջը եղած կղզիները և վերջապես վերադարձել Պետրոպոլիտովսկ։

Հյուսիսային Ամերիկայի հյուսիս-արևմտյան ափերի ուսումնասիրության մեջ հայտնի է ուես ծովազնաց Գ. Ս. Շելլիսովը, որին անվանում են «Ռուս Կոլումբ»։ Շելլիսովը 1783 թ. ուղևորվել է ղևախի «Մեծ Երկրի» ափերը։ Առաջին տարին նա ձմեռել է Բերինցի կղզու վրա։ 1784 թ. Շելլիսովը հասել է Կադյակ կղզուն։ Շարունակելով ճանապարհը նա հասել է Ալյասկա և այնտեղ կատարել բազմաթիվ ուսումնասիրություններ։

1812 թվին Սան-Ֆրանցիսկո խորշից ոչ հեռու հիմնադրվել է ուեսական գաղութ։ Այդ եղել է ուեսների Ամերիկայում ունեցած տիրապետության ամենահարապային սահմանը։ Ռուսները ոչ միայն նավարկել և ուսումնասիրել են հյուսիս-արևմտյան Ամերիկայի ափերը, այլ կատարել են նաև այդ ափերի հանութք։ Ռուսների հայտնագործումները և ուսումնասիրությունները Ամերիկայում և իրազարգացումը օվկիանոսում չափազանց շատ են։

Հյուսիսային Ամերիկայի արկտիկական սեկտորի, նրա կղզիների, գետերի, քաղաքների և լեռների մասին խոսելիս աշակերտները մեծ ուշադրությամբ կլսեն Չկալովի, Գրոմովի Մոսկվա—Հյուսիսային բևեռ Հյուսիսային Ամերիկա անդրբևեռային անօդային թռիչքի մասին։

6-րդ դասարանի դասադրքում Ավստրալիայի հետազոտության պատմության մեջ ուեսների մասին մի փոքր հիշատակություն կա, որը չի կարող բավարարել մեր աշակերտների հետաքրքրությունը։ Ավստրալիայի հետազոտման մեջ չափա-

դանց մեծ դործ է կատարել ուսու աշխարհապարտեալ եւ ճանապարհորդ Միկլուխո-Մակլայը: Այստրալիան անցնելիս պետք է աշակերտներին պատմել, որ Միկլուխո-Մակլայը ճանապարհորդել է Նոր-Գվինեայում, Այստրալիայում եւ Օվկիանիա կղզիներում, ապրել է պապուասների մեջ, ուսումնասիրել է նրանց կյանքն ու կենցաղը: Միկլուխո-Մակլայը զարգացրել է այն միտքը, որ մարդկային ցեղերի մեջ չկա տարբերութիւն: Մ. Մակլայը երկար ժամանակ ապրելով պապուասների մեջ, խորը հումանիստական վերաբերմունք է ցուցաբերել զեպի տեղական ժողովուրդը եւ այդ եղել է առաջին նախապայմանը, որ նրան հաջողվել է այդքան հարուստ նյութեր հավաքել եւ այդքան լավ ուսումնասիրել այդ կղզիները:

7-րդ դասարանի աշխարհագրութեան ծրագիրն ընդգրկում է ՍՍՌՄ ֆիզիկական աշխարհագրութեանը: Այս դասընթացի ամեն մի թեման անցնելիս աշակերտները դասադրքում կարգում են հարյուրավոր աշխարհագրական օբեկտների անուններ, որոնք կապված են այն հայանաբերողների եւ ուսումնասիրողների անվան եւ գործունեութեան հետ:

«ՍՍՌՄ-ի ծովերը» թեման ուսումնասիրելիս, բավական չէ որ ուսուցիչը թվարկի եւ քարտեզի վրա ցույց տա ծովերը: Նա պետք է ծովերի աշխարհագրութեանը կապի այն ուսումնասիրողներ՝ Կրասոսկինի, Սեդովի, Լիտկի, Պախտուսովի, Մալիզինի, Վիկիցիու, Չեյսեկինի, Լապտե եղբայրների եւ սերիշների գործունեութեան հետ:

«Հյուսիսային ծովային ուղի» թեմայի աշխարհագրական անունների ուսուցումն ինքնանույառակ կլինի, եթե աշակերտներն իրենց հիշողութեանը չհարստացնեն «Սիրիբյակով», «Չեյսեկին», «Լիտկե», «Մալիզին», «Սեդով» եւ այլ ստոյանատներ, ուսու աշխարհագրապետ-հետազոտողների գործունեութեան եւ նրանց կողմից արված նկարագրութեանների ուսումնասիրութեամբ: Աշխարհագրութեան դասատուն պետք է աշխարհագրական ամեն մի օբեկտի մասին աշակերտի հիշողութեան մեջ հետք թողնի:

«ՍՍՌՄ-ի ուղեքը» թեման անցնելիս ոչ միայն պետք է ցույց տալ Տյան-շանը, Խանթենդերին եւ այլ լեռներ, այլ նշել, որ այդ լեռները ուսումնասիրել են ուսու գիտնականներ Սեմյուսով-Տյան-Շանսկին, Պրոսկովսկին, Մուշկետովը եւ այլն:

Անհրաժեշտ է ընդդժել, որ նախատովետական շրջանում աշխարհի քարտեզի վրա նշված աշխարհազրական ճանապարհորդութունները՝ Մագելլանի, Կոլումբոսի, Վասկո-դե-Գամայի և մյուսների շարքում այժմ ավելացել են Ստալինյան առաջին և երկրորդ մարշրուտները՝ ղեկի չյուսիսային բևեռ—չյուսիսային Ամերիկա: Աշխարհի քարտեզի վրա այժմ զծված են կարմիր գծեր, որոնք պատկերում են սոյվետական հերոս օդաչուների, բևեռախուզիչների և գիտնականների սխրագործությունները:

Աշխարհագրության առպարեզը չափազանց լայն է, այդ քաղմարտնադակ գիտությունն ամբողջովին ընդգրկել զպրոցական աշխարհագրության ծրագրերում հնարավոր չէ: Այդ առարկայի այն բաժինը, որը վերաբերում է պատմական աշխարհագրությանը, ինչպես նաև ուսս խոշոր աշխարհագրագետ-ճանապարհորդների հայտնագործումներին և նկարագրություններին, դասագրքերում քիչ են լուսարանված: Այդ պակասը պետք է լրացնեն աշխարհագրության դասատուները՝ օժանդակ նյութերի և գրականություն միջոցով:

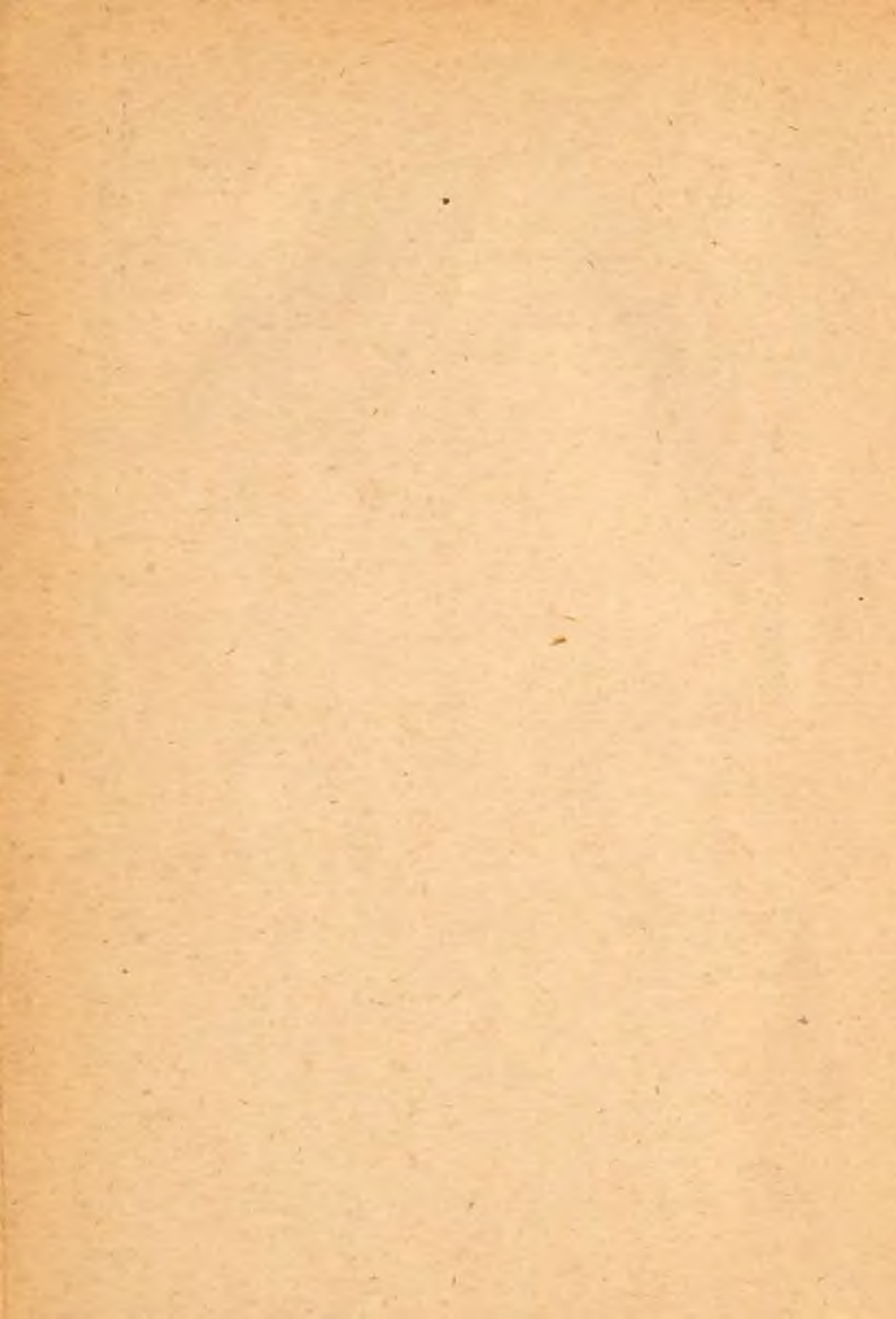
Ռուս խոշոր ճանապարհորդների կյանքի ու գործունեություն մասին զատի ընթացքում անցածից բացի, զպրոցում պետք է կազմակերպել աշխատանքի այլ ձևեր: Իրանք աշխարհագրական խմբակի և արտագասարանային այլ աշխատանքի ձևերն են: Ռուս խոշոր ճանապարհորդների կյանքի ու գործունեություն ուսումնասիրությունը, սոյվետական աշխարհագրական գիտություն նվաճումների ուսումնասիրությունը, պետք է զանա միջնակարգ զպրոցի աշխարհազրական խմբակների, արտագասարանային պարապմունքների ուսումնասիրություն նյութ: Աշխարհազրական խմբակների պարապմունքների հիմնական առարկան պետք է լինի առաջին հերթին հայրենի երկրի աշխարհագրություն ուսումնասիրությունը: Այդ տեսակետից էլ նպատակահարմար է կազմակերպել զեկուցումներ Միկլուխտ-Մակլայի, Գրեկովսկու, Դեժնևի, Բերինգի, Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու, Կոլլովի, Աբսենսկի, Չելյուսկինցիներին, Պապանինականների և շատ ուրիշների աշխարհազրական ճանապարհորդությունների և հետազոտությունների մասին: Նման թեմաներով ցանկալի է, որ առաջին հերթին հանդես գան աշակերտները: Այդ հարցում աշխարհագրություն ուսուցչի կոնկրետ օգնու-

Թյունը՝ զեկեցոց աշակերտներին պետք է լինի շատ մեծ, նա պետք է նշի համապատասխան զբաղանություն, աշակերտի տիրիվ մասնակցութեամբ կազմի զեկեցման թեզիսները, ինչպէս նաև նշի համապատասխան զխօսակից նյութեր, որոնք լուսարանում են և հարստացնում զեկեցման թեման:

Այս հարցերի մասին ուսուցիչներին, թեկուզ փոքր չափով դործնական օգնութիւնն ցույց տալու նպատակով, սույն աշխատութեան մեջ նպատակահարմար ենք համարել համառոտակի նյութեր տալ մի քանի սուս նշանաւոր ճանապարհորդների և դործունեութեան մասին:

ՊՅՈՏԻ ՊԵՏՐՈՎԻՉ ՍԵՄՅՈՆՈՎ-ՏՅՕՆ-ՇԱՆՍԿԻ

Էլինում եմ աշխարհագրագետների
երեմ հիպոնաճառարուդ, երկրագիտ և
կազմակերպիչ: Պյոտր Պետրովիչը եղել է
և այս, և այն, և երբեք:

Լ. Ս. ԲԵՐԳ

Ռուս նշանավոր աշխարհագրագետ և ճանապարհորդ Պյոտր
Պետրովիչ Սեմյոնովը ծնվել է 1827 թվին Ռյազանի նահանգի
Ուրուսով գյուղում: Պատանի հասակում նա աչքի է ընկնում
իր ընդունակութուններով և հենց այդ հասակից նրա մեջ
ծնվում է սեր գեպի ընտրվումը. գյուրջական տարիներին

Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկի
(1827—1914)

նա կատարում է մի շարք աշխարհա-
գրական էքսկուրսիաներ իր ընակա-
վայրի շրջանում: Գյուրջական գյուրջն
ավարակուց հետո Պ. Պ. Սեմյոնովն
ընդունվում է նախապատրաստական
գյուրջը: Ավարակով գյուրջը, նա
1845 թ. քննութուն է տալիս և ըն-
դունվում Պետերբուրգի համալսարա-
նի ընական դիսպոթյունների բաժինը:
1848 թ. Պ. Պ. Սեմյոնովը հանձնում է
թեկնածուական քննութունը և ավար-
տում համալսարանը: 1849 թ. փետրե-
վարին նա ընտրվում է Ռուսական
Աշխարհագրական ընկերության իտիական անդամ: Ընկերության
անդամ ընտրվելուց հետո սկսվում է նրա եռուս աշխատանք-
ների շրջանը: 1848—1849 թ. թ. ընթացքում Պ. Պ. Սեմյոնովը
վերստանիկական ուսումնասիրություններ է կատարում Ռու-
սաստանի սևահողային տարածություններում և Դոնի ավազա-
նում: Այդ նյութերի հիման վրա նա զբում է գլխերտացիա և

ատանում մագիստրոսի գիտական աստիճան: Համալսարանում սովորելու, ինչպես նաև հետագա աշխատանքի տարիներին Սեմյոնովը սերտ կապ է պահպանում ուղևոր խոշոր աշխարհագրագետ-ճանապարհորդների հետ, սխտեմատիկաբար բարձրացնում է իր գիտելիքները: Դսնի ավագանի ուսումնասիրություններն ավարտելուց հետո երկու տարի ճանապարհորդում է արտասահմանում, լինում է Հարց և Վոզեզ լեռների շրջանում, ճամփորդում է շվեյցարական Ալպերում և Իտալիայում, 17 անգամ բարձրանում է Վեզուվի վրա: Դեռ արտասահմանում ճանապարհորդելու տարիներին Պ. Պ. Սեմյոնովը սրտում է ճամփորդել Տյան-շանում, որն այն ժամանակ գեռևս ուսումնասիրված չէր:

Վերադառնալով Ռուսաստան Պ. Պ. Սեմյոնովը, լավ նախապատրաստվելուց հետո, 1856 թ. մայիսին ուղևորվում է դեպի Տյան-շան: 1856 թ. ընթացքում նա ուսումնասիրում է Իսիկ-Կուլ լիճը և Անգրիլիայն Ալատաուն: Բառնասույում ձմեռելուց հետո 1857 թ. վարնանը նա նորից ուղևորվում է դեպի Տյան-շան և այս անգամ նրան հաջողվում է թափանցել լեռների խորքը:

Սեմյոնով-Տյան-Շանսիին առաջինն է ոտք դրել Տյան-շանի վրա և 1¹/₂ տարվա ընթացքում ուսումնասիրել է այն, Իսիկ-Կուլ լիճը, Թարիմ գետի վերին հոսանքը. նա առաջինն էր եվրոպական հետազոտողների մեջ, որ առաջին անգամ ոտք դրեց հսկա Խան-Թենգրիի լանջերին:

Տյան-շանում կատարած ուսումնասիրությունների և ճամփորդությունների ժամանակ Պյոտր Պետրովիչը հերքել է Ա. Հումբոլտի Տյան-շանի մասին ունեցած հրաբխային ծագման տեսությունը: Նա ապացուցել է, որ այնտեղ գործող հրաբուխներ չկան, որ Տյան-շանի վրա մշանջենական ձյան սահմանը գտնվում է շատ մեծ բարձրության վրա: Սեմյոնով-Տյան-Շանսիին աշխարհագրական գիտությանը սովել է չափազանց արժեքավոր տեսություն՝ այդ լեռների բուսական և կենդանական աշխարհի ուղղաձիգ զոնայականության մասին: Այդ ուսումնասիրությունների ընթացքում հայտնաբերել է գիտությանը անհայտ տասնյակ բույսեր: Լինելով արտակարգ եռանդի ու ընդունակությունների տեր և բազմակողմանիորեն պատրաստված գիտնական, նա հիմք է դրել Տյան-շանի մասին երկած ժամանակակից տեսությանը, ստեղծել է նախադրյալներ

նրա հետագա ուսումնասիրութիւնները համար: Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու աշխարհագրական հետազոտութիւնները և ճանապարհորդութիւնները շատ բարձր են գնահատել սուս գիտնականները Մուշկետովը, Կրասնովը և շատ ուրիշները: Պյոտր Պետրովիչ Տյան-Շանսկու գրչին են պատկանում տասնյակ գիտական աշխատութիւններ: Սկսելով նկարագրել մի սրէէ աշխարհագրական օրեկա կամ քնդարձակ աշխարհագրական մարզ, Տյան-Շանսկին նախ տալիս է սեղանքի զեղարվեստական նկարագրութիւնը և այդպիսով ավելի հետաքրքիր է դարձնում բնութիւնն ուսումնասիրութիւնը: Այդպիսի զեղեցիկ նկարագրութիւնների մէջ կարող ենք հանդիպել նրա „Путешествие в Тянь-шань“ գրքում և այլ աշխատութիւններում ու հոգւածներում: Այդ գրքից առանձին հատվածներ կան սպագրված „География в школе“ ամսագրի 1947 թ. № 3-ում:

Տյան-Շանսկու հետագա ամբողջ գործունեութիւնը անբաժանելիորեն կապված է Ռուսական Աշխարհագրական բնկերութիւնն պատմութիւնն հետ:

Վերագտնալով Տյան-շանի էքսպեդիցիայից, նա սկզբում աշխատել է սրպես Աշխարհագրական բնկերութիւնն Ֆիզիկական աշխարհագրութիւնն բաժնի վարիչ: 1873 թ. Տյան-Շանսկին ընտրվում է Ռուսական Աշխարհագրական բնկերութիւնն վիցե-պրեզիդենտ և փաստորեն անցնում է բնկերութիւնն զեղարվեստական գլուխը: Այդ ժամանակամիջոցում Պրժեվալսկին, Ռոբորովսկին Կոզլովը, Մուշկետովը, Օբրուչևը և շատ ուրիշներ կազմակերպում էին էքսպեդիցիա զեղի Կենտրոնական Ասիա: Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին մշակում է այդ էքսպեդիցիաների գիտական գործունեութիւնն ծրագիրը, անձամբ մասնակցում է էքսպեդիցիաների հանդերձավորմանը:

Տյան-շանի էքսպեդիցիայից հետո՝ 1858—1861 թ. թ. իր ամբողջ հռանդով Պյոտր Պետրովիչը ակալով մասնակցութիւնն է ունենում գյուղացիներին ճորտական կախումից ազատելու կոմիտիայի աշխատանքներին, որի մասին նա երազում էր զեռես պատանի հասակից:

60-ական թվականների ռեֆորմները կտրուկ պահանջ էին առաջադրում վերափոխելու վիճակագրական գործը Ռուսաստանում: 1863 թ. Տյան-Շանսկին կանգնում է ուսական վիճա-

կազմութեան գլուխը: Նրա 33-ամյա գործունեութեանն այդ բնագավառում ուսական վիճակազրութեանը բարձրացնում է բարձր աստիճանի:

Նրա անմիջական նախաձեռնութեամբ ու սահանջով է կատարվում առաջին համառուսական մարզահամարը 1897 թ.:

Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին ոչ միայն ճանապարհորդել, հետազոտել և գրել է, այլև պայքար է մղել աշխարհագրական գիտութեան թերագնահատման ամեն տեսակի փորձերի դեմ: Նա առաջավոր աշխարհագրական գիտութեան զարգացման գործում անգնահատելի ավանդ է մուծել:

Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու ծառայութեանը գիտութեան նկատմամբ հավերժացվել է նրանով, որ նրա պատվին են կոչվել 11 աշխարհագրական վայրեր Ասիայում, Հյուս. Ամերիկայում և Շպիցբերգենի վրա, բուչյերի 27 տեսակներ և կենդանիների մոտ 70 տեսակներ: Իր կյանքի վերջում նրա անունը մոպված էր 66 գիտական հիմնարկների պատվավոր ցուցակներում:

Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին մահացել է 1914 թվին, 87 տարեկան հասակում: Յու. Մ. Շոխարսկին ընդունելով ուսական Աշխարհագրական ընկերութեան նախագահի պաշտոնը Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու մասին ասել է.

«Մեզ համար, ընկերութեան հին անդամներիս համար, «Պյոտր Պետրովիչը» և «Աշխարհագրական ընկերութեանը» անբաժանելի են»:

Ն. Մ. ՊԵՏԵՎՍԻՍԿԻ

Պրժևալսկին ծնվել է Սմոլենսկի նահանգի Կիմրորովո գյուղում, 1839 թ. ապրիլի 12-ին: Պատանի հասակից զրկվել է հորից: Պրժևալսկու գաստարակութեան հարցով զբաղվել է մայրը, որը խելոք և խստապահանջ կին էր: Մայրը Պրժևալսկուին միշտ հնարավորութեան է տալիս գնալ գրտաանքի, ճանապարհորդել անտառում, գիտել շրջապատի բնութեանը և սիրել այն: Այդ տարիներին Պրժևալսկու մոտ ծնվում է որսորդութեամբ զբաղվելու սերը, որը հետագայում գաւնում է նրա սիրած զբաղմունքներից մեկը իր կյանքի ամբողջ ժամանակա-

միջոցում: Որսորդությունը իրստ կազգուրում է, առանց այն էլ նրա առողջ օրդանիզմը: Նա սիրում էր ճանապարհորդել բնության ծոցում, հավաքել բույսերի տեսակներ, զիակը անասուի կենդանիներին և թռչուններին: Դեռ պատանի հասակից նա սիրում էր կարգալ զբքեր թռչունների և կենդանիների մասին: Արտակարգ հիշողություն ունենալը նրան հնարավորություն էր աալիս կարգացած աշխարհագրական ճամփորդական նկարագրություններն անդիր հիշել: Երբ ընկերները հիշեցնում էին նրան ծանոթ մի գրքի մասին և կարգում նրա մի քանի սոգերը, մնացածը Պրժեվալսկին ասում էր անդիր:

Սմոլենսկի գիմնազիան ավարտելուց հետո, 16 տարեկան հասակում, Պրժեվալսկին մասնակցում է Ղրիմի պատերազմին որպես շարքային զինվոր: 1861 թ. նա ընդունվում է սազմա-

կան աղագեմիան և այն ավարտելուց հետո գործուղվում Պոլոցկի գունդը, որտեղ նա առաջ ծառայել էր: Աղագեմիայում սովորելու տարիներին Պրժեվալսկին կազմել է «Военно-статистическое обозрение Приамурского края» աշխատությունը: Այդ աշխատությունը գեռ այն ժամանակ շատ բարձր գնահատականի է արժանացել Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության կողմից, որն առիթ ծառայեց Պրժեվալսկուն 1864 թ. ընտրելու ընկերության անդամ: Այդ ըն-

Ն. Մ. Պրժեվալսկի
(1839—1888)

կերության հետ է կապվում նրա հետագա ամբողջ կյանքը: Զինվորական ծառայության մեջ եղած ժամանակ Պրժեվալսկին գասավանդում էր սազմական ուսումնաարանում և միշտ երազում ու նախապատրաստվում էր սպաղա ճանապարհորդության: Պրժեվալսկին զբել է ընդհանուր աշխարհագրության գասագիրք, որն իր գիտականությամբ և կենդանի նկարագրություններով մեծ գնահատականի է արժանացել քաղաքացիական և սազմական ուսումնական հաստատությունների կողմից:

1867 թ. սկզբներին Պրժեվալսկին Վարշավայից փոխադրվում է Պետերբուրգ և Ռուսական Աշխարհագրական ընկերու-

Թյանը ներկայացնում զեպի Կենտրոնական Ասիա իր կատարելիք ճանապարհորդության պլանը: Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության վիցե-պրեզիդենտ Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու աջակցությամբ Պրժեվալսկին 1867 թ. էքսպեդիցիա է կազմակերպում զեպի Ուսուրիի երկրամասը: Ճանապարհվելուց առաջ նա գրել է. «Ես գնում եմ զեպի Ամուր, որտեղից զեպի Ուսուրի գետը և այնուհետև զեպի Մեծ օվկիանոսի ամբը, Կորեայի սահմանին մոտիկ: Այո, ինձ վրա դժվար աշխատանք է ընկել, ուսումնասիրել այնպիսի տեղանք, որի մեծ մասը զեռ չի ուսումնասիրված մարզկանց կողմից...»: Իր ճանապարհորդության ընթացքում Պրժեվալսկին տվել է Ուսուրական երկրամասի հիանալի նկարագրությունը: Ամուրի երկրամասի տնտեսության զարգացման համար, նշել է Պրժեվալսկին, նրա հողերը, բնության ընդերքում թաքնված հարստությունները, ստեղծում են նպաստավոր պայմաններ: Ամուրի երկրամասի բնությունը շատ հարուստ է կենդանական և բուսական աշխարհով, անսպառ են նրա ձկան և թռչունների հարստությունները: Պրժեվալսկին գեղեցիկ է նկարագրել Ուսուրական երկրամասի աշխարհագրական առանձնահատկությունները, ինչպես նաև Հեռավոր Արևելքի բնության տարրերիչ գծերը:

Ուսուրական երկրամասում կատարած իր ճանապարհորդությունը Պրժեվալսկին գիտում էր որպես հետագա աշխատանքների նախադրյալներ: Այդ ճանապարհորդության ընթացքում նա փորձեց իր ուժերը և իրավունք ստացավ ճանապարհորդել Արևելյան Չինաստան ու Հարավային Մոնղոլիա: Չինաստանում և Մոնղոլիայում ճանապարհորդելու ընթացքում նպատակ էր գրել կատարել լրիվ ֆիզիկո-աշխարհագրական, կենդանաբանական ուսումնասիրություններ, իսկ էստոգրաֆիկ ուսումնասիրությունները կատարել է հնարավորության սահմաններում:

1870—1873 թ. թ. Պրժեվալսկու՝ զեպի Կենտրոնական Ասիա առաջին արշավախումբը անցել է 11.800 կլմ ճանապարհ: Պրժեվալսկին կատարել է անցած ճանապարհի հանուժը: Ամեն օր կատարել է օդերևութաբանական, մագնիսային գիտություններ, հավաքել է բուսաբանական և կենդանաբանական կուլեկցիաներ: Իր օրագրում գրանցել է աշխարհագրական և կենդա-

նաբանական արժեքավոր տեղեկություններ: Պրժեվալսկու ուսումնասիրությունները Ասիայի քարտեզի վրայից վերացրին Հիմալայան լեռների և Տյան-շանի, Ալթայի ու Սայանյան լեռների միջև ընկած սպիտակ տարածությունները: Կենտրոնական Ասիայի վայրի բնության մեջ երկարատև և համառ ճանապարհորդություն կատարելու ընթացքում՝ աշխարհագրական գիտությունը հարստացնելու իր ծառայության համար Պրժեվալսկին համաշխարհային անուն ձևեց բերեց:

Նրա ճանապարհորդության նկարագրությունը գեպի Կենտրոնական Ասիա, լույս է տեսել նաև անգլերեն, գերմաներեն, ֆրանսերեն լեզուներով: „Монголия и страна тангутов“ աշխատությունը Կենտրոնական Ասիայում կատարած ճանապարհորդության արգելունքն է, որը գիտական աշխարհի կողմից բարձր գնահատականի է արժանացել: Առաջին և երկրորդ ճանապարհորդությունների նյութերը մշակելու ընթացքում Պրժեվալսկին նախապատրաստվում է հետագա նոր ճանապարհորդության:

1876—77 թ. թ. կազմակերպվում է Պրժեվալսկու երկրորդ էքսպեդիցիան: Արշավախումբն ուսումնասիրում է Լոր-Նորի ավազանը և Զունդարիան: Հասնելով Թարխո գետին, արշավախումբի 9 անդամներին Պրժեվալսկին գետի հոսանքով ուղարկում է գեպի հարավ: Այդ ճանապարհորդության ընթացքում Պրժեվալսկին հայտնաբերել է բազմաթիվ լեռներ և լեռնազաղախներ, որոնք գիտության կողմից ճանաչվել են որպես հայտնագործություններ:

Կենտրոնական Ասիայում ճանապարհորդելիս Պրժեվալսկին որոշել է Տիրեթի սարահարթի հարավային սահմանը: Նա ապացուցել է, որ նրա հարավային սահմանը 300 կմ գեպի հյուսիս է, քան այն առաջ պատկերացվել է: Պրժեվալսկուն չի հաջողվել հասնել Տիրեթ, այդ դործին խոչընդոտ են հանդիսացել երկու հանդամանք, նախ արշավախումբի անդամների և ղեկավարի հիվանդանալը և, երկրորդ՝ սուս-չինական հարբերությունների սուր բնույթը: Դեպի Կենտրոնական Ասիա կատարած ճանապարհորդության նյութերի մեծ մասը հրատարակվել է նրա չորրորդ ճանապարհորդության հետ միասին:

1879 թվականի սկզբներին Պրժեվալսկին զուրս եկավ երրորդ

ճանապարհորդութեան՝ ղեպի Կենտրոնական Ասիա: Արշավա-
խումբը բարձրանում է Տիրեթի բարձրավանդակը, որտեղ նրանք
տեսնում են նոր աշխարհ: Երբորդ ճանապարհորդութեան ըն-
թացքում արշավախումբը Պրժեվալսկու ղեկավարութեամբ ու-
սուսնասիրել է Խուան-Խե գետի վերին հոսանքները, Տիրեթը և
Արևելյան Նան-շան լեռները, ինչպես և Յան-Յզի գետի աղունք-
ները: Այդ ճանապարհորդութեան ընթացքում Պրժեվալսկին
հայտնաբերել է մի շարք լեռներ. Պրժեվալսկին գրանց անվա-
նել է «Մոսկվա», «Ռուսաստան»: Մոսկովյան լեռնաշղթայի ամե-
նաբարձր գագաթը անվանել է «Կրեմլ»:

1884—1885 թ. թ. Պրժեվալսկին կազմակերպում է չորրորդ
ճանապարհորդութեանը ղեպի Կենտրոնական Ասիա: Այս ան-
գամ նա ուսուսնասիրում է զարձյալ Տիրեթը, Խուանխեի
աղունքները, Թարիմ գետի և Լոր-Նոր լճի ավազանները:

Իր ճանապարհորդութեանների ընթացքում Պրժեվալսկին
ավել է Կենտրոնական Ասիայի Ֆիզիկո-աշխարհագրական
նկարագրութեանը: Մինչև Պրժեվալսկու կատարած ուսուսնա-
սիրութեանները, Կենտրոնական Ասիայի կլիմայի մասին գի-
տութեանը ոչինչ հայտնի չէր: Նրա ծառայութեանը մեծ է ոչ
միայն Կենտրոնական Ասիայի ֆիզիկական աշխարհագրութեան
ուսուսնասիրութեան գործում, այլև բնագիտութեան և բուստա-
բույսերի ընդհանուր ուսուսնասիրութեանների ժամա-
նակ նա եղել է վերին աստիճանի օբեկտիվ և բարեխիղճ, զրել
է այն մասին, ինչը աչքով տեսել է: Դեպի Կենտրոնական Ասիա
կատարած ճանապարհորդութեանները և ուսուսնասիրու-
թեանները շատ բարձր գնահատականի են արժանացել նրա կեն-
դանութեան ժամանակ: Ռուսաստանի 24 գիտահետազոտական
հիմնարկներ Պրժեվալսկուն ընտրել են իրենց պատվավոր ան-
դամը: Պրժեվալսկու ուսուսնասիրութեանները հայտնի են ամ-
բողջ աշխարհին: Իր անձնական օրինակով Պրժեվալսկին ապա-
հովել է արշավախմբի առաջ կանգնած խնդիրների իրագոր-
ծումը: Արշավախմբի մեջ ընդգրկված մարդկանց նա շատ
բարձր էր գնահատում և մեծ վստահութեան ցուցաբերում ղե-
պի իր ընկերները:

Պրժեվալսկու ճանապարհորդութեանների և ուսուսնասի-
րութեանների զիտական արժեքը շատ մեծ է և բազմակողմա-

նի: Նա իր ուսումնասիրությունները կատարել է ընդարձակ
Կենտրոնական Ասիայում, հայտնաբերելով նոր բույսեր, կենդա-
նիւններ: Նրա հայտնաբերած վայրի ձին կոչվել է «Պրժեվալսկու
ձի»: Նա գրել է իր ուսումնասիրած վայրերի ֆիզիկական
աշխարհագրությունը, որը մինչև օրս էլ պահպանում է
իր դիտական բարձր արժեքը: Պրժեվալսկու գրած գըր-
քերը աշխարհագրական-գեղարվեստական հիմնային ժողովա-
ծուներ են, որտեղ ընթերցողը տեսնում է Կենտրոնական
Ասիայի բնությունը և անվանի աշխարհագրագետի կյանքի ան-
ցած ուղին: Գեղարվեստական են նրա ոչ միայն ֆիզիկո-աշ-
խարհագրական օրեկանների, այլև բուսական և կենդանական
աշխարհի նկարագրությունները: Պրժեվալսկին իր կատարած
ուսումնասիրությունների և ճանապարհորդության մասին գրել
է շատ գրքեր, որոնք հրատարակվել են սուսերեն և օտար լեզու-
ներով:

Պրժեվալսկին 1888 թ. ձեռնարկում է հինգերորդ էքսպե-
դիցիան գեպի Կենտրոնական Ասիա, սակայն շատ շուտ հիվան-
դանում և մահանում է Կարակոլում (Կիրգիզական ՍՍՌ):

Պրժեվալսկու կյանքի ուղին պայծառ լույս է պցում ուս-
ական աշխարհագրական գիտության զարգացման ճանապարհի
վրա: Սովետական երիտասարդությունը, մեր պատանի հայրե-
նասերները, պետք է ուստական առաջավոր աշխարհագրական
գիտության և նրա գիտնականների ու ճանապարհորդների օրի-
նակով ուսումնասիրեն հայրենի երկիրը՝ և նրա ընդերքի անսպառ
հարստություններն ի սպաս զնեն մեր Հայրենիքի բարգավաճող
ժողովրդական տնտեսությանը:

ՄԻԿԼՈՒԵՆՈՎՍԿԻՍ

Նիկոլայ Նիկոլաևիչ Միկուլսո-Մակլայը ծնվել է Նովոռո-
բոյի նահանգի Բորովիչի քաղաքից ոչ հեռու Ռոժդեստովենսկի
գյուղում 1846 թ.: Միկուլսո-Մակլայի հայրը՝ Նիկոլայ Իլյիչ
Միկուլսոն, մասնագիտությամբ ինժեներ էր:

Պատանի Միկուլսո-Մակլայը 11 տարեկան հասակում զբըր-
վում է հորից: Հոր մահը նյութական ծանր պայմանների առաջ
է կանգնեցնում նրանց ընտանիքին: Միկուլսո-Մակլայի մայրը՝

Յկատերինա Սեմյոնովնան, իր ավագ որդուն՝ Մակլային, ուղարկում է Պետերբուրգ սովորելու։ Մեկ տարուց հետո մոր ցանկութեամբ նրան փոխադրում են երկրորդ պետական գիմնազիան։ Այն ժամանակ գիմնազիայի ձևական կարգապահությունը ուսուցման սխալաստիկ մեթոդը, ինչպես նաև դասավանդվող առարկաները Միկլուխո-Մակլային չէին հետաքրքրում։ Գիմնազիայի ղեկավարները, ինչպես նաև գասատուները, զժողով էին Միկլուխոյից և այդ պատճառով էլ նրան չվիճակվեց ավարտել գիմնազիան։ Գիրեկցիան Միկլուխո-Մակլային որոշ առարկաներից ետ մնալու անվան տակ հեռացնում է գիմնազիայից։ 17 տարեկան հասակում Միկլուխո-Մակլայն ընդունվում է Պետերբուրգի համալսարանի ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետը, որպես ազատ ունկնդիր։ Միկլուխո-Մակլային հեռացնում են նաև Պետերբուրգի համալսարանից՝ նրա նկատմամբ եղած «անվստահության» և ազատ լսողի կանոնները խախտելու պատերվակով։

Միկլուխո-Մակլային միամտամանակ զրկում են հետադայում ուսուսական համալսարան ընդունվելու իրավունքից։ Մ. Մակլային գիմնազիայից և համալսարանից հեռացնելու «փաստերը» կեղծիք էին։ Իսկական պատճառն այն էր, որ 60-ական թվականներին ուսուսական համալսարաններում արդեն ուսանողական հուզումներ էին տեղի ունենում։

Ուսանողները համալսարաններում քննադատական մոտեցում էին հանդես բերում զեպի դասախոսների լեկցիաները։ Ուսանողներն ստեղծել էին սեփական զրգերի զրադարան, կադմակերպում էին գիսիուսիաներ, որտեղ քննության էին առնվում Ձեռնիշխակու և Դորբոլյուբովի հոգվածները։

Գաղաքական իրադրությունն այդպիսին էր, երբ 17 տարեկան Մ. Մակլայն ընդունվեց Պետերբուրգի համալսարանը, որպես ազատ լսող։ Միկլուխոյի քաղաքական ակտիվությունը պատճառ հանդիսացավ նրան համալսարանից հեռացնելուն։

Ն. Ն. Միկլուխո-Մակլայ
(1846—1888)

1864 թ. 18 տարեկան հասակում Մ. Մակկայը մեկնում է արտասահման՝ ուսումը շարունակելու:

1866 թ. պրոֆեսոր Հեկկելը մեկնում է Կանարյան կղզիները ղրտական էքսպեդիցիայի: Մ. Մակկայը նրա հետ կատարում է իր առաջին ճանապարհորդությունը: Էքսպեդիցիան առաջին կանդառը կատարում է Մադիյրա կղզում, որակից կատարված ուսումնասիրություններից հետո Մ. Մակկայը համոզվում է, թե ինչպիսի խոշոր դեր է խաղում սոցիալ-տնտեսական ֆակտորը մարդու ֆիզիոլոգիա ան դարդացման գործում: Մադիյրա կղզիներում հիանալի կլիմա, — գրում է Մ. Մակկայը, — բնակչությանը նյութական և կենցաղային պայմաններն այնքան ծանր են, որ հիվանդությունները նրա անբաժան ընկերն է, նրանք սնվում են միայն եղիպտացորենով և կարտոֆիլով: Բնակարան չունենալու պատճառով ապրում են քարանձաղներում և դեանափուր տներում:

Մադիյրա կղզուց արշավախումբը մեկնում է Կանարյան կղզիները: Կանարյան կղզիները Մ. Մակկայի համար անարողորդական տեսակետից մեծ հետաքրքրություն էին ներկայացնում: Այստեղ Մ. Մակկայը մնում է մոտ մեկ և կես տարի, որակից ըացյալ անարողորդական ուսումնասիրություններից, կատարում է նաև կենդանաբանական և բուսաբանական ուսումնասիրություններ: Մ. Մակկայն իր առաջին ճանապարհորդությունից եվրոպա է վերադառնում Մարսիկոյով: «Մարսիկոյում», գրում է Միկելոսո-Մակկայը, — ես տեսա, որ եվրոպացիների տիրապետությունը հաստատվել է ոչ թե այն պատճառով, որ կուլտուրա և քաղաքակրթություն մացնեն այդ հիանալի երկրում, այլ միայն աշխատավորությունը ճնշելու համար...»: Մարսիկո այցելիուց հետո Մ. Մակկայը ճանապարհորդում է գեպի Սիցիլիա կղզին: Մակկայը Սիցիլիայում երկարատև ուսումնասիրություններ կատարելուց հետո հիմնում է աշխարհի առաջին կենդանաբանական կայանը:

1869 թվին Մ. Մակկայը կատարում է նոր, ինքնուրույն ճանապարհորդություն գեպի Կարմիր ծովի ալադանը: Իմանալով այն մասին, որ արաբները եվրոպացիների նկատմամբ թըշնամաբար են տրամադրված, նա ինքնուրույն ձևով ուսումնասիրում է արաբերեն լեզուն և Արաբիայում ճանապարհորդում

տրաբ ըժշկի անվան տակ: Կարմիր ծովի ավազանում, ջրի պահասության և բարձր ջերմության տակ, Միկլուխո-Մակլայը կատարում է իր ուսումնասիրությունները:

Կենդանաբանական և բուսաբանական ուսումնասիրությունները Կարմիր ծովի ավազանում Մակլայից պահանջում էին հըսկայական միջոցներ, որից նա զուրկ էր: Նյութական միջոցներն այնքան նեղ էին, որ երբ պատրաստվում էր Ռուսաստան վերադառնալու, հարկադրված էր փող խնդրել ուսսական գիվանագիտական աշխատողներից: Կարմիր ծովի ափից Մակլայը Ռուսաստան է վերադառնում Թյուրքիայի վրայով: Կոնստանդինապոլսից մ. Մակլայը վերադառնում է Օդեսսա և այնուհետև զնում Զրիմ: Ղրիմում որոշ ժամանակ ապրելուց հետո մեկնում է Մերձվորդյան քաղաքները, որպեսզի այնտեղ զբաղվի ժողոված նյութերի մշակմամբ: Այնտեղից փոխադրվում է Մոսկվա, որտեղ այդ նույն ժամանակ տեղի էր ունենում բնադետների համալուծաբբը: Այդ համալուծարում նա ելույթ է ունենում և ապացույցում, որ Սպիրտակ, Բալթիկ, Սև և Կասպից ծովերի վրա պետք է տեղեկել կենդանաբանական կայաններ:

Մոսկվայից Մ. Մակլայը փոխադրվում է Պետերբուրգ: Պետերբուրգում եղած ժամանակ նրա մեջ միտք է ծագում՝ գիտական ուսումնասիրություններ կատարել Խաղաղ օվկիանոսի ափերին:

Մ. Մակլայը մշակում է նոր ճանապարհորդության պլան՝ գեպի Նոր-Գվինեա կղզին: Ռուսական Աշխարհադրական ընկերության օդնությամբ նա հնարավորություն է ստանում 1870 թ. «Վիտյադ» նավով դուրս գալ ճանապարհորդության: Դեպի Նոր-Գվինեա ճանապարհորդելիս Մակլայը չափում է օվկիանոսի ջերմությունը տարբեր խորություններում և արժեքավոր շատ տեղեկություններ հավաքում ու գրանցում իր օրագրում: 1871 թ. նավը մոտենում է կղզու ափերին. Մակլայը առանց գնաքի ոտք է դնում կղզու վրա: Համարձակ դիտնականը ոչ մի կրկյուղ չի կրում. նրա համար պապուլասները վտանգավոր չէին: Պապուլասներն ապրում էին նախնադարյան կոմունիստական համայնքի պայմաններում և գործածում քարե գործիքներ: Չնայած այն բանին, որ Մակլայի կյանքը մի քանի անգամ ենթարկվել է խիստ վտանգի, բայց նա ղենքի չի դիմել և ձգտել է

առանց զենքի վայելել տեղացիների սերն ու հարգանքը: Դեպի տեղացիները ցուցարեւրած հումանիտական վերաբերմունքի շնորհիվ, շուտով զեպի Մակիլայը ստեղծվում է սիրալիր վերաբերմունք և հարգանք: Նա պատուասները համար լավագույն ընկեր և բժիշկ էր: «Տեղացիները, - զրոււմ է Միկլուխոն, - խընդրում էին ամուսնանալ և չմտածել հայրենիք՝ Ռուսաստան վերադառնալու մասին»:

Նոր-Գլինեսա կղզում Մակիլայը կատարել է կենդանաբանական, էանոդրաֆիկ, բուստրանական հետազոտություններ և հավաքել է հարուստ նյութեր: Միկլուխո-Մակիլայն իր հավաքած նյութերից կազմել է հարուստ ակումներ: Սովորելով նրանց լեզուն նա ուսումնասիրել է տեղացիների կյանքն ու կենցաղը, սովորությունները, նա նկարվել է ասանյակ պատուաս ընկերների հետ: Մ. Մակիլայը հանդես է եկել, որպես բնիկների շահերի պաշտպան՝ անդլիական, գերմանական և մյուս շահագործող զաղութարարների դեմ: Նա խիստ բողոք է ներկայացրել ստրուկների վաճառքի դեմ անդլիական իշխանություններին: Լ. Ն. Տոլստոյը, որին Մակիլայն ուղարկել էր իր օբյեկտներից մի քանիսը, զարմացած էր նրա վերաբերմունքից՝ զեպի պատուասները:

«Առաջին հերթին, - զրել է Տոլստոյը, - նա, ճանապարհորդ Մ. Մակիլայը, անկասկածելի փորձով ապացուցել է, որ մարդն ամեն տեղ մարդ է... Այդ նա ապացուցել է իր անբիծ մարդկայնությամբ, որն այնքան հազվադէպ է պատահում մեր հասարակության մեջ...»:

Իր երկրորդ ճանապարհորդությունը Մ. Մակիլայը նվիրել է Նոր-Գլինեսա կղզու հարավ-արեւմտյան ափերի, Ֆիլիպինյան կղզիների և Ալյուտրալիայի ափերի ուսումնասիրությանը: Այս ճանապարհորդության ժամանակ նա այնքան նյութեր էր հավաքել, որի մշակման համար հարկավոր կլինեին երկար աւարներ: Մ. Մակիլայը 1887 թ. վերադառնում է Ռուսաստան: Արդեն լրացել էր նրա 41 տարին, բայց իր գիտակցական ամբողջ կյանքը ճանապարհորդություններին նվիրելը, այդ ճանապարհորդությունների ընթացքում կրած զրկանքները, նրան ժամանակից շուտ ծերացրել էին:

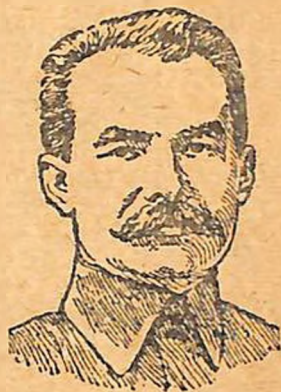
Մ. Մակիլայի աշխարհագրական ճանապարհորդությունները

ընթացքում ուսումնասիրած երկրների մասին հավաքած հաս-
տուտ նյութերը աշխարհագրական գիտութեանը շատ բան են
տուփել և սե՛ծ պատիվ են բերել ուսանելիքին:

1888 թ. ապրիլի 14-ին մահանում է Մ. Մակլայը: Նա
խողել է մոտ 70 գիտական աշխատութեան, սրտնյ մեծ մասը
տպագրվել են Վիուսական Աշխարհագրական ընկերութեան տե-
ղեկագրերում: Իսկ այժմ, տասնյակ գրքեր են հրատարակվել
տովետական ընթերցողների համար:

ՊՅՈՏԻ ԿՈՒՋՄԻՉ ԿՈՋՆՈՎ

Հայտնի ճանապարհորդ, աշխարհագրագետ և հետազոտող
Պյոտր Կուզմիչ Կոզլովը ծնվել է 1863 թվին, Սմոլենսկի նահան-
գի Դուբովշչինա քաղաքում: Պյոտր Կուզմիչը հանգիստանում է
Պրժեվալսկու աշակերտը, որը հետազոտել է Կենտրոնական
Ասիան: Պրժեվալսկին պատանի Կոզլովին առաջին անգամ հան-
գիպել է մի գյուղում, ուր ինքը հան-
գրտանում էր: Համապուգացիները
հիացմունքով էին պատմում այդ
երիտասարդի ընդունակութեանների,
աշխուժութեան և ղեպի գիտութեանը
հանգես բերած հետաքրքրության մա-
սին: Երիտասարդ Կոզլովն իր այդ
ընդունակութեաններով զբաղում է
Պրժեվալսկու ուշադրութեանը: Կոզ-
լովը Պրժեվալսկու խնդրում է իրեն
մասնակից դարձնել կազմակերպվող
էքսպեդիցիաներին՝ դնալ հետև կր-
կըրներ և տեսնել, թե ինչպես են այն-
տեղ ապրում մարդիկ, ինչպիսի բնու-
թյուն ունեն այդ երկրները: Պրժեվալսկին կատարում է Կոզլովի
ցանկութեանը: Կոզլովը մասնակցում է Պրժեվալսկու չորրորդ
էքսպեդիցիային՝ ղեպի Կենտրոնական Ասիա: Պրժեվալսկին հենց
առաջին օրից երիտասարդ Կոզլովին մասնակից է անում արշա-
վախմբի աշխատանքներին, տալիս է հնարավորութեաններ,

Պ Կ. Կոզլով
(1863—1935)

պահանջում է զիտել բնությունը և ամեն մի հետաքրքրող հարցի մասին հարցնել իրեն: Այդ երիտասարդի մտա Պրժեմլալսկին տեսնում էր ապագա աշխարհադրագետի իսկական կերպարը: Պըրժեմլալսկին ամեն կերպ հոյ է տանում, սրպետի Կոլլովի առաջ բաց անի այն սքանչելի զիրքը, որ կաջվում է «բնություն», ինչպես նաև այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ են ապագա ճանապարհորդ-աշխարհադրագետին: Կենտրոնական Ասիայի էքսպեդիցիայի կազմում Կոլլովն անցնում է սկսնակ աշխարհադրագետի դժվարին պարսյը, սովորում է զիմանալ դժվարություններին և հաղթահարել այն:

Դեպի Կենտրոնական Ասիա կազմակերպված էքսպեդիցիայից վերադառնալուց հետո Պրժեմլալսկին Կոլլովին գործուղում է սաղմահան բուսաբանական զիտելիքները լրացնելու համար Դպրոց: սովարտելուց հետո Կոլլովը գտնում է սպա (офицер):

1888 թ. աշնանը Կոլլովը Պրժեմլալսկու հետ միասին գալիս է զալիս երկրորդ ճանապարհորդության: Ստեփանյան այդ ճանապարհորդության հենց սկզբին մահանում է Պրժեմլալսկին:

Պրժեմլալսկու մահից հետո արշավախմբի ծրագրի կատարումը հանձնարարվում է գեներալ-մայոր Պեկցովին: Պեկցովն ավելի սեղմ ծրագրով (1889—1890 թ. թ.) ուսումնասիրում է Տիրեթը և Արևելյան Թուրքեստանը: Կոլլովը 1893—1895 թ. թ. Ռուսորսովսկու հետ մասնակցում է Նան-շանի և Տիրեթի հյուսիսարևելյան անկյան ուսումնասիրության աշխատանքներին: Այդ տարիների ընթացքում Կոլլովը ձեռք է բերում անհրաժեշտ զիտելիքներ ու փորձառություն՝ ինքնուրույն աշխարհադրական ճանապարհորդություններ և հետազոտություններ կատարելու համար:

1899—1901 թ. թ. Կոլլովը զեկավարում է Ռուսական Աշխարհադրական ընկերության Մոնղոլա-Տիրեթյան էքսպեդիցիան, որի նպատակն էր ուսումնասիրել Տիրեթի սարահարթը, ինչպես նաև Խուանխե, Յանցզի և Մեկոնգ խոշոր գետերի վերին հոսանքների ավազանները, Կուեն-Լունի լեռները և այլն: Իր այդ արշավանքի ժամանակ Կոլլովը հավաքում է կենդանաբանական և բուսաբանական հարուստ նյութեր:

Արշավախումբը հաղթահարելով բնության դժվարությունները՝ հսկայական դործ է կատարում այդ երկրների բնության և մարդկանց կյանքի ուսումնասիրության սեղոությամբ:

Կենտրոնական Ասիայի հետազոտման պատմութեան մեջ Պյոտր Կոզմիչ Կոզլովի անունը զբաղում է արժանավոր տեղ: Նրա կյանքի լավագույն տարիները նվիրված են եղել Կենտրոնական և Արևելյան Ասիայի ուսումնասիրութեան գործին: 1907—1909 թ. թ. Կոզլովը ղեկավարում է ղեպի Մոնղոլիա և Սիչուան կազմակերպած Ռուսական Աշխարհագրական ընկերութեան էքսպեդիցիան: Էքսպեդիցիայի ընթացքում չափազանց հարուստ նյութեր է հավաքում այդ երկրների մակերևույթի կազմութեան, գեոստրուկտուրայի, բուսականութեան, կենդանական աշխարհի և բնակչութեան կյանքի ու կենցաղի մասին:

Կենտրոնական Մոնղոլիայում արշավախմբի կողմից հայտնաբերվել է Սարա-Սոսո խորտակված քաղաքը և բազմաթիվ թանկարժեք հարստություններ: 1924—1926 թ. թ. Կոզլովը կազմակերպում է էքսպեդիցիա ղեպի Հյուսիսային և Կենտրոնական Մոնղոլիա, որի ընթացքում հավաքում է հնետարանական, կենդանաբանական և բուսաբանական ու էտնոգրաֆիկ շատ հարուստ նյութեր:

Կոզլովի ղեպի Կենտրոնական Ասիայի խորքերը կատարած էքսպեդիցիաների արդյունքները մասամբ լույս են տեսել իր կենդանութեան ժամանակ: Այժմ Համամիութենական Աշխարհագրական ընկերութեանը լույս է բնծայում նրա ճանապարհորդությունների և ուսումնասիրությունների լիակատար ժողովածուն:

Իր բազմաթիվ ճանապարհորդությունների ու հետազոտությունների շնորհիվ Աշխարհագրական ընկերութեանը նրան ընդունում է իր պատվավոր անդամը: Կոզլովի աշխարհագրական ճանապարհորդությունները և հետազոտություններն ունեն զրտական նշանակութուն:

Կոզլովն իր ամբողջ գիտակցական տարիները նվիրել է զրտութեան զարգացմանը:

Պյոտր Կոզմիչ Կոզլովը մահացել է 1935 թ., 72 տարեկան հասկում: Սովետական կառավարութեանը բարձր է գնահատել ողջ նշանավոր աշխարհագրագետի ծառայութեանը սուսական աշխարհագրութեան զարգացման գործում:

Վլադիմիր Կլավդևիչ Արսենևիչը ծնվել է Պետերբուրգում, երկաթուղային ծառայողի ընտանիքում, 1872 թվականին: Նախնական կրթությունն ստանալուց հետո ընդունվում է Պետերբուրգի ազգական ուսումնարանը: 1896 թվին Արսենևիչը հաջողությամբ ավարտում է ուսումնարանը և ծառայությունը շարունակելու համար գործուղվում Վարշավայի ազգական օկրուգը: Վարշավայի օկրուգում ծառայելու ժամանակ նա ամեն կերպ ձգտել է փոխադրվել Ուսուբական երկրամասը: Հետագա տարիներին նա իր «Вальшмовый зверь» պատմվածքում,

Վ. Կ. Արսենևի
(1872—1933)

ուր նկարագրում է իր առաջին քայլերը տայգայում, գրել է «Պատանի հասակից ես հետաքրքրվել եմ Ուսուբական երկրամասով և այն ժամանակ կարգացել այդ երկրի մասին եղած ամբողջ գրականությունը: Երբ իմ ցանկությունն իրագործվեց ու ես ուղևորվեցի գեպի Հեռավոր Արևելք, կրճ. քիս մեջ սիրտս ու բախտությունից թուլանում էր: Իմ ճամփորդ բնկերների մեջ կային մարդիկ, որոնք եղել էին Մեծ օվկիանոսի ափին: Ես նրանց հարց ու փորձ արեցի տայգայի և նրա «չորս ստանի» բնակիչների մասին: Իսկ ամենից շատ ինձ հետաքրքրում էր վազրը: Նա ինձ թվում էր ինչ որ յուրահատուկ կենդանի և ես սկսեցի նրան գրելթե այնպես ասարվածացնել, ինչպես Ամուրի տեղացիները»:

Ուսումնարանում սովորելու տարիներին Արսենևիչը միաժամանակ կարգում և հարստացնում է իր աշխարհագրական, բնագիտական, էսնոգրաֆիկ, կենդանաբանական գիտելիքների մտահարկողը, որոնք անհրաժեշտ էին նրա հետագա գործունեության համար: Պետերբուրգում սովորելու տարիներին ազատ լսողի իրավունքով նա հաճախում է համալսարանի բնական գիտությունների ֆակուլտետի պարապմունքներին: Եվ երբ զնում էր Հեռավոր

Արեւելք, Արսենեւը բաժակահառչափ գիտելիքների պաշար ուներ, իսկ հետագայում գիտելիքները հարստացնելու և լայնացնելու համար Ուսուրական երկրամասը բաժակահանին լավ օրեկա էր: Երբ Վարշավայի օկրուգից գորամասը փոխադրվում է Հեռավոր Արեւելք, Արսենեւին սկսում է Ամուրի երկրամասի վերաբերյալ գրքեր գտնել, կարգալ, քաղվածքներ անել և կազմել իր ուսումնասիրությունների պլանը:

Իր ուսումնասիրությունների պլանի մեջ նրան ամենից շատ հետաքրքրում էր Ուսուրական երկրամասի՝ Ամուր գետի, Ճապոնական ծովի և Թաթարական նեղուցի միջև ընկած մարզը, սրի ծայրամասային աշխարհագրական կետերն են՝ Հյուսիսում Սարարովսկը, Հյուսիս-Արեւելքում՝ Նիկոլաևսկը և Հարավում՝ Վլադիվոստոկը:

Ուսուրական երկրամասի տերիտորիայի կեսը Արսենեւի ուսումնասիրությունների ժամանակ այնպիսին էր, որպիսին աշխարհագրության մեջ այժմ անվանում ենք «Սպիտակ բծեր»։ ոչ ոք չէր ուսումնասիրել նրա լեռները, հիդրոգրաֆիան, գետերի բնությունն ու երկարությունը, լճերը, օդատեսիլ հանածոները, ոչ սքի հայտնի չէր, թե գյուղատնտեսության զարգացման համար ինչպիսի պայմաններ կային Ուսուրական երկրամասում: Դեռ գրինվորական ծառայության մեջ կազմ ժամանակ՝ սկսած 1899 թ. Արեւնեւը Արեւելյան Սիրիի հետեակային գնդի մի արշավախմբի հետ, սրանց ինքը մասնակցում էր որպես տոպոգրաֆ, փորձում էր չափումներ կատարելով հասնել ծովափ: Կատարված փորձերն անհաջող անցան և նրանց չհաջողվեց ինդիքն իրագործել: Այդ աշխատանքների ընթացքում արշավախումբը կրում է ծանր զրկանքներ: Որ տայգայսով ճանապարհորդելը դժվար է և վտանգավոր, Արսենեւը համոզվել էր անձնական փորձով: Էքսպեդիցիաների ժամանակ ամեն անգամ, ուր էլ որ լինել, ինքը առաջից էր քայլում, անձնական օրինակով սգեորելով արշավախմբի անդամներին: Առաջին ճանապարհորդությունը Ուսուրական երկրամասում Արսենեւը կատարել է իր միջոցներով: Շատ հաճախ նա մենակ ճանապարհորդում էր ամայի տայգայսով և վտանդի ենթարկում իր կյանքը: Իր ճանապարհորդությունների առաջին էտապում նա գեռ չէր մտածում անցնել Սիխոտե-Ալին լեռներով: Արսենեւի

զով: Երկար ժամանակ էքսպեդիցիայից տեղեկութիւն չկար: Երանց որոնելու համար ուղարկեցին հատուկ խումբ. խումբը որոնումներ կատարելուց հետո Արսենովի էքսպեդիցիային հանդիպում է Իիլին զետի վրա: Վերադառնալով Խարարովսկ, Արսենովը հարց է բարձրացնում կազմակերպել երրորդ էքսպեդիցիան: Այդ մասին Արսենովը զրոււմ է. «Ռուսերական երկրամասի ընդարձակ մարզը, որը հարավից գտնվում է Խորո և Սամարյա գետերի, Նյուսիս-արեւմուտքից Ամուր գետի և արեւմեկքից՝ Թաթարական նեղուցի միջև, դեռ ուսումնասիրված չէ»: Արսենովի երրորդ էքսպեդիցիան հանդերձավորվել է Ռուսական Աշխարհագրական ընկերութեան Մերձամուրյան բաժանմունքի կողմից և համարվել է հորելյանական, նկատի ունենալով, որ 1908 թվին լրանում էր այդ երկրամասը Ռուսաստանին միացնելու հիտուն տարին: 1908 թվականի վերջերին Արսենովի էքսպեդիցիան ուսումնասիրութեան ներքին սկսեց Ամուրի վրա գտնվող Տրոիցկայե գյուղից: Այս անգամ արշավախմբի կազմում կային բուսաբաններ, աշխարհագրագետներ և այլ մասնագիտութեանները ևս մարդիկ: Էքսպեդիցիայի ձեռքի տակ էր 1888 թ. ոչ ճիշտ կազմած մի քարակղ, որով ղեկավարվում էր Արսենովը: Արշավախումբը մի ամբողջ ամիս չարջարվելուց հետո հալիվ կարողանում է հասնել մի լեռնանցքի և օգոստոսի 3-ին անցնում է այն: Հարկավոր էր շարժումը և ուսումնասիրութեանները արագացնել, որովհետև մթերքներն սպառվում էին: Ճանապարհները բավականին դժվար էին, ձյան շերտը բավական շատ, և խիտ անտառներով շրջապատված: Իրենց հետ վերցրած շները քաղցից ստակել էին: Արսենովի համառութեան և եռանդուն էներգիայի շնորհիվ արշավախմբի անգամները ճանապարհն անցնում էին սահնակներով և դահուկներով: Արշավախմբի աշխատանքները տեւում են 1908—1910 թ. թ.: Սիխտե-Ալին լեռների Նյուսիսային մասն անցնելու համար Արսենովը կորցրել էր 7 ամիս: Էքսպեդիցիայի ուղարկութեան կենտրոնում էին հեկարանական և էսնոպրաֆիկ ուսումնասիրութեանները: Երկր էքսպեդիցիաների ընթացքում Արսենովը հսկայական քանակութեամբ նյութեր էր հավաքել և ուղարկել Գիտութեանների Ակադեմիայի էսնոպրաֆիկ բաժնին, Խարարովսկի գավառագետական թանգարանին, Կազանի համալսարանին և այլն:

Երբորդ էքսպեդիցիան ավարտելուց հետո, Ուսուրական երկրամասի աշխարհագրական նկարագրությունը կարելի էր համարել ավարտված: 1910 թ. Արսենևոյն ազատվում է գինձորական ծառայությունից և նշանակվում է Խարարովսկի երկրամասի ազգագրական Թանգարանի վարիչ: Իր ծառայության ժամանակամիջոցում նա Թանգարանը զարձրել էր իսկական գիտահետազոտական հիմնարկ: Նա իր ձեռքով զծել էր իր գեկավարած երեք էքսպեդիցիաների մանրամասն մարզբուսը: Երեք էքսպեդիցիաների ընթացքում հավաքված նյութերի ուսումնասիրությամբ Խարարովսկում, Կազանում, Պետերբուրգում զբաղված էին բազմաթիվ աշխարհագրագետներ, բուսաբաններ, ազգագրագետներ և այլն:

1915 թվին Արսենևոյն նորից մուրիլիզացիայի են կնթարկում և զործուղում ռազմական զործոգությունների եվրոպական Թատերարևո՛ր: Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության միջնորդությամբ Արսենևոյն ճանապարհից վերադարձնում են Խարարովսկ՝ աշխարհագրական ուսումնասիրությունները շարունակելու համար: 1917—1918 թ. թ. Արսենևոյն կազմակերպում է էքսպեդիցիա գեղի Յան-գե-Յանգե լեռնային շրջանը: Նա անցնում է անտառների, ճահիճների միջով, կարում, անցնում է դժվարանց լեռներ, որոնք ձգվում են այժմյան Հրեական ինքնավար մարզի տերիտորիայում: Իր ճանապարհորդության ժամանակ Արսենևոյն ուսումնասիրում և ցույց է տալիս, որ այդ երկիրն ունի փարթամ բուսական և կենդանական աշխարհ, նրա ընդերքում կան հանքային հարստությունների շատ պաշարներ, նրա կլիման և հողերը միանգամայն նպաստավոր են գյուղատնտեսության զարգացման համար:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ ռեյոլցիայի հաղթանակից հետո Արսենևոյն աշխարհագրական ուսումնասիրությունների և ճանապարհորդությունների համար բացվում են ավելի լայն պայմաններ:

Արսենևոյն գրչին պատկանող քառասունից ավելի անուն գիտական աշխատությունների մեծ մասը հրատարակվել են սեռեյիցիայից հետո: Հեռավոր Արևելյան երկրամասի տեղական օրգանների հանձնարարությամբ 1918 թվին Արսենևոյն Կամչատկայում կատարել է անտեսողիտական-վիճակագրական ուսում-

նասիրություններ: Նա ճանապարհորդել է ամբողջ Կամչատկայի
երկարությամբ, ուսումնասիրել զեանրի ավազանները: Նրա հա-
վաքած նյութերը և կատարած ուսումնասիրությունները խիստ
արժեքավոր են: Կամչատկայում ճանապարհորդություն կատա-
րելուց հետո նրան ամենից շատ հետաքրքրել է Հյուսիսը, և
ահա 1922 թվին նա ուսումնասիրություններ կատարելու
նպատակով ճանապարհորդում է զեպի Օխոտի ծովի հյուսիս-
արևելյան անկյունը, որն այն ժամանակ մի խուլ և չրնակից-
ված վայր էր: Արևնեկը Օխոտի ծովի հյուսիս-արևելյան ան-
կյունի ուսումնասիրության ժամանակ հանդիպում է միայն հաս-
ու կենսա ձկնորսներին: Արևնեկին ուսումնասիրում է այդ շրջանը
և ապիս նրա ֆիզիկո-աշխարհագրական նկարագրությունը, ինչ-
պես նաև նրա դարգացման հեռանկարները:

Հեռավոր Արևելքում սովետական կարգեր հաստատվելուց
հետո Արևնեկը ակտիվ մասնակցություն է ունենում ժողովրդա-
տնտեսական պրոյեկցիաների մշակմանը: 1924 թվին Արևնեկը նո-
րից նշանակվում է Խարբովսկի գավառապետական թանգա-
րանի ղրեկատոր: Հեռավոր Արևելյան երկրամասում ուսումնա-
սիրություններ և ճանապարհորդություններ կատարելիս, թան-
գարանում և սովետական մյուս հիմնարկներում աշխատելու ըն-
թացքում, նա միշտ հանդես է գալիս զեկուլցումներով և քննա-
դատության կրակի առի առնում նրանց, ովքեր փորձեր էին
կատարում թերագնահատել երկրամասի ուսումնասիրություն-
ների հարցը: Իր զեկուլցումներից մեկում նա ասել է «... Ձի-
կարելի կառավարել երկրի ժողովրդական տնտեսությունը, չի-
մանալով նրա սեռերսները: Ռեսուրսները չի կարելի որոշել,
առանց իմանալու իր երկիրը, իսկ երկիրը կարելի է ճանաչել
հասուկ ուսումնասիրությունների ճանապարհով, ճշգրիտ քար-
տեղների և պլանների օգնությամբ»:

Ուսուերական երկրամասում ուսումնասիրություններ կա-
տարելիս տեղական օրգանների արշավախումբը պետք է միա-
ժամանակ որոշեր Սիխոտև-Ալին լեաների արևելյան լանջում
նոր վերարնակեցում կատարելու հնարավորության հարցը: Բա-
ցի մարջրուտային սովորական հանութներ կատարելուց, արշա-
վախումբը պետք է ուսումնասիրեր շրջանի հողա-բուսաբանա-
կան և կլիմայական պայմանները:

Ուսուրական երկրամասի հյուսիսային մասի ուսումնասիրութեան Արսենեւիք համարում էր ամենակարեւորը:

Բերած փաստերը վկայում են Արսենեւի քան ծառայութեանը սովետական աշխարհագրական դիտութեանը: Նրա անվան հետ է առաջին հերթին կապված Ուսուրական երկրամասի և առանձնապէս Սիխտակ-Ալին լեաների ուսումնասիրութեանը: Հեռավոր Արեւելքի և Ուսուրական երկրամասի աշխարհագրական քարտեզից անհետացել են Շապիտակ բժերը: Ուսուրական երկրամասի բնութեան, կլիմայի, դետերի, լեաների, հողերի ուսումնասիրութեանը ու նկարագրութեանը, ինչպէս նաև այդ երկրամասի աշխարհագրական լայնութեան և երկայնութեան որոշելն ու նրա քարտեզը կազմելու պատիվը պատկանում է Արսենեւիին: Նրա աշխատութեանները հագեցված են էսնոպրաֆիկ, բուսաբանական, կենդանաբանական, ազդագրական, աշխարհագրական հարուստ տվյալներով: Իսկ մի կատարյալ հանրապրատարան է Ուսուրական երկրի մասին:

Արսենեւի աշխատութեանները սովետական ընթերցողի առաջ բաց են անում Հեռավոր Արեւելքի երկրամասի հիանալի բնութեանը, մարդկանց հերոսական աշխատանքը՝ նրա ընդհերքն ուսումնասիրելու գործում:

Հաղարավոր երիտասարդներ այժմ հայրենասիրական բարձր ոգևորութեամբ ուսումնասիրում են Հեռավոր Արեւելքը, Սիրիբը և նրա հարստութեաններն ի սպաս են դնում կոմունիզմի կառուցմանը:

ԳԵՈՐԳԻ ՅԱԿՈՎԼԵՎԻՉ ՍԵԳՈՎ

Գեորգի Յակովլևիչ Սեգովը ծնվել է 1877 թ. Կրիվայա-Կոսա խուտորում (Ազովի ծովի ափին), ձկնորսի ընտանիքում: Սեգովի հայրը չքավոր, անգրագետ ձկնորս էր: Մանկութեանն անցկացնելով ծովի ափին, նա անասնաբան սիրել է այն և իր ամբողջ կյանքի ընթացքում կապված է եղել ծովի հետ: Ծնողները զուրկ լինելով միջոցներից, հոգ չեն տարել կրթութեան տալու և դաստիարակելու իրենց սրբուն: Ուսման անհրաժեշտութեանը հասկացել է ինքը, երբ լրացել է նրա 14 տարին: Սեգովն ընդունվում է տարրական Յ-ամյա դպրոցը և այն ավար-

տում երկու տարում: Դպրոցն ավարտելուց հետո նա ստիպված է լինում անցնել աշխատանքի և պաշտպանել կիսաքաղց ընտանիքի գոյությունը, ծառայության ընդունվելով առևտրական պահեստում: Սովորելու բուռն ցանկությունը, սակայն, երիտասարդի գիտակցության մեջ շատ հաստատուն տեղ էր գտել և ամեն մի ազատ ըրպե նա տրամադրում էր իր ինքնապարզացմանը. կարգում էր գրքեր և առանձնապես սիրում էր կարգալ նկարագրություններ հեռավոր երկրների ճանապարհորդությունների մասին: Դեռ երիտասարդ հասակից Սեդովն իր համար տեսնում էր կյանքի մի ճանապարհ՝ զառնալ ծովային:

Արդեն 17 տարեկան հասակում Սեդովն ուներ կայուն բնավորություն, ամուր կամք, ինչ մտածում էր՝ կյանքում իրագործում էր: Ուսումը շարունակելու նպատակով, առանց ծնողների համաձայնությունը հարցնելու, թողնում է ծառայութունը, պատաստված շորերով, քաղցած ճանապարհ ընկնում դեպի Ռոստով, որպեսզի ընդունվի ծովազնացության ուսումնարան: Երիտասարդ Սեդովը դիմում է ուսումնարանի ղրբեկտորին և սպասում քննություն տալու իրավունքի: Նա մի քանի շաբաթվա

Գ. Յա. Սեդով
(1877—1914)

ընթացքում պատրաստվում և հանձնում է քննությունները: Քննությունները հանձնելու ժամանակ Սեդովը հանդես է բերում արտակարգ ընդունակություններ: Այդ հրաշալի ընդունակությունների և եռանդի համար Սեդովին ընդունում են ծովազնացության ուսումնարան: Ուսումնարանում սովորելու տարիներին Սեդովն իր պրակտիկան անց է կացնում Սև և Ազովի ծովերի վրա որպես նավաստի, որի ընթացքում նա ձեռք է բերում մեծ փորձ: Ծովազնացության ուսումնարանը Սեդովն ավարտում է (1898 թ.) գերազանց գնահատականներով և ստանում շտաբմանի ղրպում: Ուսումնարանն ավարտելուց հետո Սեդովը 4 տարի նավարկում է Սև ծովի վրա, սկզբում առևտրա-

կան նալի վրա, որպէս կապիտան, իսկ հետագայում նալթա-
տար նալի վրա: Չորս տարի շարունակ Սեդովը սխտեմատի-
կարար, ինքնակրթութեան ճանապարհով բարձրացնում է իր
գիտելիքները: Սակայն քաղաքացիական նալատորմը այնքան
էլ նրան չի հրապուրում և ցանկանում է իր հետագա ծառա-
յութեանը շարունակել ազգական նալատորմում: Այդ նպա-
տակով 1900 թվին ընդունվում է ազգամտովային ծառայութեան
գլխոցը և շարունակում է քննութեաններ տալ ազգական նա-
լատորմի պրապորշչիկի կոչում ստանալու համար: Իր առաջ
գրված այս խնդիրը հաջողութեամբ լուծելուց հետո Սեդովը
գտնում է, որ դեպի հեռավոր երկրներ ճանապարհորդելու հա-
մար այդ գիտելիքները քիչ են և ինքը պետք է պատրաստվի:
Այդ նպատակով նա փոխադրվում է Բալթիական նալատորմ և
Պետերբուրգում սկսում է հանձնել քննութեաններ՝ ծովային
կորպուսի ծրագրով:

Ծովային կորպուսի ծրագրով քննութեաններ տալու հա-
մար Սեդովը իրեն զրկում է կյանքի շատ հաճուքներից և բու-
քիքներից: Իր շափաղանց չնչին աշխատավարձից բաժին էր
հասցնում ծնողներին և նրանց օգնելու հարցը միշտ Սեդովի
ուշադրութեան կենտրոնումն էր:

Սեդովը այնուհետև ցանկութեան է հայանում գործուղվել
Ծովային մինիստրութեան Հիդրոգրաֆիկ վարչութեան արա-
մադրութեան տակ: Այդ տարիներին աշխատելու շրջանում Գեոր-
գի Սեդովը հանդես է բերում հանութեան կատարելու արտա-
կարգ ընդունակութեաններ: Այդ բացատրիկ ետանդի և ընդունա-
կութեանների համար նրան ընդունում են «Հյուսիսային Սա-
ռուցյալ օվկիանոսի» էքսպեդիցիայում որպէս հիդրոգրաֆ: Այդ
էքսպեդիցիայում աշխատում էին փորձված շատ նալատորմներ,
որոնք իրենց մեծ ծառայութեանն էին մատուցել արկտիկայի
ուսումնասիրութեան գործում:

Գեորգի Սեդովի երկար տարիների երազներն սկսում են
իրականութեան դառնալ: 1902 թ. նա նշանակվում է Հյուսի-
սային Սարուցյալ օվկիանոսի հիդրոգրաֆիկ էքսպեդիցիայի պե-
տի օդնական: Սեդովը այդ էքսպեդիցիայում առաջինն էր, որ
պլանշետը ձեռքին կատարում էր Նոր Երկրի ափերի հանութեան
և նկարագրութեանը: Սեդովի մասնակցութեանն այդ աշխա-

տանքներում բավականին բարձր էին գնահատում էքսպեդիցիայի փորձված աշխատակիցները: Երիտասարդ բևեռախուզի եռուն աշխատանքի տարում՝ 1904 թ., բռնկվում է ուսճապոնական սլաոներազմը: Եվ ահա, Գեորգի Սեդովի աշխատանքները հյուսիսում ընդհատվում են: Սեդովին զործուղում են Նիկոլաևսկ (Ամուրի վրա), ուր նա նշանակվում է Ամուրի նավատորմի մեջ մտնող մի ականակիրի հրամանատար:

Պատերազմն ավարտվելուց հետո Սեդովը վերադառնում է Գետերբուրգ և ցանկություն հայտնում շարունակել իր ծառայությունը: Ծովային մինիստրության հիդրոգրաֆիկ վարչությունը նրան զործուղում է Կասպիական նավատորմ: Բայց ոչ Ամուրի նավատորմի և ոչ էլ Կասպիական նավատորմի աշխատանքները Սեդովին չէին հետաքրքրում, նրան վաղուց էր զբաղել հյուսիսը, նա միշտ երազում էր իր առաջ բաց անել հյուսիսային ծովերի պահարաման: Հյուսիսային ծովային ուղիով ճանապարհորդելու համար ստեղծվում են սլայմաններ: Կյանքը պահանջում է Վլադիվոստոկի և Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի միջև ստեղծել ծովային ճանապարհ, ուսումնասիրել Կոլիմա գետի զետաբերանը, որն այն ժամանակ չէր ուսումնասիրված: 1909 թ. Կոլիմայի էքսպեդիցիայի ղեկավար է նշանակվում Գեորգի Յակովլևիչ Սեդովը: Սեդովն առաջին անգամ էր նշանակվում այդպիսի մի խոշոր էքսպեդիցիայի ղեկավար: Պատերբուրգում արդեն գարուն էր, երբ Սեդովը հասել էր Կոլիմայի զետաբերանին: Մայիսի 25-ին Սեդովը գետի հոսանքի հակառակ ուղղությամբ ուղևորվում է ղեպի հարավ՝ ուսումնասիրելու Կոլիմայի ստորին հոսանքը:

Հունիսի 2-ին Սեդովը արշավախմբի մի խումբ անդամների հետ հանում է Նիժնի Կոլիմա և ձեռնամուխ է լինում հիդրոգրաֆիկ աշխատանքների:

Կոլիմայի էքսպեդիցիայի արդյունքները դրական գնահատականի են արժանանում Դիտտությունների ակադեմիայի և Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության կողմից: Կոլիմայից Սեդովի բերած էքսպոնատները և ուսումնասիրությունների արդյունքները ղրտական մեծ արժեք են ներկայացնում:

1910 թ. Սեդովը նշանակվում է ղեպի Նոր Երկիր կազմակերպվող էքսպեդիցիայի ղեկավար: Նա ուսումնասիրում է Կրես-

տոյն յ խորշի շրջանը և հարուստ հյուսիսի հովաքում: Նոր Երկրի էքսպեդիցիայից վերադառնալուց հետո Սեդովի մեջ գեպի բեռն ճանապարհորդելու բունն ցանկութեանն ավելի է ուժեղանում: Սեդովն անձամբ կազմում և Ծովային մինիստրութեանն է ներկայացնում իր ճանապարհորդութեան ծրայերը: Յարական կառավարութեանը միջոցներ չի տրամադրում Սեդովին այդ պլանն իրագործելու համար: Գեորգի Սեդովը չի հուսահատվում և անմիջապես որոշում է թերթերի օգնութեամբ դիմել հասարակութեան օգնութեանը: „НОВОЕ ВРЕМЯ“ թերթն իր էջերում տեղ է տալիս Սեդովի հոգեմտնություն: Սեդովի հոգեմտնությունը՝ «Գեպի բեռն էքսպեդիցիա կազմակերպելու մասին» լայն արձագանք են դնում հասարակութեան մեջ և սկսում են հավաքել հանդանակութեաններ: Հաջորդած գումարով Սեդովը ձեռք է բերում նավ և հանդերձանք: Գեորգի Սեդովը 1912 թ. օգոստոսին «Ս. Ֆոկա» նավով մեկնում է Արևմտյան Ասիայ:

Անցնելով Սպիտակ ծովը, նավը մտնում է Բարենցի ծով: Ճանապարհին աստիճանաբար երևում են համառարած հաստ սառույցներ: Սեդովն ամեն կերպ ձգտում է առաջ շարժվել գեպի հյուսիս, բայց նրան չի հաջողվում: Վրա է հասնում ցրտաշունչ ձմեռը, ծովն ամբողջովին ծածկվում է սառույցներով: Արշավախումբը հարկադրված է լինում ձմեռել Նոր Երկրում: Նույն միջոցով 1-ին արեգակը թաքնվում է հորիզոնի ետևը: Սկսվում է բեռնային երկարատև գիշերը:

Առանց արեգակի ցամաքն ավելի է ցրտում, սկսվում են համառարած մառախուղն ու ցուրտ քամիները: Արշավախումբը սառույցների վրա վրաններ է խփում և պատրաստվում ձմեռելու:

Հաջորդ տարվա փետրվարի 19-ին առաջին անգամ երևում է արեգակը, որին նավաստիները դիմախորում են «ուսած»-ով: Մարտի կեսերին մի խումբ նավաստիներ Սեդովի գլխավորութեամբ շնասահակներով գնում են հեռադտեղու: Նոր Երկիրը՝ Սեդովն անձամբ հասնում է մինչև կզղու հյուսիսային ծայրը՝ Յանկութեան հրվանդանը և քարտեզի վրա անցկացնում ամբողջ հյուսիսային և հյուսիս-արևմտյան ափերը: Այժմ բերելու ամիս հետո վերադառնում է ձմեռելու տեղը: Սեդովն այդ օրերին գեպի չափով հյուսիսում է: Շուտով ցուրտը մեղմանում է, գեպի արկ-

տիկա են դալիս թուշուհներ: Կարճ ամառն անցնում է, իսկ սա-
ռուլյցները չեն շարժվում. «Փոկա»-ն շարունակում է մնալ սա-
ռուլյցների դերության մեջ Միայն սեպտեմբերի սկզբներին
սառուլյցներն սկսում են շարգվել, նավը խորշից դուրս է դա-
լիս բաց ծով: Սեղովը որոշում է շարունակել ճանապարհը: Ար-
շավախումբն ապահովված չէր տաք հագուստով և լավորակ
մթերքներով, վառելիանյութն սպառվելու վրա էր, առանց որի
անհնարին էր ճանապարհի հաջողութունը: Սեղովն ամեն կերպ
աշխատում էր մտադուլթյան տալ հազուստի, մթերքների մա-
սին մտածելը, իսկ վառելիանյութի հարցը ամենագլխարին հարցն
էր: Սեղովը գիտեր, որ Ֆրանց-Ռոսիֆի կղզիներում քարածխի
պահեստ կա և համառորեն աշխատում էր հասնել այնտեղ: Ար-
շավախումբը Սեղովի հրամանով սկսում է վառելիանյութի պա-
կասը լրացնել փայտեղեն և կենդանական ճարպ վառելով: Վեր-
ջապես Սեղովին վիճակվում է հասնել տեղ, զանել պահեստը,
սակայն դատարկ վիճակում: Պահեստի քարածուխը վառել էին
ամերիկացիները: Սեղովը չի հուսահատվում և որպես վառելի-
անյութ օգտագործում է կենդանական ճարպ: Արշավախմբի ան-
դամները տասնյակ ծովացուլեր խփելով լրացնում էին իրենց
սննդի պակասը:

Վրա է հասնում երկրորդ ձմեռը: Դեպի հյուսիս շարժվին
անհնարին էր՝ համատարած սառուլյցների պատճառով: Արշավա-
խումբը պետք է ձմեռը այդտեղ:

Սեղովը ձմեռելու համար ընտրում է մի հարմար ծովա-
խորշ Դուկեր կղզում, որին նա տվեց «Պագոս» անունը:

Մթերքների խիտա պահասության և ցրտի պատճառով
սկզբից ցինդա հիվանդությունը: Յինդայի պատճառով մահա-
ցան արշավախմբի մեխանիկը և մի քանի նավաստիներ: Այդ
ձմեռումն արշավախմբի մասնակիցների վրա ծանր ազդեցու-
թյուն թողեց:

1914 թ. փետրվարի 15-ին Սեղովը երկու նավաբախների
ուղեկցությամբ ճանապարհվեց դեպի բևեռ, նա պետք է անց-
ներ հսկայական ճանապարհ, որի համար միջոցները քիչ էին,
դեռ չհաշված վերադարձի ճանապարհը: Սառնամանիքները,
մթերքների պակասութունը և հիվանդությունը Սեղովին բուր-
բովին հյուսձում են, միայն համառությունն ու հաստատակա-

մությունն էր նրան առաջ տանում, նա առաջ էր գնում սահ-
նակի վրա պառկած և երբևից էլ նստած գրությամբ: 1914 թ.
մարտի 5-ին մահանում է արշավախմբի պետ Գեորգի Յակով-
լևիչ Սեդովը: Նավաստիները նրան թաղում են Ռուզովի կղզու
մի հրվանդանում:

Մահից առաջ Սեդովը նավաստիներին գիմել է հետևյալ
խոսքերով. «Բեկու հասնելու մասին մտածել են ուսու խոշոր գիա-
նականներ Լոմոնոսովը, Մենդելևեր և ուրիշները: Մեզ, փոքր
մարզկանցս վրա ընկել է մեծ պատիվ՝ իրագործել այդ ձգտում-
ները»: Վերադարձի ճանապարհը նույնպես դժվար էր և միայն
երկու տասնօրյակից հետո նավաստիները սաք գրին նավի վրա:
Արշավախմբի մնացած անդամները հունիսի 17-ին ուղևորվեցին
դեպի հարավ և օգոստոսի 15-ին հասան Մուրմանսկ:

Սեդովի արշավախմբի անդամները հայրենիք են վերա-
դառնում իմպերիալիստական կովի տարիներին, երբ բոլորը
զբաղված էին սպամական գործերով: Էքսպեդիցիայի վերադարձը
և Սեդովի մահը չարձագանքվեց ցարական կառավարության
կողմից:

Սովետական իշխանությունը շատ բարձր է գնահատում
Սեդովի ծառայությունը բևեռային երկրների հետազոտության
պատմության մեջ: Նրա մահվան 35 տարին նշվեց ամբողջ
ՍՍՌՄ-ում, որպես ուսու ակնազար բևեռախույզի:

ՕԳՏԱԳ ՈՐՄՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Балн О. А.—Первые исследователи Центральной Азии (Прежвальский Н. М., Роборовский В. И., Козлов П. К.), 1946 г.
2. Жизнь и деятельность П. К. Козлова—путешественника, исследователя Центральной Азии. 1948 г.
3. Визе В. Ю.—Моря Советской Арктики. 1939 г.
4. Герончесская четверка—И. Д. Папанин, Э. Т. Кренкель, П. П. Ширшов, Е. К. Феодоров, 1938 г.
5. Резеченко В И—Опыт ознакомления учеников с русскими путешественниками. 1939 г.
6. Кабанов Н.—Владимир Клавдевич Арсеньев, путешественник и натуралист. 1947 г.

7. *Самукин*—Владимир Клавдевич Арсеньев (Краткий биограф. очерк). 1947 г.
8. *Ромаль Н.*—В. К. Арсеньев (Критико-биограф. очерк). 1947 г.
9. *Водовозов Н.*—Миклухо-Маклай 1938 г.
10. *Шмидт Г. А.*—Н. Н. Миклухо-Маклай. 1846—1888 г.г. Жизнь и деятельность. 1947 г.
11. *Кунин К. И.*—Путешествие Афанасия Никитина. 1947 г.
12. *Марков С. Н.*—Великий охотник (Н. М. Пржевальский). Жизнь и деятельность 1839—1888 г. г.
13. Великий русский географ Н. М. Пржевальский. К 100-летию со дня рождения (1839—1939) г. г.
14. *Козлов П. К.*—В азиатских просторах. Книга о жизни и путешествия Н. М. Пржевальского, первого исследователя природы Центральной Азии.
15. *Нагорин*—Георгий Яковлевич Седов. 1944 г.
16. *Пинешин И. В.*—Георгий Седов—1877—1914 г.г., 1947 г.
17. Люди русской науки, 1948 г.
18. Журнал „География в школе“ за 1946, 1947, 1948 и 1949 г. г.

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Յ

Ն. Ա. ԲԵՆԴԵՐ

Ա. Գ. ՅՈՒՍԱԿ

ՌՈՒՍ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՐՏԵԶԻ ՎՐԱ

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Արուհշեի խորշ	Ասիայի հյուսիս-արևել- յան ծովափ, Բերինգի նեղուց	Ռուս նշանավոր ծովա- գնաց, Արկտիկայի և Խաղաղ օվկիանոսի հե- տազոտող Ֆ. Պ. Լիտ- կեն 1828 թ.	Ֆ. Պ. Լիտկեն	Ֆ. Պ. Լիտկեի էքսպե- դիցիայի մասնակից «Սենյավին» նավակի վրա, լեյտենանտ Արտ- լեշեի
Ալեքսանդրայի սառցաշաշտ	Մոնղոլական Ալթայ, Տարին Բուդո-օլայի լեռնաշղթա	Ալթայի հայտնի հե- տազոտող Վ. Վ. Սա- պոժնիկովը 1909 թ.	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	Ռուս հայտնի ճանա- պարհորդուհի, Մոն- ղոլիայի և Չինաստա- նի հետազոտող Ալեք- սանդրա Վիկտորովնա Գոտանինովայի
Անդրբանդյան կղզիներ	Ալեուտյան կղզիների խմբում	Սեյենգինյան վաճա- ռական Անդրեյան Տոլ- ստին, 1760—1764 թ. թ.		Անդրեյան Տոլստիի
Անժու հրվան- դան	Նորսիբիրյան կղզիներ, Ֆադեևյան կղզիներ	Ուստ-Յանսկի բևեռա- յին էքսպեդիցիայի պետ, լեյտենանտ Պ. Ֆ. Անժու 1821—1823 թ. թ.		Պ. Ֆ. Անժուի

1	2	3	4	5
Աննենկովի կղզի	Անտարկտիդայի մոտ, Հարավային Գեո գիս կղզու մոտ	XIX դարի ռուս նշանավոր շուրջ-երկրյա ծովագնաց Ֆ. Բելլինսգաուզենը, 1819 թ.	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենը	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենի նավարկության մասնակից լեյտենանտ Մ. Աննենկովի
Անուչինի սառցադաշտ	Նոր Երկիր կ-ներ, հյուսիսային կղզի			XIX դ. Վերջի և XX դ. սկզբի խոշորագույն աշխարհագրագետ Դ. Ն. Անուչինի
Անուչինի կղզի	Գուրիլյան կղզիներ		Գուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թ.*	»
Անուչինի նեղուց	» »		»	»
Անուչինի լեռ	Հյուսիսային Ուրալ			»
Անցիֆերովի լեռ	Գուրիլյան կ-ներ		Գուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թ.	Գուրիլյան կղզիների առաջին հետազոտող Անցիֆերովի, XVII դ.

* Աշխարհագրական անունների մասին տեղեկությունները, արված 1946 թ. Գուրիլյան էքսպեդիցիայի կողմից, հեղինակին է հանձնել էքսպեդիցիայի մասնակից Յու. Կ. Եփրեմովը Այդ անունների զգալի մասը ասօ-ջարկվել է վերջինիս կողմից:

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Արսենովի հրա- բուխ	Գուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թ.	Սովետական գրող և Հեռավոր Արևելքի հե- տադատող Վ. Կ. Ար- սենովի
Արսենովի գետ	» »		»	»
Ատլասովի խորշ	» »		»	Կամչատկայի առաջին հայտնաբերող, ճանա- պարհորդ Վ. Ատլասովի
Ատլասովի հրա- բուխ	» »			»
Այվազովսկու ձոց	» »			Հայտնի նկարիչ Պ. Կ. Այվազովսկու
Բակլունդի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, Հյուսիս. կղզի			Աստղաբաշխ և Հյուսի- սային Ուրալի հետա- զոտող XX դ. սկզբին, սկզբում Ս. Ա. Բակ- լունդի
Բակլունդի կղզի	Քայմիլ Թերակղզի, Ս. Լապտևի ավի			»

1	2	3	4	5
Բարանովի հրվանդան	Սախալին			Ամերիկայի հյուսիս-արևմտ. արի առաջին հետազոտողներինց մեկի՝ Ա. Ա. Բարանովի
Բարանովի կղզի	Հու. Ամերիկայի արևմտյան ափի մոտ, Ալեքսանդրի արշիպելագում		Ռու. սամերիկյան կոմպանիան, 1819 թ.	»
Բարանակու հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Իտուբուսյ կղզի		Կուրիլյան էրայեզիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թ.	ՍՍՌՄ Գիտու թյունների ահագեմիայի թղթակից-անդամ Ն. Ն. Բարանակու
Բարկովի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի		»	ՌՍՖՍՌ մանկավարժական Գիտու թյունների ահագեմիայի իսկական անդամ Ա. Ա. Բարկովի
Բարկայ-դե-Տոլլի կղզի	Խոգաղ օվկիանոս, Պաուստոս կ-ներ	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգուդենը, 1820 թ.	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգուդենը	1812 թ. հայրենական պատերազմի զորավար Մ. Բ. Բարկայ-դե-Տոլլի
Բնդիչևի կղզի	Լապտևների ծով, Խառանդայի ծոց	Արդյունարերոց Ն. Բեգիչևը 1908—1909 թ. թ.	»	Արդյունարերոց Ն. Բեգիչևի
Բեգիչևի Փոքր կղզի	»	»	»	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Բելլինսգաու- գենի ծով	Անտարկտիկական րևեոային ծով	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաու- գենը 1819 թ.	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաու- գենը	Ռուս նշանավոր շուրջ- երկրյա ծովագնաց, 1821 թ. Անտարկտիդայի հայտ- նաբերող (Բելլինսգաուզե- նի և Լազարևի էքսպեդի- ցիա) Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաու- գենի
Բելլինսգաուզե- նի հրվանդան	Հարավային Սախալին	Առաջին ռուս շուրջեր- կրրյա ծովագնաց Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թ.	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	,
Բելլինսգաու- գենի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Պաուժոտու կղզիներ	Հայտնի շուրջերկրյա ծովագնաց, Խաղաղ օվկիանոսի հետազո- տող Օ. Ն. Կոդբուրն, 1820 թվին		,
Բելկովսի կղզի	Նորսիբիրական կղզիներ	Արդյունաբերող Բելկովը, 1808 թ.		Արդյունաբերող Բելկովի
✓ Բելյակովի կղզի	Ամուրի լիճան		ՍՍԻՄ ԿԳԿ որոշմամբ	Սովետական Միության հերոս, ավիացիայի շտաբ- ման Ա. Վ. Բելյակովի

1	2	3	4	5
✓ Բերգի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Ուրուպ կղզի		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Համաժիտթենական Աշխարհագրական ընկերության պրեզիդենտ ակադեմիկոս Լ. Ս. Բերգի
✓ Բերգի դազաթ (պիկ)	Հարավ-արևմտյան Պամիր, Շախարինսկի լեռնաշղթայի հարավային ճյուղավորություն		Ալպինիստների էքսպեդիցիան Դ. Մ. Զատուլովսկու գլխավորությամբ, 1917 թվին	,
Բերեժնիկ հրվանդան	Նորսիրիական կներ, Ֆադեևի կղզի	Պ. Ֆ. Անժուն, 1822 թ.	Պ. Ֆ. Անժուն	Պ. Ֆ. Անժուի էքսպեդիցիայի մասնակից, շտաբ ժան Ի. Ա. Բերեժնիկի
Բերինգի հրվանդան	Անադիրի ծոցի ափը	Ֆ. Պ. Լիսկեն, 1827 թ.	Ֆ. Պ. Լիսկեն	XVIII դարի ռուս նշանավոր ծովագնաց Վ. Բերինգի
Բերինգի նեղուց	Ասիայի և Ամերիկայի միջև	XVII դ. նշանավոր ճանապարհորդ Ս. Դեմինը, որն առաջին անգամ ծովով շրջանցեց Ասիայի արևելյան ծայրը	Գ. Կուկի 1748 թ. նավարկության ռեզեկից Գ. Ֆորստերը	,
Բերինգի ծով	Սադաղ օվկիանոսի հյուսիսային մասում		,	,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է ընդհանրվել անունը
1	2	3	4	5
Բերինգի կղզի	Բերինգի ծովում	Վ. Բերինգը, 1741 թ.	«Ո. Պետրոս» նավի անձնակազմը, որի վրա հավարկել է Վ. Բե- րինգը 1741 թ.	XVIII դարի ռուս նշա- նավոր ծովագնաց Վ. Բերինգի
Կոմանդոր Բերինգի լեռ	Օխոտի ծովափ, Սոլաֆարյեվի կղզի			»
Բերինգի հրվանդան	Օխոտի ծովափ			»
Բերխի հրվան- դան	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուս. կողմը արևել- յան ափ	Ֆ. Պ. Լիտկեն, 1822 թ.	Ֆ. Պ. Լիտկեն	XIX դ. պատմաբան, հայտնի իր աշխատու- թյուններով՝ Մադագ օվկիանոսի և բենա- յին կղզիները հանա- պարհորդություններ պատմությունից, Վ. Ն. Բերխի
Բերխի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ հյուս. կողմը արևմտ- յան ափ			»

1	2	3	4	5
Բողոքանովիչի հրվանդան	Հարավային Մախալին		Կուրիյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Ռուս հայանի գեոլոգ Կ. Ի. Բողոքանովիչի
Բողոքանովիչի հրաբուխ	Կուրիյան կղզիներ, Գարամուշի կղզի		,	,
Բորգովի հրաբուխ	Կուրիյան կղզիներ, Ա. ըռուպ կղզի		,	Սովետական աշխարհադրագետ, Մոսկվայի համալսարանի պրոֆեսոր Ա. Ա. Բորգովի
Բորգովի սառցադաշտ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուս. կղզի			,
Բորգովի ծոց	,			,
Բորգովի սառցադաշտ	Արևելյան Սիրիբ, Սունտար Պայաթի լեռնաշղթա		Աերոգեոգրիական վարչության աշխարհագրական ջոկատը, 1946 թվին	,
Բորգովի սառցադաշտ	Բենոսային Ուլալ	Լ. Դ. Դուրուշինը 1945 թվին	Լ. Դ. Դուրուշինը	,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորսվել անունը
1	2	3	4	5
Բորչչևակու սառցադաշտ	Կիսսարի լեռնաշղթա- յի հարավային լանջին	Միջին Ասիայի հետա- գոտող Վ. Ի Հիյոսկին, 1896 թվին		XIX դ. վերջին Միջին Ասիան հետազոտող Լ. Ս. Բորչչևակու
Բոշարովի լիճ	Ալյասկա	Դ. Ի. Բոշարովը	Ռուսամերիկյան կոմպանիան	XIX դ. ծովագնաց Դ. Ի. Բոշարովի
Բոշարովի լիճ	Հս. Ամերիկայի արև- մայան ափ		»	»
Բոշնյակի լիճ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1916 թ.	Սախալինի հետազո- տողներից մեկի (1853—1854 թ. թ.) Ն. Կ. Բոշնյակի
Բոշնյակի գետ	»		»	»
Բրեգիսինի լեռնաշղթա	Շպիցբերգենի կ-ներ	Շպիցբերգենի Ռուս- շվեդական էքսպեդի- ցիայի մասնակից Ա. Ս. Վասիլևը, 1900—1901 թ. թ.	Ա. Ս. Վասիլևը	XIX դ. երկրորդ կեսի ռուս խոշոր աստղա- բաշխ Ֆ. Ա. Բրեգի- սինի
Բրեգիսինի լիճ	Նոր երկիր կղզին էր, հար. կղզի, Փ. Կար- մակուլի շրջանում			»

1	2	3	4	5
Բրովցիների կղզի	Վայգաչ կղզի, Դոյգա- յա խորշ	Հյուսիսային Սառուց- յալ օվկիանոսի հիզրո- զրաֆիլի էքսպեդիցիան 1902 թ.	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկի էքս- պեդիցիայի մասնակից լեյտենանտ Բրովցիների
Բրյուսովի ծո- վախորշ	Գուրիլյան կղզիներ		Սովետական Բանակի ուսղմիկ սահմանապահ- ները, 1916 թվին	Հայտնի պոետ Վալերի Բրյուսովի
✓ Բուդյոննու հրվանդան	Հյուսիսային երկիր Արշիպելյազ, Պիոններ կղզի	Գ. Ա Ուշակովը 1931 թվիս		Կարմիր Բանակի ոսղմա- կան ղեկավարներից մեկի՝ Ս. Մ. Բուդյոննու
Բուենոս Երկիր	Նորսիբիրական կ-ներ	Գիտությունների ակա- դեմիայի 1885 1887 թ թ. էքսպեդիցիայի պիտ, ուսս կենդանա- րան և ճանապարհորդ Ա. Ա Բուենոզը		Ա. Ա. Բուենոզի
Բիկովե կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, Սուլմանևի խորշ	Արխտիկայի հայտնի հետազոտող Վ. Ա. Ռուսանովը, 1909 թվին	Վ. Ա. Ռուսանովը	Վ. Ա. Ռուսանովի Նոր- երկրյան էքսպեդիցիոյի ուղեկցող Ա. Ա. Բիկովի
Բիկովե հրվանդան	,	,	,	,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել, անունը	Ում պատվին է շնորհվել, անունը
1	2	3	4	5
✓ Բերի լեռներ	Թայֆիր Թերակղզի. Խ. Լապտեի ափ			XIX դարի հայտնի ոռոս գիտնական ահագ. միկուս Կ. Մ. Բերի
Բերի կղզի	Թայֆիրի ծոց	Ռուս ճանապարհորդ, Միջին Ասիայի և Մի- րիորի հետազոտող Ա. Ֆ. Միլլերը, 1842 թ.		»
Բերի հրվանդան	Ն. ր Երկիր կղզիներ, հս. կղզի			»
Վարնեկի ծովա- խորշ	Վայցաչ կղզի, Յու- զուրսկի Շար նեղուց	Հյուսիսային Սառու- ցյալ օվկիանոսի հիգ- րոգրաֆիկ էքսպեդի- ցիայի պես Ա. Ի. Վարնեկը, 1902 թվին		Ա. Ի Վարնեկի
✓ Վարսանոֆևայի սառցադաշտ	Բենուսին Ուրալ, Պայ- մա լեռան շրջանում	Վ. Ս. Գոլոբուխինը, 1932 թ.	Վ. Ս. Գոլոբուխինը	Սովետական խոշոր գիտ- լուգ պրոֆեսոր Վ. Ա. Վարսանոֆևայի
Վասիլևի լեռն- անցք	Արևմտյան Շպիցբեր- գեն կղզի	Ա. Ս. Վասիլևը	Ռուս-շվեդական էքս- պեդիցիան 1901 թվին	Շպիցբերգենի Ռուս-շվե- դական էքսպեդիցիայի մասնակից աստղաբաշխ Ա. Ս. Վասիլևի

1	2	3	4	5
Վասիլևի հրվան- դան	Բերինգի ծով, Նուևի- վոկ կղզի	Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի ծովագնաց- ներ Վ. Ս. Խրոմկենկոն և Ա. Էտոյին 1821 թ.		XIX դ. բնեռային երկրը- ների հետազոտող, ագամի- րալ Մ. Ն. Վասիլևի
Վենյուկովի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	XIX դարի ռուս աշխարհա- գրագետ Մ. Մ. Վենյու- կովի
Վենյուկովի յեռնանցք	Սիխոտե ալին լեռնա- շղթա	Վ. Կ. Արսենևիչը, 1806 թվին	Վ. Կ. Արսենևիչը	»
Վերնագսկու հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սովետական խոշոր գեո- լոգիկ, ակադեմիկոս Վ. Ի. Վերնագսկու
Վիգեի հրվան- դան	Հյուսիսային երկիր արշիպելագ, Բուլշեիկ կղզի	1980 - 1982 թ. թ. էքսպեդիցիա, Գ. Ա. Ուշակովը		Արևելյան սովետական հետազոտող, ՍՍՌՄ Գի- տությունների ակադե- միայի թղթակից-անդամ Վ. Յու. Վիգեի
Վիգեի կղզի	Կարայի ծով	«Գ. Սեդով» սառցա- հատի էքսպեդիցիան 1980 թվին	«Գ. Սեդով» սառցահա- տի էքսպեդիցիայի մասնակիցները, 1980 թվին	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Վիգեի սառցա- դաշտ	Նոր Երկիր կղզիներ, Հյուսիսային կղզի	Վ. Յու. Վիգեն, 1913 թ լին	Արկտիկայի հայտնի հետազոտող Գ. Յու. Սեդովը	Արկտիկայի սովետական հետազոտող ՍՍՏՄ Գի- տաևեյունների ակադե- միայի թղթակից-անդամ Վ. Յու. Վիգեի
Վիգեի ծովա խորշ	Նոր Երկիր կղզիներ	»		»
Վիգեի հրվան- դան	»	»		»
Բորիս Վիկից- կու նեղուց	Թայմիր թերակղզու և Հյուսիսային Երկիր արշիպելագի միջև	1910—1915 թ. թ. Հյուսիսային Սառու- ցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիան		Էքսպեդիցիայի մասնակից Բ. Ա. Վիկիցկու
Վիկիցկու կղզի	Կարայի ծով Գիդանի թերակղզուց հյուսիս	Կապիտան Ի Վիգգեն- սը, 1874 թ լին		Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի հետազոտող և հիդրոգրաֆ Ա. Ի. Վիկից- կու
Վիկիցկու կղզ- իներ	Կարայի ծով, Նորգեն- շելդի արշիպելագ	»		»

1	2	3	4	5
Վիսկովսկու լեռ	Գուբիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Հայտնի գեոգեղիստ և աստղագրաշիս Վ. Վ. Վիսկովսկու
Վիսկովսկու սառցադաշտ	Պամիրո-Ալայ, Ֆեդչեն- կոյի սառցադաշտի շրջան	Տաջիկա-Պամիրյան էքսպեդիցիան, 1928 թ.		»
Վոլոդարսկու սառցադաշտ	Անդրալայյան լեռնա- շղթա	Հայտնի սովետական գեոլոգ Դ. Վ. Նալիվ- կինը, 1927 թվին	Դ. Վ. Նալիվկինը	Բոլշեիկյան պարտիայի աչքի բնկնող գործիչներ- րից մեկի՝ Վ. Վ. Վոլո- դարսկու
Վոլոդարսկու գագաթ	»	ՍՍՌՄ Գիտություն- ների ակադեմիայի թղթակից-անդամ, ալ- պինիստ, Ա. Ա. Լետու- վեաը, 1937 թվին		»
✓ Վոյեյկովի նեղուց	Գուբիլյան կղզիներ		Խաղաղ-օվկիանոսյան նավատորմի հիդրո- գրաֆները, 1946 թվին	Ռուս խոշորագույն աշ- խարհագրագետ-կլիմատո- լոգ Վ. Ի. Վոյեյկովի
✓ Վոյեյկովի սառցադաշտ	Հյուսիսային Ուրալ	Կ. Դ. Դոլգուշինը 1945 թվին	Լ. Դ. Դոլգուշինը	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
✓ Վորոնինի կղզի	Կարայի ծով	Կ. Սեդովս սառցա- հատի էքսպեդիցիան, 1930 թվին		Կ. Սեդովի և Կապիտան Վ. Ի. Վորոնինի
✓ Վորոնինի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, Հյուսիսային կղզի			,
✓ Վորոշիլովի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Հոկաեմ- բերյան ռևոլուցիայի կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930 - 1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	Կլիմենտ Եֆրեմովիչ Վորոշիլովի
✓ Վորոշիլովի գագաթ (այիկ)	Պամիր-Ալայ, Գետրոս Լ-ի լեռնաշղթա	Ֆաշիկա-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մաս- նակիցները		,
✓ Վրանգելի կղզի	Զուկոտյան ծով	Կապիտան Կելլիտե, 1849 թվին	Կապիտան Տ. Լոնգը, 1867 թվին	XIX դարի ռուս հայտնի ծովագնաց և Հյուսիսի հետազոտող Ֆ. Գ. Վրան- գելի
✓ Վրանգելի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ատոու կղզի			,

1	2	3	4	5
Վրանգելի լեռ	Ալյասկա, Մեդնի գետի վերին հոսանքում			XIX դարի առև հայտնի ծովագնաց և շյուսիսի հետազոտող Ֆ. Գ. Վրանգելի
Վրանգելի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, հս. կղզու արևմտյան ափ	Ֆ. Գ. Լիակեն, 1822—1824 թ. թ.	Ֆ. Գ. Լիակեն	»
Վրանգելի կղզի	Պաղաղ օվկիանոս, Ալեքսանդրի արշիպելյազ			»
Վսեվիդովի ծովախորշ	Ալեուտյան կղզիներ, Ռամակ կղզի	Ալդյունարերոյ Ա. Վսեվիդովը, 1747 թ.		Արդյունարերոյ Ա. Վսեվիդովի
Վսեվիդովսկի կղզի	Ալեուտյան կղզիներ			»
Վիլկի սառցադաշտ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Վ. Ա. Ռուսանովը, 1910 թվին	Վ. Ա. Ռուսանովը	Նոր Երկրի հյուս. կղզու արևելյան ափերի քարտեզը կազմող Ռուսանովի էքսպեդիցիայի ուղեկցող Նենեց Տ. Վիլկիի
Փագեմեյասերի կղզի	Ալյասկա	Վ. Ս. Խրոմչենկոն և Ա. Հտուլին, 1821 թվին	Վ. Ս. Խրոմչենկոն և Ա. Հտուլին	Ռուս-ամերիկյան կոմպանիայի գործիչ, 1 կարգի կապիտան Լ. Ա. Գագեմեյասերի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ուժ սլատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Պագեմեյստերի նեղուց	Հս. Ամերիկա, Ալյասկա հս. թ-գի, Նորտոն ծոց	Վ. Ս. Խրոմչենկոն և Ա. Էտոլին, 1821 թ.	Վ. Ս. Խրոմչենկոն և Ա. Էտոլին	Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի գործիչ, 1 կար- գի կապիտան Լ. Ա. Գա- գեմեյստերի
Պալախովի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, Մաշիգինի խորշ	Վ. Ա. Ռուսանովը, 1909 թվին	Վ. Ա. Ռուսանովը	Վ. Ա. Ռուսանովի՝ Նոր- կրկրյա էքսպեդիցիայի ուղեկցող Պ. Ա. Գալախովի
Գվոզդևի կղզի (Դիոմիդի կղզի- ներ)	Բերինգի նեղուց	Սեմյոն Դեմենը, 1648 թվին		1732 թ. գեպի Ամերիկայի ափերը լողացող «Գավ- րիի» նավի ենթաշտուր- ման Մ. Գվոզդևի
Գվոզդևի հրվան- դան	Սախալին		Կուրիյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	
Պերասիմովի ձագ	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային ափ	Նոր Երկրի հայտնի հետազոտող Պ. Կ. Պախտուսովը	Պ. Կ. Պախտուսովը	Պ. Կ. Պախտուսովի նա- վարկության մասնակից Պերասիմովի
Պալովաչի հրվանդան		Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնը, 1804 թվին	Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնը	1803-1806 թ. թ. Կրու- գենշտերնին ուղեկցող լեյտենանտ Պ. Պալովաչի

1	2	3	4	5
Գոլովինի հրվանդան	Հս. Ամերիկա, Լիսբոնը հրվանդանից հարավ	Վ. Ս. Խրոմչենկոն և Ա. Էտսլին, 1821 թվին	Ռուս-ամերիկյան կոմպանիան	XIX դ. նշանավոր շուրջերկրյա ծովագնաց Վ. Մ. Գոլովինի
Գոլովինի ծոց	Հս. Ամերիկա, Ալյասկա հս. թ-գի, Նորտոն ծոց	»	»	»
Գոլովինի նեղուց	Կուրիլյան կղզիներ, Ռայկոնե և Մատուա կղզիներ ձիջև	Վ. Մ. Գոլովինի ուղեկցող Ռեկորդը		»
Գոլովինի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Ֆ. Պ. Լիտկեն, 1822—1824 թ. թ.		»
Գոլովինի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Կոննաշիր կղզի		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրադետները, 1946 թվին	»
Գոլովինի հրվանդան	Յամայ թերակղզի	Պեչորյան էքսպեդիցիայի ջոկատի պետ Իվանովը, 1826 թ.	Իվանովը	»
Գոնչարովի հրվանդան	Սախալին			Հայտնի գրող Լ. Ա. Գոնչարովի, որ 1852 թ. կատարեց շուրջերկրյա ճանապարհորդություն «Պալլադա» նավով

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորվել անունը
1	2	3	4	5
Գորոզկովի սառցադաշտ	Հյուսիսային Ուրալ, Խայմա լեռան արևել- յան լանջին			Սովետական գիտնական, Ուրալի հետազոտող Բ. Ն. Գորոզկովի
✓ Գորկու լեռնա- գագաթ (պիկ)	Տյան-շան, Ստալինի լեռնաշղթա	Ուկրաինական էքսպե- դիցիան, 1931—1932 թ. թ.	Ուկրաինական էքսպե- դիցիան 1931—1932 թ. թ.	Ռուս խոշորագույն գրող Մ. Գորկու
Գրիգորևի սառցադաշտ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ- սառու	Ա. Ա. Լետովետը, 1934 թվին	Ա. Ա. Լետովետը	Սովետական աշխարհա- գրագետ ճանապարհորդ Ս. Գ. Գրիգորևի
✓ Գրիպորևի սառցադաշտ	Հյուսիսային Ուրալ	Լ. Դ. Դուրոշինը, 1945 թվին	Լ. Դ. Դուրոշինը	Սովետական աշխարհա- գրագետ ակադեմիկոս Ա. Ա. Գրիպորևի
Գրուսմ-Դրժի- մայր սառցա- դաշտ	Բոզդու-օլա լեռնաշղթա, Տյան-շան	Կենտրոնական Ասիա- յի հետազոտող Գ. Մերցրախերը, 1908 թ.	Գ. Մերցրախերը	Կենտրոնական Ասիայի հայտնի հետազոտող Գ. Ն. Գրուսմ-Դրժիմայ- րյի
Գրուսմ-Դրժի- մայր լեռնանցք	Սիխոտե-ալին լեռնա- շղթա	Վ. Կ. Արսենովը, 1906 թվին	Վ. Կ. Արսենովը	»

1	2	3	4	5
✓ Դավիթովի կղզի	Ալեուտյան կղզիները, կրիայի կեների խումբ			XIX դ. ծովագնաց և Սադազ օվկիանոսի հետազոտող Գ. Ի. Դավիթովի
✓ Դավիթովի կղզիներ	Ալյասկա, հարավային ափ	Մ. Ն. Վասիլևը, 1821 թ.		
Դավիթովի ծովախորշ	Վրանգելի կղզի		Գ. Ա. Ուշակովը	Աշխարհագրագետ-գեոգրֆիտտ Վրանցի Օկոյարը նավի էքսպեդիցիայի պետ Բ. Վ. Դավիթովի, որը 1924 թ. Վրանգելի կղզու վրա բարձրացրեց սովետական դրոշը
Դեմենի ձրվանդան	Ասիայի ծայր արևելյան կեսը	Սեմյոն Դեմենը, 1648 թվին	Նորդենշելդը և Ռուսական Աշխարհագրական ընկերությունը 1898 թ. Յու. Մ. Շոկալսկու առաջարկով	XVII դ. հայտնի ճանապարհորդ Ս. Դեմենի, որ առաջինը ծովով շրջանցեց Ասիայի արևելյան ծայր վերջավորութունը
✓ Դեմյան Բեգնու կղզի Դերյուզինի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Բուրևիկ կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930—1932 թ. թ. Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիան 1910—1915 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիայի մասնակիցները 1910—1915 թ. թ.	Սովետական հայտնի գրող Դեմյան Բեգնու ՍՍՏՄ հյուսիսային և արևելյան ծովերի ֆաունայի հետազոտող Կ. Մ. Դերյուզինի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Դիտմարի հրա- բուխ	Կամչատկա	XIX դ. Կամչատկան հետազոտող Կ. Դիտ- մարը, 1854 թ.		Կ. Դիտմարի
✓ Ձերժինսկու լեռնադաճաթ (սլիկ)	Անդրալայան լեռնա- շղթա		Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մասնակիցները	Ֆելիքս Էդմունդովիչ Ձերժինսկու
Ձերժինսկու հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Պիտներ կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը 1930—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	»
+ + Դոկուչակի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ, Կուսիշար կղզի		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Ռուս խոշոր զիտնական, աշխարհագրագետ, հողա- գիտության հիմնադիր Վ. Վ. Դոկուչակ
Դուբրիցկու ծոց	Վրանգելի կղզի	Սովետական խոշոր գետուղ Լ. Վ. Կրոմովը		«Ց. Լիտկե» ստոցանատի կապիտան, Կ. Ա. Դուբ- րիցկու
Ճվրեհնովի նեղուց (հինգե- րորդ Կուրիլ- յան)	Կուրիլյան կղզիներ		Ռուս ամերիկյան կոմ- պանիայի գործիչ Մ. Դ. Տերենկովը, 1817 թվին	XVIII դ. Կուրիլյան կ-ների բարոնգը կազմող պորու- չիկ Իվան Եվրեհնովի

1	2	3	4	5
Եվրեինովի հրվանդան	Կամչատկա			XVIII դ. Կուրիլյան կենքի բարտեզը կազմող պորու- չիկ Իվան Եվրեինովի
Եվգենովի	Հյուսիսային Երկիր առշիպեկագ			Սովետական հիդրոգրաֆ Ն. Ի. Եվգենովի
Ժդանկո լեոնա- շովա	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	XIX դ. վերջին Օխոտյան ծովը ուսումնասիրող, աշխարհագրագետ Մ. Ե. Ժդանկոյի
Ժոխովի կղզի	Չուկոտյան ծով, Դե- կոնգի կղզիներ	Ա. Մ. Ժոխովը, 1914 թ.	Բ. Ա. Վիլկիցկին	«Թայմիր» և «Վայգաչ» նավերի ճանապարհորդու- թյան մասնակից լեյտե- նանտ Ա. Մ. Ժոխովի
Ժուկովսկու լեոնաշովա	Արևմտյան Շարկեր- գեն կղզի	Ռուս-չվեդական էքսպեդիցիայի տաս- դարաշի Ա. Ս. Վասի- լևը, 1901 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	Ռուս նշանավոր զինա- կան, մեխանիկ և մաթե- մատիկոս Ն. Ե. Ժուկով- սկու
Ջավադովսկու կղզի	Հար. Սանդվիչյան կղզիներ	Ֆ. Ֆ. Բեյլինսդաուզե- նը, 1819 թվին	Ֆ. Ֆ. Բեյլինսդաու- զենը	«Լոտտոկ» նավի լեյտե- նանտ Ի. Ջավադովսկու
Ջավարիցկու հրարուխ	Կամչատկա			Սովետական հրարխագետ, ակադեմիկոս Ա. Ն. Ջա- վարիցկու

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ջավոյկոյի լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Կամչատկայի նահանգապետ Վ. Ս. Ջավոյկոյի, որ փայլուն հականարված ավեց անգլո-ֆրանսիական ֆլուտի հարձակմանը Պետրոպավլովսկի վրա, 1854 թվին
Ջավոյկոյի հրվանդան	Կամչատկա, Ավաչինսկու խորշ	Կ. Դիտմարը, 1851 թ.	Կ. Դիտմարը	,
✓ Ջուրովի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, Միսյուշինի խորշ		Ն. Ն. Մատուսկիչը	Սովետական օվկիանոսագետ, կոնտր-ադմիրալ Ն. Ն. Ջուրովի
Ջուևի թերակղզի	Թայմիր թերակղզի, Ս. Լապտևի ափ			XVIII դ. հայտնի ճանապարհորդ ահադեմիկոս Վ. Ֆ. Ջուևի
Ինոստրանցի նեղուց	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի			XIX դ. խոշոր գեոլոգ Ա. Ա. Ինոստրանցևի

1	2	3	4	5
Իսաչենկոյի կղզի	Կարայի ծով	«Գ. Սեդով» սառցահա- տի էքսպեդիցիան, 1930 թվին	Օ. Յու. Շմիդտը	Օ. Յու. Շմիդտի էքսպե- դիցիայի մասնակից հայտնի միկրոբիոլոգ Բ. Ա. Իսաչենկոյի
Իսաչենկոյի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի			»
Իսաչենկոյի հրվանդան	Կարայի ծով, Գիբսոն կղզուց հարավ			»
Կավրայսկու լեռ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սովետական գեոգեղիստ- հիդրոգրաֆ Վ. Կ. Կավրայսկու
✓ Կազանովիչի լեռնադադաթ (պիկ)	Պամիր, Գիսուլթյուն- ների Ակադեմիայի լեռնաշղթա			Լադար Մոսիսեևիչ Կազանովիչի
✓ Կալինինի լեռ- նադադաթ (պիկ)	Պամիր-Ալայ, Պետրոս I-ի լեռնաշղթա	Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մաս- նակիցները 1923—1929 թ. թ.		Միխայիլ Իվանովիչ Կալինինի
✓ Կալինինի ծոց	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Պիոներ կղզի	Գ. Ռ. Ուշակովը 1930—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	»

1	2	3	4	5
Կարպինսկու հրարուխ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Ականավոր ղեկուգ, ճանապարհորդ, 1916-ից մինչև 1930 թ. թ. ՍՍՌՄ Գիտությունների Ակադեմիայի պրեզիդենտ Ա. Գ. Կարպինսկու
Կարպինսկու լեռնագագաթ (պլ.կ)	Պամիրո-Ալայ, Պետրոս I-ի լեռնաշղթա	Տաջ կո-Պամիրյան էքսպեդիցիան 1932 թ.		,
Կիրով Սերգեյի կղզի	Կարայի ծով	Ենրմակի սառցահատը 1934 թվին		Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովի
Կիրովի լեռնագագաթ (պլ.կ)	Պամիր, Պետրոս I-ի լեռնաշղթա			,
Կիրովի լեռնագագաթ (պլ.կ)	Կենտրոնական Տյան-շան	Ուկրաինական էքսպեդիցիայի մասնակից Մ. Ա. Դեմչենկոն, 1932 թվին	Մ. Ա. Դեմչենկոն	,
Կլոկովի ձոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային կղզի	Նոր Երկրի հայտնի հետազոտող Գ. Պախտուսովը, 1835 թվին	Գ. Պախտուսովը	Անտոնապաս Գ. Ա. Կլոկովի Գ. Պախտուսովի էքսպեդիցիային օգնող

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Կուննիկովի լեոնագագաթ (սլիկ)	Պամիրո Ալայ, Ռուս- շանսկի լեոնաշղթա	Ե. Ա. Բեյեցկին, 19 6 թ.		Սովետական գեոլոգ, Մի- ջն Ասիայի հետազոտող Ս. Ի. Կուննիկովի
Կնիպովի շի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հար. կղզու արևելյան ափ			Ականավոր կենդանաբան և ծովերի հետազոտող Ն. Մ. Կնիպովի
Կնիպովի ծո- վախորշ	Թայմիր թերակղզի			»
Կովալսկու լեոնաշղթա	Շպիցբերգին կղզի	Ռուս-փեղզական էրրս- պեղիցիան 1900 թ	Ա. Ս. Վասիլևը	Աստղաբաշխ Մ. Ա. Կովալսկու
Կովալսկայա Սոֆիայի լեո- նաշղթա	» »	»	»	Առաջին կին-պրոֆեսոր մաթեմատիկա Ս. Վ. Կովալսկայայի
Կոզլովի սառ- ցաբաշտ	Ալթայ, Տարին Բոզդո- օլա լեոնաշղթա	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	Նշանավոր ճանապարհորդ, ղեպի հենտրոնական Ասիան՝ Պ. Վ. Կոզլովի
Կոզմինի հրվան- դան	Չառնի խորշից դեպի արևելք (Ասիայի հյուս- սիսային ափ)	Ֆ. Պ. Վրանգելը, 1820 թվին	Ֆ. Պ. Վրանգելը	Ֆ. Պ. Վրանգելի էքսպե- դիցիայի մասնակից շտուրման Կոզմինի

1	2	3	4	5
Կոզլընսկու հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի		Մ. Գ. Տերենկովը	Յակուտական կազակ, Կուրիլյան կղզիների առաջին հետազոտող Իվան Կոզլընսկու
Կոզլընսկու լեռ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էրպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	»
Կոմարովի լեռ- նազապաթ (պիկ)	Պամիր, Գիտություն- ների ակադեմիայի լեռնաշղթա	Ա. Ա. Լետովեար, 1936 թվին		ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ (1936—1945 թ. թ.) Վ. Լ. Կոմարովի
✓ Կոմարովի սառ- ցադաշտ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ- ատու լեռնաշղթա	Միջին Ասիայի հետա- զոտող Ն. Գ. Պալզովը, 1929 թվին	Ն. Գ. Պալզովը	»
✓ Կոմարովի սառցադաշտ	Հյուսիսային Ռեդալ	Աշխարհագրագետ, Ու- րալը հետազոտող Վ. Ս Գովորուխինը 1932 թ.	Վ. Ս. Գովորուխինը	»
Կորժենսկայա Եվզենիայի լեռ- նազապաթ (պիկ)		Միջին Ասիայի հայտ- նի հետազոտող Ն. Լ. Կորժենսկին, 1927 թ.		Ն. Լ. Կորժենսկու կին և օգնական Եվզենյա Կորժե- նսկայայի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում սլատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Կործենեսկու սառցադաշտ	Տալղարի պիկ, Անդրի- րիան Այա-տաու	Ա. Ա. Լետովեաը, 1934 թվին	Ա. Ա. Լետովեաը	Ն. Լ. Կործենեսկու
Կործենեսկու սառցադաշտ	Անդրայայան լեռնաշղթա		Համամիութենական Աշխարհագրական ըն- կերությունը, 1928 թ. Տաշիկո Պամիրյան էքսպեդիցիայի առա- ջարկով	»
Կոցեբու ծոց	Հս. Ամերիկա, Կոլումբի- արևմտյան ծովափ	XIX դ. հայտնի շուրջ- երկրյա ծովագնաց Պ. Ն. Կոցեբուն, 1816 թ.	Կոցեբուն ուղեկցող- ները	Օ. Ե. Կոցեբուն
Կրասինի լեռնա- գագաթ (պիկ)	Անդրայայան լեռնա- շղթա		Համամիութենական Աշխարհագրական ըն- կերությունը, 1928 թ. Տաշիկո Պամիրյան էքսպեդիցիայի առա- ջարկով	Սովետական պետական գործիչ և դիպլոմատ Լ. Բ. Կրասինի
Կրասինի կղզի	Նորդենշեյդի արշի- պելագ			»
Կրասինի ծոց	Վրանգելի կղզի	Լ. Վ. Գրոմովը, 1941 թվին		»

1	2	3	4	5
Կրասնովի լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	XIX դարի ռուս խոշոր աշխարհագրագետ Ա. Ն. Կրասնովի
Կրաչենիննիկովի կղզի	Կամչատկա			XVIII դ. լավագույն ռուս գիտնական, Կամչատկայի առաջին հետազոտող Ս. Գ. Կրաչենիննիկովի
Կրաչենիննիկովի հրվանդան	Բերինգի ծով, Կաբադինի կղզի			»
Կրենիցինի նեղուց	Կուրիլյան վեցերորդ նեղուց	Ռուս հայտնի շուրջերկրյա ծովագնաց Բ. Վ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին	Բ. Ֆ. Կրուզենշտերնը	XVIII դ. ծովագնաց, Ալեուտյան կղզիները հետազոտող Գ. Կ. Կրենիցինի
Կրենիցինի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Օնեկոտան կղզի		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	»
Կրենիցինի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ունիմակ կղզի	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը, 1828 թվին	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը	»
Կրենիցինի կղզի	Ալեուտյան կղզիներ	»	»	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Գրիժանովսկու հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սովետական խոշոր հան- քարան՝ Վ. Ի. Գրիժա- նովսկու
Կրժիժանովսկու հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Պիոներ կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը 1930—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	Համ. Կ(բ)Պ Կենտկոմի անդամ, սովետական խո- շոր գիտնական և ինժե- ներ Գ. Մ. Կրժիժանով- սկու
Կրիշտոֆովիչի լեռնաշղթա	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սովետական խոշոր գեո- լոգ Ա. Ն. Կրիշտոֆովիչի
Կրոպտկինի լեռնաշղթա	Օլեկժա-Վիտիմի սա- րահարթ	Արևելյան Սիբիրի հետադոտող, գեոլոգ Ա. Ա. Վոզնեսենսկին		Ականավոր աշխարհագրա- գետ, Արևելյան Ասիայի հետազոտող Գ. Ա. Կրոպտ- կինի
Կրուզենշտեր- նի հրվանդան	Հս. Ամերիկայի ծովափ, Կոցեբուե ծոցի մուտքի մոտ	Օ. Ն. Կոցեբուե, 1817 թվին	Օ. Ն. Կոցեբուե	Ռուս առաջին շուրջըր- կրյա ծովագնաց Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնի
Կրուզենշտերնի կղզի	Քաղաղ օվկիանոս, Մարշալյան կղզիներ			

1	2	3	4	5
Կրուզենշտերնի ժայռ	Խաղաղ օվկիանոս	Յու. Ֆ. Լիսյանսկին, 1805 թվին	Յու. Ֆ. Լիսյանսկին	Ռուս առաջին շուրջեր- կրյա ծովագնաց Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնի
Կրուզենշտերնի կղզի	Բերինգի նեղուց, Գիոմիդա կղզիներ			»
Կրուզենշտերնի նեղուց	Կուրիլյան կղզիներ, X և XI կղզիների միջև		Լ. Ն. Շրենկը, ակադեմի- կոս աշխարհագրագետ, Սախալինի և Ամուր գետի հետազոտող, 1850—1857 թ. թ.	»
Կրուզենշտերնի կղզիներ	Ս. Լապտևի ծովափի մոտ, Նոր Երկիր կ-ներ			»
Կրուզենշտերնի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ	Ֆ. Գ. Լիսկեն, 1822—1824 թ. թ.	Ֆ. Գ. Լիսկեն	«
Կրուզենշտերնի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Պաուստուս կղզիներ	Օ. Ն. Կոցերուն, 1816 թվին	Օ. Ն. Կոցերուն	»
Կրուզենշտերնի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ		Մ. Դ. Տերենկովը, 1847 թվին	»
Կրուզենշտերնի խորշ	Յամայ թերակղզի, արևմտյան ափ	Պեչորյան Էքսպեդիցի- այի արևելյան ջոկատի պետ Իվանովը, 1816 թ.	Իվանովը	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
+ + Կրուպակայայի լեռնազագաթ (պիկ)	Պամիրո-Ալայ, Պետրոս I-ի լեռնաշղթա	Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մաս- նակիցները, 1932 թ.		Նադեժդա Կոնստանտի- նովնա Կրուպակայայի
+ ✓ Կրուպակայայի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Պիոներ կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	»
+ + Կոխլովի սառ- ցադաշտ	Մոնղոլական Ալթայ	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	Սիբիրի հայտնի բուսա- բան և ճանապարհորդ Պ. Ն. Կոխլովի
+ Կուլբիշևի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Կոմսոմո- լեց կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	Վալերիան Վլադիմիրովիչ Կուլբիշևի
Կուպրիանովի ձոց	Ամերիկայի հյուսիս- արևմտյան հրվանդան- ներից արևելք	Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի գործիչ, ծո- վազնաց Կաշեվարովը, 1838 թվին	Կաշեվարովը	Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի կառավարիչ Ի. Ա. Կուպրիանովի
Կուպրիանովի նեղուց	Խաղաղ օվկիանոս, Կադյակ և Սֆոգնակ կղզիների միջև		Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիան	»

1	2	3	4	5
Կուպրիանովի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Ալեքսանդրի արշիպելագ		Ռուս-ամերիկյան կոմսանիան	Ի. Ա. Կուպրիանովի
†† Կուսուզովի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Մարշալյան արշ.	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենը	1812 թ. Հայրենական պատերազմի ռուս խոշոր զորավար Մ. Ի. Կուսուզովի
†† Կուսուզովի հրվանդան	Ալյասկա, հյուսիսային ափ	Մ. Պ. Ստանյուկովիչը, 1827 թվին	Մ. Պ. Ստանյուկովիչը	»
† Լազարևի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս Պաուամոտու կղզիներ	Շուրջերկրյա ծովագնաց Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուզենը	1821 թ. Անտարկտիդան, հայտնաբերող, ռուս նշանավոր շուրջերկրյա ծովագնաց Մ. Պ. Լազարևի (Բելլինսգաուզենի և Լազարևի երսուկների)
Լազարևի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ունիմակ կղզի			»
Լազարևի հրվանդան	Ասիայի ափին, Թաթարական նեղուցում	Հեռավոր Արևելյան ականավոր հետազոտող Ք. Ի. Նեվելսկին, 1848 թվին	Ք. Ի. Նեվելսկին	»
Լազարևի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ունիմակ կղզի	Մ. Պ. Ստանյուկովիչը, 1828 թվին	Մ. Պ. Ստանյուկովիչը	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Լապտե Խարի- տոնի ասի	Քայմիբ թերակղզի	Խ. Լապտե, 1738 թ.		1733—1741 թ. Մեծ Հյուսիսային էքսպեդիցիայի ականավոր գործիչ Խ. Լապտեի
Լապտե Խարի- տոնի հրվանդան	»			»
Լապտենների ծով	Հյուսիսային Սառուց- յալ օվկիանոս		Աշխարհագրական ըն- կերությունը Յուս. Մ. Շոկալսկու առաջաբ- կու թյամբ	Խարիտոն և Դմիտրի Լապտենների
Լապտե Դմիտ- րի նեղուց	Ասիա մայր ցամաքի և Նորսիբիրյան կղզե- ների միջև	Դ. Լապտե, 1740 թ.		Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի ականավոր գոր- ծիչ Դ. Լապտեի
Լեաշովի նեղուց	Կուրիլյան կղզիներ	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	Ալեուական կղզիները հետազոտող Մ. Դ. Լեա- շովի, XVIII դ-ը
Լեաշովի հրվան- դան	Պարամուշիբ կղզի	»	»	»

1	2	3	4	5
<p>Լևաշովի հրաբուխ</p>	<p>Պարամուշիբ կղզի</p>	<p>Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին</p>	<p>Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը</p>	<p>Ալեուտյան կղզիները նետագոտող Մ. Գ. Լևաշովի, XVIII դ.</p>
<p>+++ Լեինսոն-Լեսսինգի լեռնաշղթա</p>	<p>Կուրիլյան կղզիներ</p>		<p>Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին</p>	<p>Սովետական ակադեմիկոս Ֆ. Յու. Լեինսոն-Լեսսինգի</p>
<p>+ Լեինսոն-Լեսսինգի հրաբուխ</p>	<p>‘ ‘</p>		<p>‘ ‘</p>	<p>‘ ‘</p>
<p>+ Լենինի լեռնագագաթ (պիկ)</p>	<p>Անդրալայան լեռնաշղթա</p>	<p>Ա. Պ. Ֆեդչենկոն, 1878 թվին</p>	<p>Գիտությունների Ակադեմիայի 1928 թ. Տաշիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան</p>	<p>Վլադիմիր Իլիչ Լենինի</p>
<p>+++ Լենինի սառցադաշտ</p>	<p>Անդրալայան լեռնաշղթա</p>	<p>Տուրխտաների ընկերության Կենտ. խորհրդի էքսպեդիցիան, 1929 թվին</p>	<p>Տուրխտաների ընկերության Կենտ. խորհրդի էքսպեդիցիան 1929 թվին</p>	<p>»</p>
<p>Լեսկովի կղզի</p>	<p>Հարավ Սանդվիչյան կղզիներ</p>	<p>Ֆ. Ֆ. Բեյլինսդաուզենը, 1819 թվին</p>	<p>Ֆ. Ֆ. Բեյլինսդաուզենը</p>	<p>Բեյլինսդաուզենի նավարկության մասնակից լեյտենանտ Ա. Լեսկովի</p>
<p>Լեսկովի հրվանդան</p>	<p>Ալյասկայի հյուսիսային ափ</p>	<p>Մ. Գ. Ստանյուկովիչը, 1827 թվին</p>		<p>»</p>

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Լեոնտի կղզի	Հյուսիսային սառուց- յալ օվկիանոս, Արջի կղզիների խումբ	Գեոգեդիստներ Ի. Լեոնտե և Ա. Պուշ- կարևը, 1763 թվին	Հյուսիսային Սառու- ցյալ օվկիանոսի 1910—1915 թ. թ. էքսպեդիցիան	Գեոգեդիստ Ի. Լեոնտեի
Լիսյանսկի կղզի	Ռադադ օվկիանոս, Հա- վայան կղզիների խումբ	Յու. Ֆ. Լիսյանսկին, 1805 թվին	«Նեա» նավի անձնա- կազմը	Ռուս առաջին շուրջեր- կրյա ծովագնաց Յու. Ֆ. Լիսյանսկու
Լիսյանսկու լեռ	Սախային		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	»
Լիսյանսկու թերակղզի	Օխոտի ծովափ			»
Լիսիեի հրվան- դան	Վրանգելի կղզի	Գ. Ա. Ուլասիովը, 1930 թվին		XIX դ. նշանավոր շուրջ- երկրյա և արկտիկական ծովագնաց, Ռուսական Աշխարհագրական ընկե- րու թյան հիմնադիրներից և նրա վիցե-պրեզիդենտ, Գիտու թյունների ակա- դեմիայի պրեզիդենտ Ֆ. Գ. Լիսիեի

1	2	3	4	5
<p>Լիտկեի հրվանդան</p>	<p>Ալեուտյան կղզիներ, Ունիմակ կղզի</p>		<p>Մ. Դ. Տեբենկովը</p>	<p>XIX դ. նշանավոր շուրջ-երկրյա և արկտիկական ծովագնաց, Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության հիմնադիրներից և նրա վիցե-պրեզիդենտ, Գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ Ֆ. Գ. Լիտկեի</p>
<p>Լիտկեի հրվանդան</p>	<p>Բերինգի նեղուց</p>	<p>Ֆ. Գ. Լիտկեն, 1827 թ.</p>		<p>»</p>
<p>Լիտկեի նեղուց</p>	<p>Ասլա մայր ցամաքի և Կարագլինյան կղզիների միջև</p>	<p>»</p>	<p>Համամիութենական Աշխարհագրական ընկերության խորհուրդը</p>	<p>»</p>
<p>Լիտկեի կղզի</p>	<p>Ֆրանց Իոսիֆի Երկիր</p>			<p>»</p>
<p>Լիտկեի կղզի</p>	<p>Կարայի ծով. Պրտոր ծոց</p>	<p>Պեչորյան էքսպեդիցիայի ջոկատի պետ Իվանովը, 1828 թվին</p>	<p>Իվանովը</p>	<p>»</p>
<p>Լիտկեի կղզիներ</p>	<p>Նորգենշեյդի արշիպելագ</p>	<p>Արկտիկայի հետազոտող և գեոլոգ Է. Վ. Տոլլը, 1901 թվին</p>	<p>Է. Վ. Տոլլը</p>	<p>»</p>

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Լիտկեի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Ֆ. Պ. Լիտկեն, 1822—1824 թ. թ.		XIX դ. նշանավոր շուրջ- երկրյա և արկտիկական ձուլագնաց, Ռուսական Աշխարհագրական ցնկե- րուսթյան հիմնադիրներին և նրա վիցե-պրե- զիդենտ, Գիտությունների ակադեմիայի պրեզի- դենտ Ֆ. Պ. Լիտկեի
Լիտկեի ծոց	»	Պ. Պախուսովը 1835 թվին,	Պ. Պախուսովը	»
Լիտկեի հրվան- դան	»	Ֆ. Պ. Լիտկեն 1822—1824 թ. թ.		»
Լիտկեի թերա- կղզի	»			»
Լիտկեի խորշ	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային կղզի			»
Լորաչեսկու լեռնաշղթա	Շպիցբերգների կղ- զիներ	Ա. Ս. Վասիլև, 1900 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	Սոշորագույն ռուս մաթե- մատիկոս Ն. Ի. Լորա- չեսկու

1	2	3	4	5
Լոռիի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Արդյունաբերող Սավվա Լոռիի, 1764 թ.		Արդյունաբերող Սավվա Լոռիի, որ XVIII դ. 70-ական թվականներին առաջինը ծովով շրջանցեց Նոր Երկրի հյուսիսային ծայրը
Լոռիի Սավվայի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային կղզի	»		»
✕ ✕ Լոմոնոսովի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Գ. Յա. Սեդովը, 1913 թ.	Գ. Յա. Սեդովը	Ռուս մեծ գիտնական Մ. Վ. Լոմոնոսովի
✕ ✕ Լոմոնոսովի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան երսպեղիցիան, 1916 թվին	»
Լորենցի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, Սուլմենի լսորշ	Վ. Ա. Ռուսանովը, 1909 թվին	Վ. Ա. Ռուսանովը	Ռուսանովի էրսպեղիցիայի մասնակից, բուսաբան Կ. Ա. Լորենցի
Լուզովի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ			Նոր Երկրի առաջին հետազոտողներից մեկի՝ Լուզովի
Լուսինի հրվանդան	Օխոտյան ծովի հյուսարևմտյան ափ			Կուրիլյան կղզիներն ուսումնասիրող գեոգրֆիստ Ֆ. Լուսինի, 1719—1722 թ. թ.

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավելի անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Հյախովսկի Մեծ կղզի	Հայտնենրի ծով	Կաղակ տասնապետ Միխայիլ Ստադուխի- նը, 1644 թվին	Նկատերինա Ս-ի հրամանագրով	Կղզիների վրա արդյու- նագործությունը կազմա- կերպող, յակուտական վաճառական Իվան Հյախովի
Հյախովսկի Փոքր կղզի	»			»
Հյախովսկի կղզի- ցիներ	»			»
Մակարովի հրվանդան	Նոր Նրկիր կղզիներ, արևմտյան ափ			Ռուսական նավատորմի ականավոր զործիչ, օվ- կիանոսագետ, ադմիրալ Ս. Օ. Մակարովի
Մակարովի լեռնանոց	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան Էրսայեղի- ցիայի աշխարհագրա- ղետները, 1946 թվին	»
Մակարովի լեռ	Հարավային Սախալին		»	»
Մակարովի բարձրություն	Շպիլբերգեն կղզիներ	Ա. Ս. Վասիլևր 1900 թ.	Ա. Ս. Վասիլևր	»

1	2	3	4	5
Մակարովի կղզի	Կարայի ծով, Նորգեն- շելդի արշիպելագ			Ռուսական նավատորմի ականավոր գործիչ, օվ- կիանոսագետ, ադմիրալ Ս. Օ. Մակարովի
Մակարովի լեռ- նաշղթա	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	»
Մաքսիմովիչի լեռնանցք	Սիխոտե-ալին լեռնաշղթա	Վ. Կ. Արսենեվը, 1906 թ.	Վ. Կ. Արսենեվը	Հեռավոր Արևելքի հետա- գոտող Կ. Գ. Մաքսիմովի- չի
Մալիգինի նեղուց	Հարավային սառու- ցյալ օվկիանոս, Բելի կղզին բաժանում է Յամալ թերակղզուց	Հյուսիսային Մեծ էքս- պեդիցիայի մասնա- կիցներ Ս. Գ. Մալի- գինը և Ա. Սկուրա- տովը, 1737 թվին		Ս. Գ. Մալիգինի
Մալիգինի հրվանդան	Թայմիր թերակղզի	Ս. Գ. Մալիգինը		»
Մարկովի սառ- ցադաշտ	Արևելյան Սիբիր, Սուևտար խայտի լեռնաշղթա	Աերոգեոդեղիական վարչության էքսպե- դիցիայի աշխարհա- գրական ջոկատը: 1946 թվին		Սովետական աշխարհա- գրագետ-գեոմորֆոլոգ Կ. Կ. Մարկովի

Անո. նը	Ցեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորվել անունը
1	2	3	4	5
Մատուսիչի ծոց	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Հոկտեմ- բերյան օեփոլուցիա- յի կղզի	Հյուսիսային Մատուց- յալ օպերանոսի 1910— — 1915 թ. թ. էքսպե- դիցիան		Հիդրոգրաֆ. Արկտիկայի հետազոտող Ն. Ն. Մա- տուսիչի
Մատուսիչի թերակղզի	Նոր Երկիր կղզիներ	»	»	»
Մատուսովսկու սառցադաշտ	Ալթայ, Տաբին Բոգդո- օլա սառցադաշտային հանգույց	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	Չինաստանը հետազոտող Չ. Մատուսովսկու, XIX դար
Մատուսիչի հրվանդան	Պելեկ նեղուցում, Չաունի խորշ	Ֆ. Պ. Վրանգելը, 1823 թվին	Ֆ. Պ. Վրանգելը	Վրանգելի էքսպեդիցիայի մասնակից Ֆ. Ֆ. Մա- տուսիչի
Մայակովսկու լեռնագագաթ (պիկ)	Պամիր, Շահգարինյան լեռնաշղթա			Սովետական խոշոր պոետ Վ. Վ. Մայակովսկու
Մայակովսկու պիկ	Անդրիլիյան Ալատաու, Փորր Ալմաթյան ճյուղավորութուն		Տաջիկ-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մաս- նակիցները	»

1	2	3	4	5
Մենշիկովի կըղզիներ	Մարշալյան արշիպ. Լիայիկ խումբ	Գագեմեյստերը, 1829 թվին	Գագեմեյստերը	Ադմիրալ Ա. Ս. Մենշիկովի (1787-1869)
Մենշիկովի հրվանդան	Ալյասկա, հյուսիսային ամբ	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը, 1827 թվին	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը	«
Մենդելեևի հրարուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Կունաշիր կղզի		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	XIX դարի ռուս մեծ գիտնական Դ. Ի. Մենդելեևի
Մենդելևի հարթուքներ	Շպիցբերգեն կղզիներ	Ա. Ս. Վասիլևը, 1900—1901 թ. թ.	Ա. Ս. Վասիլևը	»
Մենդելևի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի			»
Մենդելևի սառցադաշտ	»	Վ. Ա. Ռուսանովը, 1909 թվին	Վ. Ա. Ռուսանովը	»
Մենչիկովի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Նշանավոր ռուս բնորոշ Ի. Ի. Սեչնիկովի
Միզյենդորֆի հրվանդան	Թայմիր թերակղզի			Միրիբի հայտնի հետազոտող, XIX դ., ահազեմիկոս Ա. Ֆ. Միզյենդորֆի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատյ ին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Միգրենդորֆի ծոց	Թայմիր թերակղզի, Խ. Հասլտեի ափ			Միրիբի հայտնի հետազո- տող XIX դ., ակադեմիկոս Ա. Ֆ. Միգրենդորֆի
++ Միկուխտ-Մակ- լայր գետ	Նոր Գվինեա	Ռուս մեծ զիտնա'ան ճանապարհորդ Ն. Ն. Միկուխտ-Մակլայը, 1874 թվին	Ն. Ն. Միկուխտ-Մակ- լայը	Ն. Ն. Միկուխտ-Մակլայի
+++ Միկուխտ-Մակ- լայի ափ	,	,	,	,
v+ Միկոյանի ծոց	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ, Բուլեիկ կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1932 թվին	Գ. Ա. Ուշակովը	Անաստաս Իվանովիչ Միկոյանի
Միլորադովիչի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Պաուստոու կղզի	Ֆ. Ֆ. Բելլինսոգաուզե- նը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսոգաու- զենը	1812 թ. Հայրենական պատերազմի զորավար Մ. Ա. Միլորադովիչի
Մինեևի լեռ	Վրանգելի կղզի	Լ. Վ. Գրոմովը, 1941 թ.		Վրանգելի կղզու պետ, 19.9—1934 թ. թ., Ա. Ի. Մինեևի

1	2	3	4	5
Մինինի կղզի	Թայմիր թերակղզի, արևմտյան ափ	Հյուսիսային Մեծ Էքըս- պեղիցիայի մասնա- կիցաներ Ֆ. Մինինը և Դ. Ստերլիգովը, 1738—1740 թ. թ. չ		Շաուրման Ֆ. Մինինի
Մինինի թերա- կղզի	»			»
Մինինի ծոց	»			»
Միխայլովի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս, Ֆիջի կղզուց հարավ	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուսկե- նը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսգաուս- կենը	Բելլինսգաուսկենի էքսպե- դիցիայի նկարիչ Պ. Միխայլովի
Միխայլովի կղզի	Կարայի դուռ-նեղուց, Վայգաչ կղզու մոտ	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպե- դիցիայի մասնա- կից Միխայլովը, 1902 թվին	Ա. Ի. Վարնեկը, 1902 թվին	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպե- դիցիայի մասնակից Միխայլովի
Միցուլիայի Իսաննցե	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սախալինի ուսսական հնագույն աշխարհագրու- թյան հեղինակ ազրոնոմ Միցուլիայի
Միցուլիայի պիկ	»		»	»

Անունը	Տղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Միցուսի լեռ- նաշղթա	Սախալին		Կուրիյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրու- գետները, 1946 թվին	Սախալինի ուսական հնագույն աշխարհագրու- թյան հեղինակ ազրոնոմ Միցուսիայի
† Մուրտովի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ	Գ. Ա. Ուշակովը 1930 - 1932 թ. թ.		Ղլաշեսլավ Միխայլովիչ Մուրտովի
† Մուրտովի պիկ	Պամիր, Գիսուլթյուն- ների աղաղեմիայի լեռնաշղթա	Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան, 1932—1933 թ. թ.		»
† Մուրտովի սառ- ցադաշտ	»			»
Մորզվինովի ձոց	Հարավային Սախալին	Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնը 1805 թ.		Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնի ժամանակակից, պետա- կան գործիչ Ն. Ս. Մորզ- վինովի
Մորզվինովի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ուճնակ կղզի			»
Մորզվինովի հրվանդան		Մ. Գ. Ստանյուկովիչը, 1828 թվին	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը	»

1	2	3	4	5
Մորդովինի կղզի	Կարայի դուռ-նեղուցուժ, Վայգաչ կղզու մոտ	Ա. Ի. Վարնեկը, 1902 թվին	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպեդիցիայի մասնակից լեյտենանտ Մորդովինի
Մորդովի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ			Ռուս ռեկուլցիոներ, գիտնական և պոետ, ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի պատվավոր անդամ Ն. Ա. Մորդովի
Մորդովի կղզի	Կարայի դուռ-նեղուց	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպեդիցիայի մասնակից կապիտան Մորդովի
Մուլովսկու լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	XVIII դ. վերջի ծովագնաց, կապիտան Գ. Ի. Մուլովսկու
Մուլովսկու հրվանդան	Սախալին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	»
Մուշկետովի լեռնաշղթա	Կենտրոնական Ասիա, Նան-շան	Վ. Ա. Օբրուչևը, 1892 թվին	Վ. Ա. Օբրուչևը	Հայտնի գեոլոգ, Միջին Ասիայի հետազոտող Ի. Վ. Մուշկետովի
Մուշկետովի սառցադաշտ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ-տաու	Միջին Ասիայի հետազոտող Ն. Պ. Պալգովը, 1929 թվին	Ն. Պ. Պալգովը	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Մուշկետովի սառցադաշտ	Կարատեգին 1-թա, Նամ-Նեբուդ գետի վերին հոսանքներ	XIX դ. Միջին Ասիայի հայտնի հետազոտող Վ. Ի. Լիպսկին, 1896 թվին		Հայտնի գեոլոգ, Միջին Ասիայի հետազոտող Ի. Վ. Մուշկետովի
Մուշկետովի սառցադաշտ	Տյան-շան	Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան- Շանսկին, 1857 թվին	Ի. Վ. Իգնատև, 1887 թվին	»
Մուշկետովի հրաբուխ	Վիտիմ գետի վերին հոսանք	Ռուս հայտնի գեոլոգ Ա. Պ. Գերասիմովը, 1855 թվին	Ա. Պ. Գերասիմովը	»
Նազիմովի կղզի	Նոր Երկիր, հյուս. կղզու մաս	Գ. Յա. Սեդովը, 1913 թվին	Գ. Յա. Սեդովը	Գ. Յա. Սեդովի էքսպեդի- ցիայի մասնակից Նազի- մովի
Նալիվկինի հրաբուխ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ- տաու լեռնաշղթա		Աշխարհադրական ընկերությանը	Սովետական գեոլոգ Գ. Վ. Նալիվկինի
Նալիվկինի սառցադաշտ	»	Ն. Պ. Պալզովը, 1920 թ.	Ն. Պ. Պալզովը	»

1	2	3	4	5
Նասեղկինի լեռ	Կուրբիլյան կղզիներ		Կուրբիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Կուրբիլյան կղզիների առաջին հայտնաբերողներից, յակուտական կազակ Սիլսայիլ Նասեղկինի
Նեվելսկու լեռ	Սախալին			Հեռավոր Արևելքի նշանավոր հետազոտող (XIX դ. կեսեր), աղմիրալ Գ. Ի. Նեվելսկու
Նեվելսկու նեղուց	Թաթարական նեղուց	Գ. Ի. Նեվելսկին, 1819 թվին	Գեորգ Տիտոնովիչը 1909 թվին	,
Նեվելսկու ծոց	Հարավային Սախալին			,
Նեվելսկու հրվանդան	Նեվելսկու նեղուցում			,
Նեուպոկոնի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, արևելյան ափ	Վելդինգ, նավի երբսպեդիցիան, 1924—1925 թ. թ.		Ռադամական ծովային հիդրոգրաֆ Կ. Կ. Նեուպոկոնի
Նեուպոկոնի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշ, Բուլշևիկ կղզի	Բ. Ա. Վիկինգկին, 1913 թվին		,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Նիկոլսկու լեոնանցք	Սախալին		Կուրբլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սախալինի հետազոտող (1881—1882 թ. թ.), կեն- դանարուն-աշխարհագրա- գետ Ա. Պ. Նիկոլսկու
Նովոսելցևի կղզի	Կարայի դուռ-Նեղոց	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպեդի- ցիայի մասնակից Նովո- սելցևի
Նոսկովի լեո- նանցք	Շպիցբերգեն կղզիներ	Ա. Ս. Վասիլևը	Ա. Ս. Վասիլևը	Ռուս-չվեդական էքսպե- դիցիայի ղեկավար Շպիցբեր- գեն), մասնակից նա- վաստի Նոսկովի
† Օբրուչևի սառ- ցադաշտ	Մոնղոլական Ալթայ	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Օբրուչևը	Սովետական խոշորա- զույն գեոլոգ, ակադեմի- կոս Վ. Ա. Օբրուչևի
† Օբրուչևի բարձ- րաթյուն	Ալթայ, Սայուսկամ լեոնաշղթա	Սովետական աշխար- հադրուգետ Լ. Ի. Սեմի- խատովը, 1928 թվին		»
† Օբրուչևի հրա- բուխ	Անդրբայկալ	Ա. Պ. Գերասիմովը, 1895 թվին	Ա. Պ. Գերասիմովը	»

1	2	3	4	5
<i>Օրբուչևի հրվանդան</i>	<i>Նոր Երկեր կղզիներ հյուսիսային կղզի</i>			<i>Սովետական դեռուզ և ճանապարհորդ Ս. Վ. Օրբուչևի</i>
<i>Օրբուչևի բարձրություն</i>	<i>Գրենլանդիա կղզի</i>			<i>Սովետական պալիենտոլոգ Դ. Ս. Օրբուչևի</i>
<i>Օվցինի կղզի</i>	<i>Թամիր թերակղզի, արևմտյան ափ</i>			<i>Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի ականավոր գոր- ծիչ, լեյտենանտ Դ. Ա. Օվցինի</i>
<i>Օրջոնիկիձեի սառցադաշտ</i>	<i>Պամիր-Ալայ, Ստալինի պիկ</i>	<i>Ալպինիստներ Ե. Մ. Արալակովը և Դ. Ի. Գուշչինը, 1933 թվին</i>		<i>Գրիգորի Կոնստանտին- նովիչ Օրջոնիկիձեի</i>
<i>Օրջոնիկիձեի պիկ</i>	<i>Անդրլիեյան Ալատաու պիկ</i>			»
<i>Օրջոնիկիձեի պիկ</i>	<i>Պամիր, Գիտություն- ների ակադեմիայի լեռնաշղթա</i>	<i>Տաշկիո-Պամիրյան էքսպեդիցիան, 1933 թ.</i>		»
<i>Օրլովի լեռ</i>	<i>Սախալին</i>		<i>Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին</i>	<i>Ղևյոննանտ Դ. Ի. Օրլո- վի, Սախալինի չետաղո- տոդներինց մեկը, 1853—1854 թ. թ.</i>

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ուժ պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Օշանինի սառ- ցադաշտ	Պետրոս I-ի լեռնա- շղթա, հյուսիս. լանջ	Վ. Ի. Լիսյակին, 1896 թվին	Վ. Ի. Լիսյակին	Միջին Ասիայի XIX դ. վերջի հայտնի հետազո- տող Վ. Ֆ. Օշանինի
Պալլասի հրա- բուխ	Կուրբիլյան կղզիներ		Կուրբիլյան էրայեզի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	XVIII դ. ռուս նշանավոր ճանապարհորդ և ակադե- միկոս Պ. Ս. Պալլասի
Պալլասի բիֆ	Նոր Գվինեա			»
Պալգովի սառ- ցադաշտ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ- տառու լեռնաշղթա			Սովետական աշխարհա- գրագետ, Միջին Ասիայի հետազոտող Ն. Պ. Պալգո- վի
Պանաֆիդինի կղզի	Սաղաղ օվկիանոս	XIX դ. շուրջերկրյա ժողովրդագր. Զ. Ի. Պանաֆիդինը		Զ. Ի. Պանաֆիդինի
+ Պապանինի հրվանդան	Թայմիր թերակղզի			Արկտիկայի հայտնի սո- վետական հետազոտող Ի. Ի. Պապանինի

1	2	3	4	5
Պախտուսովի լեռնաշղթա	Շպիցբերգեն կղզիներ	Ա. Ս. Վասիլևը, 1900 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	Նոր Երկրի հայտնի հետազոտող Պ. Կ. Պախտուսովի
Պախտուսովի կղզիներ	Նոր Երկիր կղզիներ, արևելյան ափ	Պ. Կ. Պախտուսովը, 1835 թվին	»	»
Պախտուսովի կղզիներ	Կարայի ծով, Նորդենշելդի արշիպելագ	Է. Վ. Տոլլը, 1901 թ.	Է. Վ. Տոլլը	»
Պելցովի սառցադաշտ	Մոնղոլական Ալթայ, Տաբին Բոգդո-ոյա լեռնային հանգույցում	Վ. Վ. Սապրժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապրժնիկովը	Կենարոնական Ասիայի հայտնի հետազոտող Մ. Վ. Պելցովի
Պյոտր Պետրովիչի բարձրույթուն	Մոնղոլական Ալթայ	»	»	Քոշորագույն ուսու աշխարհագրագետ և ճանապարհորդ Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու
Պետրոս I-ի լեռնաշղթա	Պամիրո-Ալայ	Վ. Ֆ. Օշանինը, 1878 թվին	Վ. Ֆ. Օշանինը	Կայսր Պետրոս I-ի
Պետրոս I-ի սառցադաշտ	Պետրոս I-ի լեռնաշղթա, Բազիրակ գետի ակունքը	Վ. Ի. Լիպսկին, 1897 թվին	Վ. Ի. Լիպսկին	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Պետրոս 1-ի կղզի	Անտարկտիդայի ափե- րի մոտ	Ֆ. Ֆ. Բելլինսցուո- զենը, 1819 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսցուո- զենը	Կայսր Պետրոս 1-ի
Պետրոս Մեծի ծոց	Յապոնական ծով			»
Պետուշկովի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Շտուրման Պետրուշկովի, որ XVIII դ. նաստալիա- րըիզանտինի վրա նա- վարկեց զեպի Ուրուսպ
Պինեգինի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ	Գ. Յա. Սեդովը, 1913 թվին	Գ. Յա. Սեդովը	Գ. Յա. Սեդովի ուղեկից նկարիչ Ն. Վ. Պինեգինի
Պոլյակովի լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	1881—1882 թ. թ. Սախա- լինը ուսումնասիրող, աշխարհագրագետ Պոլյակովի
Պոլյակովի հրվանդան	»		»	»

1	2	3	4	5
Պոսետի ծոց	Յապոնական ծով			Յապոնական ծովը հետազոտող, հայտնի էր նախարկութուններով աղմիբալ Պոսետի
Պոսպելովի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, արեմտյան ափ	Վ. Ա. Ռուսանովը	Վ. Ա. Ռուսանովը	Ռուսանովի էքսպեդիցիայի, «Դժերի Սոլունսկի» նավի շտուբման Գ. Մ. Պոսպելովի
✓ Պոտանինի լեռնաշղթա	Կենտրոնական Ասիա, Նան-շան	Վ. Ա. Օրբուչևը, 1892 թվին	Վ. Ա. Օրբուչևը	Կենտրոնական Ասիայի հետազոտող և նշանավոր ճանապարհորդ Գ. Ն. Պոտանինի
Պոտանինի սառցադաշտ	Տարին Բողդո-Օյա սառցադաշտային հանգույց	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	»
✓ Պրժեվալսկու լեռնաշղթա	Կուեն-Լունի միջին մասում	Ն. Մ. Պրժեվալսկին, 1884 թվին	Ռուսական Աշխարհազրական ընկերության խորհուրդը	Կենտրոնական Ասիայի առաջին հետազոտող, մեծ ճանապարհորդ Ն. Մ. Պրժեվալսկու
✓ Պրժեվալսկու հրվանդան	Գուրլյան կղզիներ		Լ. Ս. Բերգը	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Պրծեվալսկու սառցադաշտ	Տարին Բոգդո-օյա սառցադաշտային հանգույց	Վ. Վ. Սապոժնիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Սապոժնիկովը	Կենտրոնական Ասիայի սու. ջին Նետազոտոզ, մեծ ճանապարհորդ Ն. Մ. Պրծեվալսկու
Պրծեվալսկու հրվանդան	Ալյասկա, Բեննետա լիճ	Լեյտենանտ Ֆ Շվաս- կան, 1916 թվին	Ֆ. Շվասկան	»
Պրերելովի կղզի	Բերինգի ծով, Ալեուտ- յան կղզիներից հյուսիս	Արդյունաբերող Պրերելովը, 1786 թ.		Արդյունաբերող Ք. Պրերելովի
Պրոկոֆևի ծոց	Հս. Ամերիկա, հս. ափ, Բարրոու հրվ. արևելք	Ռուս-ամերիկյան կոմպանիայի գործիչ ժովազնաց Կաշեվա- րովը	Ռուս-ամերիկյան կոմպանիան	Ռուս-ամերիկյան կոմպա- նիայի գործիչներից մե- կել Ի. Վ. Պրոկոֆևի
Պրոկոֆևի կղզի	Շանթարյան կղզիներ	Լեյտենանտ Կոզմինը, 1829 թվին	Լեյտենանտ Կոզմինը	»
Պրոնչիշչևի լեռնաշղթա	Թայմիր Երակղզի, արևելյան ափ			Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դեցիայի ականավոր գոր- ծիչ Ս. Պրոնչիշչևի

1	2	3	4	5
Պրոնչիշչևի հրվանդան	Թայմիր թերակղզի, արևելյան ափ	Վ. Պրոնչիշչևը		Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի ականավոր գոր- ծիչ Վ. Պրոնչիշչևի
Պրոնչիշչև Մարիայի ծո- վախորշ	,	Խ. Լուպանը, 1739 թ.	Հյուս. Սառուցյալ օվ- կիանոսի 1910—1915 թ. թ. էքսպեդիցիան	Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի մասնակից Մա- րիա Պրոնչիշչևայի
Պուշկարևի կղզի	Արշի կղզիների խմբում	Գեոդեզիստներ Ի. Լեոնտևը և Ա. Պուշ- կարևը, 1763 թվին	,	Գեոդեզիստ Ա. Պուշկարևի
Պուշկինի պիկ	Կովկաս		Ե. Մ. Աբայակովը	Իոուս մեծ պոետ Ա. Ս. Պուշկինի
Ռոզոդինի կղզի	Կարայի դուռ նեղու- ցում	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկի էքսպեդի- ցիայի մասնակից Ռոզո- զինի
Ռանսկու կղզի	Խաղաղ օվկիանոս	Ֆ. Ֆ. Բելինսդաու- զինը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելինսդաու- զինը	1812 թ. Հայրենական պատերազմի շրջանում Ն. Ն. Ռանսկու
Ռեզնիչենկոյի սառցադաշտ	Տյան-շան, Խանթեն- զրի սառցադաշտային հանգույց	Ռեկրանական էքսպե- դիցիան, 1934 թվին	Մ. Տ. Պոզրեբեցկին	Ալթայի հետազոտող գեո- լոգ Վ. Ռեզնիչենկոյի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ռատմանովի հրվանդան	Սախալին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1804 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնի էքսպեդիցիայի մասնա- կից, լեյտենանտ Մ. Խատմանովի
Ռատմանովի հրվանդան	Նոր Երկիր կղզիներ, արևելյան ափ			>
Ռատմանովի կղզի	Բերինգի նեղուց Դիո- միդի կ'նեբրի խումբ	Օ. Ն. Կոցերուն, 1816 թվին	Օ. Ն. Կոցերուն	>
Ռատմանովի խորշ	Սենյավինի նեղուցում հյուսիս արևել- յան Ասիայի ափ	Ֆ. Պ. Լիտկեն, 1828 թ.	Ֆ. Պ. Լիտկեն	>
Ռեյնեկեի կղզի	Յապոնական ծով, Պետրոս Մեծի ծոց			Նշանավոր հիդրոգրաֆ, ակադեմիկոս Մ. Ֆ. Ռեյնեկե (1801-1887)
Ռեյնեկեի կղզի	Օխոտի ծով			>
Ռեյնեկեի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային ափ	Պ. Կ. Պախտուսովը, 1813 թվին	Պ. Կ. Պախտուսովը	>

1	2	3	4	5
Ռիկորդի կղզի	Յապոնական ծով, Պետրոս Մեծի ծոց			Կուրիլյան կ-ները հետա- զոտող, Քոլոմբսին ուղե- կից, նավատորմի կապիտան Պ. Ռիկորդի
Ռիկորդի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ			»
Ռիկորդի նեղուց	Կուրիլյան կղզիներ		Լ. Ն. Շրենկը	»
Ռիկորդի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ, Իտուրուպ կղզի		Վ. Մ. Քոլոմբսինը 1811—1813 թ. թ.	»
Ռիմսկի-Կորսա- կովի կղզի	Մաղաղ օվկիանոս, Մարշալյան արշիպ.	Օ. Ե. Կոցետուն, 1816 թվին	Օ. Ե. Կոցետուն	Կոցետունի ուղեկից «Պրեդ- պրիատի» տրանսպորտի վրա 1823—1826 թ. թ., կապիտան լեյտենանտ Ն. Ռիմսկի-Կորսակովի
Ռիմսկի Կորսա- կովի կղզի	Պետրոս Մեծի ծոց			»
Ռորրովսկու սառցադաշտ	Տարին-Բոգդո-օյա սառցադաշտային հանգույց	Վ. Վ. Մալոմսիկովը, 1909 թվին	Վ. Վ. Մալոմսիկովը	Կենտրոնական Ասիայի ակունավոր հետազոտող և ճանապարհորդ Վ. Ի. Ռորրովսկու

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել տնօնը	Ուժ պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ռիխտերի սառցադաշտ	Բևեռային Ուրալ	Լ. Դ. Դոլգուշինը, 1945 թվին	Լ. Դ. Դոլգուշինը	Սովետական աշխարհա- գրագետ Գ. Դ. Ռիխտերի
Ռոզմիսլովի ծոց (Նեգնայեմի)	Նոր Երկիր, հյուսիսա- յին կղզի			Դեպի Նոր Երկիր առաջին ռուսական գիտա-հետազո- տական էքսպեդիցիոնայի պետ, շտաբի ման Ֆ. Ռոզ- միսլովի 1768—1769 թ. թ.
Ռոզմիսլովի կղզի	Կարայի ծով, Նորգեն- շելդի արշիպելագ			»
Ռոմբերգի հրվանդան	Ասիայի ծովափ, Թա- թարական նեղուց	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1804 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	Կրուզենշտերնի նավար- կու թյան մասնակից Նա- դեժդայի վրա, լեյտե- նանտ Ֆ. Ռոմբերգի
Ռուզանովսկու լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սախալինի հետազոտող 1867—1888 թ. թ լեյտե- նանտ Ն. Վ. Ռուզանովս- կու
Ռուզանովսկու լեռնանցք	Սախալին		»	»

1	2	3	4	5
Ռուսացանցիկ ծոց	Սախալին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1804 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	XIX դ. առաջին կեսի պետական գործիչ Ն. Պ. Ռուսացանցիկ
Ռուսացանցիկ լեռ	Հս. Ամերիկա, հյուսիսային ափ, Բարրոու հրվ. արևելք			»
Ռուսացանցիկ ծոց (Բոդեզո)	Կալիֆոռնիայի ափ	Ռուս-ամերիկյան կոմպանիայի ծովագնաց ի վան Կուսկովը		»
Ռուսացանցիկ կղզի	Նաղաղ օվկիանոս, Պաուսոտու կղզիները	Օ. Ն. Կոյերուն, 1816 թվին	Օ. Ն. Կոյերուն	»
Ռուսացանցիկ հրվանդան	Հյուս. Ամերիկայի ափ, Կոցերու ծոցի մուտքի մոտ	Վ. Նրոմչենկոն և Ա. Էտոլին, 1812 թվին	Վ. Նրոմչենկոն և Ա. Էտոլին	»
Ռուսանովի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, արևելյան ափ	«Ելզինգ» Բոտի էրըսպեդիցիան, 1924—1926 թ. թ.		Դեպի Նոր Երկիր կատարվող մի շարք էքսպեդիցիաների մասնակից և կազմակերպիչ Վ. Ա. Ռուսանովի
Ռուսանովի լեռ	Նոր Երկիր կղզիներ, Ռոզմիսլովի ծոց			»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ռուսանովի ղաշտ	Նոր Երկիր կղզիներ, Ռոգմխայովի ձոց			Դեպի Նոր Երկիր կատարվող մի շարք էքսպեդիցիաների մասնակից և կազմակերպող Վ. Ա. Ռուսանովի
Ռուսանովի թերակղզի	Նոր Երկիր կղզիներ			»
Ռուսանովի հեղուց	»			»
Ռուսանովի ծովախորշ	»			»
Սավին գետ	»			Սավլա Լոշկինի
Մավիչի սուպկա	Կամչատկա	Վ. Լ. Կոմարովը, 1908 թվին		Վ. Լ. Կոմարովի էքսպեդիցիայի մասնակից, ուսանող Մավիչի
Մաննիկովի հեղուց	Լյախովսկի և Նորսիբիրյան կղզիների միջև	Նորսիբիրյան կղզիների հետազոտող, արդյունաբերող Յա. Պաննիկովը		Արդյունաբերող Յա. Մաննիկովի

1	2	3	4	5
Սապոժնիկովի պիկ	Տյան-շան	Ա. Ա. Լետովետի ալպինիստների խում- բը, 1936 թվին		Ալթայի հայտնի հետազո- տող Վ. Վ. Սապոժնիկովի, XX դարի սկզբին
Սապոժնիկովի սառցադաշտ	Հարավային Ալթայ	Վ. Ռեզինչենկոն, 1911 թվին		,
Սարիչևի հրվանդան	Ույեուտյան կղզիներ, Ունիմակ կղզի	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը, 1828 թվին		XVIII դ. վերջի ականա- վոր ծովագնաց Գ. Ա. Սարիչևի
Սարիչևի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Մատուա կղզի		Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1806 թվին	,
Սարիչևի կղզի	Հյուս. Ամերիկա, Շիշ- մարևի խորշի մուտքի մոտ	Օ. Ն. Կոցեբուն, 18,6 թվին	Օ. Ն. Կոցեբուն	,
Սարիչևի բարձ- րություն	Նոր Երկիր կղզիներ, արևմտյան ափ	Ֆ. Պ. Լիսկեն, 1822 - 1824 թ. թ.	Ֆ. Պ. Լիսկեն	,
Սարիչևի հրվանդան	Յամալ թերակղզի	Իվանովի էքսպեդի- ցիան, 1824 թվին		,
Սվերդլով Յա- կովի պիկ	Անդրալպյան լեռնա- շղթա		Յաչիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան	Յակով Միխայլովիչ Սվերդլովի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
<i>W</i> Սվերգլովի հրվանդան	Հյուսիսային Նրկիր արշ. Հոկտեմբերյան ռևոլուցիայի կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը 1931—1932 թ. թ.	Գ. Ա. Ուշակովը	Յակով Միխայլովիչ Սվերգլովի
Սեվերգինի հրաբուխ	Կուրելյան կղզիներ, Քարիմհոտան կղզի	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	XIX դ. խոշոր հանքաքան, բիմիկոս, ակադեմիկոս Վ. Ս. Սեվերգինի
Սեվերցովի պիկ	Պամիրո-Ալայ Պետրոս 1-ի լճով	Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան. 1932 թվին		Միջին Ասիայի ոռոս նշանավոր ճանապարհորդ և հետազոտող, կենդանա- բան և աշխարհագրագետ Ն. Ա. Սեվերցովի
Սեվերցովի սառցադաշտ	Պամիր, Կաշկա-դար- յա զեախ ակունքները	Միջին Ասիայի հետա- զոտող Լ. Ս. Իորջևս- կին, 1894 թվին		
Սեվերցովի սառցադաշտ	Անդրելիյան Ալատաու, Տալգար սառցադաշ- տային հանգույց			
<i>V</i> Սեզովի հրվան- դան	Փրանց Իոսիֆի Նրկիր, Գուկեր կղզի			Արևտիկայի նշանավոր հետազոտող Գ. Յա. Սեզովի

1	2	3	4	5
Սեդովի պիկ	Նոր Երկիր կղզիներ			Արևիկալի նշանավոր հետազոտող Գ. Յա. Սեդովի
Սեդովի արշիպելագ	Կարայի ծով	«Գ. Սեդովի ստոցանատի էքսպեդիցիան, 1930 թվին		»
Սեդովի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, արևմտյան ափ	Գ. Յա. Սեդովը, 1930 թվին		»
Սեդովի ծովախորշ	Վայգաչ Թերակղզի	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	»
Սեմյոնովի լեռնաշղթա	Կենտրոնական Ասիա, Նան-շան լեռնաշղթա	Վ. Ի. Օրբուշևը 1894 թվին		Ռուս խոշորագույն աշխարհագրագետ և ճանապարհորդ Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու
Սեմյոնովի ստոցադաշտ	Տյան-շան	Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկին, 1857 թվին	Ի. Վ. Իգնատևը 1857 թվին	»
Սեմյոնովի սիկ	Տյան-շան	»	»	»
Սեմյոնովի լեռ	Քլյասկո, Յուկոն դետի աջ ափ	»	»	»

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Սեմյոնովի լեռ	Շպիցբերգեն կղզիներ			Ռուս խոշորագույն աշխարհագրագետ և ճանապարհորդ Պ. Պ. Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու
Սեմյոնովի պիկ	Տյան-շան, Սարջաս լեռնաշղթա			•
Սեմյոնովի նեղուց	Կարայի ծով			•
Սենյավինի հրվանդան	Հարավային Սախալին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը, 1805 թվին	Ի. Ֆ. Կրուզենշտերնը	XVIII դ. վերջի և XIX դ. սկզբի ռուս ափնավոր ծովային, զորավար Ի. Ն. Սենյավինի
Սերգեևի թերա- կղզի	Վայգաչ կղզի, Կարայի զուռնեղուց	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	Վարնեկի էքսպեդիցիայի մասնակից կապիտան Ի. Ս. Սերգեևի
Սիբիրյակովի (Կուզկին) կղզի	Նիխեի խորշում	Ա. է. Նորդենշելցը, 1878 թվին		Արկարիկական մի քանի էքսպեդիցիաներ ֆինանսավորող Ա. Մ. Սիբիրյակովի

1	2	3	4	5
Միմանովի կղզի	Պաղատի օվկիանոս, Ֆիլիպինյան կղզիներից հարավ	Ֆ. Ֆ. Բելլինսկու- գենը	Ֆ. Ֆ. Բելլինսկու- գենը	Ֆ. Ֆ. Բելլինսկու- գենի նավարկության մասնա- կից, աստղաբաշխ Ի. Միմանովի
Սկուրատովի հրվանդան	Յամայ թերակղզի	Ս. Գ. Մալիգինը և Ա. Սկուրատովը, 1737 թվին		Հյուսիսային Մեծ Էքսպե- դիցիայի մասնակից Ա. Սկուրատովի
Սմիրնիխ լեռ	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Հարավային Սախալինի աղատազրման կռիվների մասնակցած, Սովետական Միության Հերոս փոխ- գնդապետ Լ. Սմիրնիխի
Սոյմոնովի հրվանդան		Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնը, 1805 թվին	Ի. Ֆ. Կրուգենշտերնը	XVIII դ. աշխարհագրագետ և հիդրոգրաֆ, Օխոտսկի ծո- վային դպրոցի հիմնադիր Ֆ. Ի. Սոյմոնովի
Սոլովևի սառ- ցադաշտ	Արևելյան Սիրիեր, Սուևտարը Նոյայարի լեռնաշղթա	Աերոգեոգեդիայի վար- չու թիմի էքսպեդի- ցիան, 1946 թվին	Աերոգեոգեդիայի վար- չու թիմի էքսպեդիցիա- յի մասնակից Լ. Ն. Բերմանը	Սովետական աշխարհա- գրագետ Ա. Ի. Սոլովևի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորսվել անունը
1	2	3	4	5
Սրեդնու նե- դուց	Կուրիլյան կղզիներ	Վ. Մ. Գոլոմբին, 1811 թվին	Վ. Մ. Գոլոմբին	Վ. Մ. Գոլոմբինի նավար- կության մասնակից, շտուրմանի աշակերտ Վ. Սրեդնու
Սրեդնու կղզի	»	»	»	»
Ստալինի պիկ	Պամիրո-Ալայ, Գիտու- թյունների ակադե- միայի լեռնաշղթա	ՍՍՌՄ Գիտություն ների ակադեմիայի էքսպեդիցիան, 1928 թ.	ՍՍՌՄ Գիտ. ակադե- միայի էքսպեդիցիան, 1928 թվին	Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ Ստալինի
Ստալինի ծոց	Հյուսիսային երկիր արշիպելագ, Հոկտեմ- բերյան ռեյուցիայի կղզու արևմտյան ափ	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930 թվին	Գ. Ա. Ուշակովը	»
Ստալինի լեռ	»	»	»	»
Ստալինի սառ- ցադաշտ	Պամիրո-Ալայ Ստալինի պիկ	Տաշիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան		»
Ստալինի լեռ- նաշղթա	Տյան-շան		Ուկրաինական էքսպե- դիցիան	»

1	2	3	4	5
Ստարոկաղոմսկու կղզի	Հյուսիսային Երկիր, արշիպելագ	Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիան 1910—1915 թ. թ.	Հյուս. Սառուցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիան 1910 - 1915 թ. թ.	Հյուսիսային Սառուցյալ օվկիանոսի 1910—1915 թ. էքսպեդիցիայի մասնակից, բժիշկ Լ. Ն. Ստարոկաղոմսկու
Ստերլեզովի հրվանդան	Թայֆիր թերակղզի, Ն. Լապտեի ափ	Մինինը և Ստերլեզովը. 1738 թվին		Հյուսիսային Մեծ էքսպեդիցիայի մասնակից XVIII դ., Լնթաշտուրման Դմիտրի Ստերլեզովի
Ստերլեզովի հրվանդան	Թայֆիր թերակղզի, արևմտյան ափ			»
Սուվորովի կղզի	Նաղաղ օվկիանոս	Մ. Գ. Լադարևը, 1813 թվին	Մ. Գ. Լադարևը	Ռուս մեծ գործավար Ու. Վ. Սուվորովի
Սուվորովի հրվանդան	Ալյասկա	Մ. Գ. Ստանյուկովինը 1827 թվին		»
Տանֆիլևի կղզի	Կուրիլյան կղզիներ Օնեկոտան կղզի		Կուրիլյան էքսպեդիցիայի աշխարհագրագետները, 1946 թվին	Ռուս խոշոր աշխարհագրագետ Գ. Ի. Տանֆիլևի
Տատարինովի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ Ղարամուշիր կղզի			Կուրիլյան կղզիների առաջին նկարագրող (1785) շտուրման Մ. Տատարինովի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է ավել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Տերենկովի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Իտուրուպ կղզի			Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի գործիչ, Ամերի- կայի հյուսիս-արևմտյան ափերի ատլասը կազմող, I կարգի կապիտան Մ. Դ. Տերենկովի
Տիլլայի հրվան- դան	Թայմիր քերակղզի Խ. Լապտեի ափ			XIX դ. ռուս հայտնի կարտոգրաֆ Ա. Ա Տիլ- լայի
Տիխմենևի գետ	»			Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիայի գործունեու- թյան մասին զրված ա- ռաջին աշխատության հեղինակ Պ. Տիխմենևի
Տոլլե ծոց	Թայմիր քերակղզի	Է. Վ. Տոլլը, 1901 թ., դեոլոգ, ռուսական բևեռային էքսպեդի- ցիայի ղեկավար (1884—1886 թ. թ.)		Գեոլոգ Է. Վ. Տոլլի
Տոլլի սլատտ	Նորսիբիրյան կ. ներ, Կոսեկնի կղզի	»		»

1	2	3	4	5
Տոլի Լեո	Արևելա-Սլեբերական ծով, Բեննետա կղզի	Է. Վ. Տոլլը, 1901 թ.		Գեոլոգ Է. Վ. Տոլի
Էդուարդ Տոլի Լեո	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային ափ	Գ. Յա. Սեդովը, 1914 թվին	Գ. Յա. Սեդովը	,
Ուշակովի հրվանդան	Վրանգելի կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը	Ա. Ի. Մինեկը	Սովետական բևեռային Գ. Ա. Ուշակովի
Ուշակովի կղզի	Կարայի ծովի հյուսիս- ային մ. սոււմ	«Սադկո»-ի էքսպեդի- ցիայի մասնակից Ն. Ն. Ջուրովը		,
Ֆադեևի կղզի	Նորսիբիրյան կղզիներ	Յա. Սաննիկովը, 1800 թվին		Արդյունաբերող Ֆադեևի
Ֆեդչենկոյի սառցադաշտ	Պամիրո-Ալայ, Գիսու- թյունների աղաղե- միայի լեռնաշղթա	Վ. Ֆ. Օշանինը	Վ. Ֆ. Օշանինը	Միջին Ասիայի հայտնի հետազոտող Ա. Պ. Ֆեդ- չենկոյի
Ֆելիցինի հրվանդան	Սախալին	Սախալինի ուսումնա- սիրող Ս. Ս. Ֆելիցի- նը, 1875 թվին		Հիդրոգրաֆ Ս. Ս. Ֆելի- ցինի
Ֆերմանի հրաբուխ	Կուրիլյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Սովետական աղանավոր գեոլոգ, հանքարան և գեոթիմիկ, աղաղեմիկոս Ա. Ն. Ֆերմանի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ֆերսմանի պիկ	Պետրոս I-ի լեռնա- շղթայի ճյուղավորու- թյուն	Տաշիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիան 1932 թ.		Սովետական ակադեմիայի գեոլոգ. միներալոգ և գեոքիմիկ, ակադեմիկոս Ա. Ծ. Ֆերսմանի
Ֆերսմանի հրվանդան	Կուրիյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի		Կուրիյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	»
Ֆերսմանի սառցադաշտ	Տյան-շան, Կոկ-շաալ- տաու			»
Ֆերսմանի լեռ	Թայմիր թերակղզի			»
Ֆիդաբինի կղզի	Նուստրիբական կղզի- ներ	Գ. Ֆ. Անժուն, 1823 թվին	Գ. Ֆ. Անժուն	Անժուի էքսպեդիցիայի մասնակից
Ֆրունզեի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր արշ., Կոմսոմոլեց կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1931 թվին	Գ. Ա. Ուշակովը	Միխայիլ Վասիլևիչ Ֆրունզեի
Ֆուսսի պիկ	Կուրիյան կղզիներ, Պարամուշիր կղզի	Ի. Ֆ. Կրուգնչանցը, 1805 թվին		Գիտությունների ակա- դեմիայի անընդմեջ բար- տուղար (1800—1825), ակադեմիկոս Ն. Գ. Ֆուսսի

1	2	3	4	5
Ցիվուկիի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի	Հիդրոգրաֆիկ էքսպեդիցիան, 1936 թվին	Հյուսիսային Ժովային ճանապարհի գլխավոր վարչութունը	XIX դ. Նոր Երկրի հետազոտող Ա. Գ. Ցիվուկիի
Ցիվուկիի կղզի	Նորդենշեյդի արշիպելագ	Է. Վ. Տոլլը, 1901 թ.	Է. Վ. Տոլլը	,
Ցիվուկիի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ, հարավային կղզի			,
Ցիվուկիի կղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, Պախտուսովի կղզիներում			,
Ցինդերի լեռնաշղթա	Շպիցբերգին կղզիներ	Ա. Պ. Վասիլևը, 1901 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	XIX դ. երկրորդ կեսի ժաթեմաստիկոս և բուսաբան Վ. Յա. Ցինգերի
Ցինգերի հրվանդան	Հյուսիսային Երկիր, արշ., Բուշեի կղզի	Գ. Ա. Ուշակովը, 1930 - 1931 թ. թ.		,
Էտոլինի հրվանդան	Կուրիյան կղզիներ			Ա. Կ. Էտոլինի
Էտոլինի նեղուց	Նանիվոկ կղզին բաժանում է ամերիկյան ցամաքից	Վ. Խրոմչենկոն և Ա. Էտոլինը. 1821 թվին	Վ. Խրոմչենկոն և Ա. Էտոլինը	,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տպել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Հտոյինի հրվանդան	Կուրիլյան կղզիներ. Նուենիվոկ կղզի	Վ. Խրոմչենկոն և Մ. Հտոյինը, 1821 թվին		Ա. Կ. Հտոյին
Ջապանի պիկ	Տյան-շան, Ստա.ինի լեռնաշղթա	Ուկրաինական էքսպեդիցիան, 1931 թվին		Քաղաքացիական ոյտե- րադմի հերոս, սովետա- կան ակաճավոր գորավար Վ. Ի Ջապանի
Չապլինի հրվանդան	Հա. Ամերիկա, Բերին- դի ծով			Բերինգի ուղեկից, միջ- ման Պ. Ա. Չապլինի
Չերիշևի լեռնա- շղթա	Շպիցբերգեն կղզիներ	Ռուս-չվեդական էքս- պեդիցիան, 1900 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	Ռուս մեծ սաթեմատիկոս Պ. Լ. Չերիշևի
Չեկանովս'ու լեռնաշղթա	Արևելյան Սիբիր	Է. Վ. Տոլլը, 1901 թվին	Է. Վ. Տոլլը	Սիբիրի հետազոտող, XIX դ. վերջին, ղեկուղ Ա. Լ. Չեկանովսկու
Չեկինի ծոց	Նոր Երկիր կղզիներ արևելյան ափ			Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի մասնակից Ն. Չեկինի
Չեյուսկինի հրվանդան	Ասիայի հյուսիսային ծայրը	Ս. Չեյուսկինը, 1741 թվին	Ա. Ֆ. Միդգենդորֆը, 1842 թվին	Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի ակաճավոր գոր- ծիչ Ս. Չեյուսկինի

1	2	3	4	5
Չեյլուսկինի թերակղզի	Թայմիր թերակղզի	Ա. Չեյլուսկինը, 1741 թվին	Ա. Ֆ. Միդդենդորֆը 1842 թվին	Հյուսիսային Մեծ էքսպե- դիցիայի ականավոր գոր- ծիչ Ս. Չեյլուսկինի
Չեյլուսկինի կղզի	Թայմիրի ծոց	Ա. Ֆ. Միդդենդորֆը	»	»
Չեյլուսկինի կղզի	Կարայի ծով, Պյասինա գետի գետաբերանում			»
Չերնովի հրա- բուխ	Կուրիլյան կղզիներ		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Կուրիլյան կղզիների մանրամասն նկարագրու- թյան հեղինակ Ա. Ա. Չերնովի
Չերնիշևի լեռ- նաշղթա	Հյուսիսային Ուրալ			Ուրալի Տիմաշևի և Նոր Նրկրի հետազոտող, ակա- դեմիկոս Ֆ. Ն. Չերնիշևի
Չերնիշևի սառ- ցադաշտ	Նոր Նրկիր կղզիներ, Հյուսիսային ավի			»
Չերնիշևի լեռ	Նոր Նրկիր կղզիներ, հարավային կղզի	Ֆ. Ն. Չերնիշևը, 1895 թվին		»
Չերնիշևի կղզի	Վայգաչ կղզի, Դիրո- վատի խորշի մոտ	Ա. Ի. Վարնեկը, 1912 թվին	Ա. Ի. Վարնեկը	»

Անունը	Տեղը	Ով է համարերի և ե. բ	Ով է տվել տնունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Ջերնիշեր ծովա- լուրջ	Թայմիր թերակղզի			Ակադեմիկոս Ֆ. Ն. Ջերնիշեր
Ջերնիշի լեռ	Շպիցբերգեն կղզիներ	Ա. Ս. Վասիլևը, 1901 թվին	Ա. Ս. Վասիլևը	,
Ջերսկու լեռնա- շղթա	Արևելյան Սիբիր, Յա- կուտսկան ԱՍՍԻ	Ս. Վ. Օբրուչևը, 1926 թվին		XIX դարի վերջի Սիբի- րի ակադեմիկոս Կատար- տոյ Ի. Ի. Ջերսկու
Ջերսկու լեռնա- շղթա	Անդրբայկալ	Ա. Գ. Գերասիմովը, 1895 թվին		,
Ջեխովի պիկ	Սախալին		Հարավային Սախալի- նի ռուս բնակիչները	Թուս մեծ գրող Ա. Գ. Ջեխովի
Ջեխովյան լեռ- նանցք	,			,
Ջիրիկովի հրվանդան	Անադիրի ձոցի ավ	Ֆ. Գ. Լիտկեն, 1828 թվին	Ֆ. Գ. Լիտկեն	XVIII դ. ռուս նշանավոր ծովագնաց Ա. Ի. Ջիրիկովի

1	2	3	4	5
Զիրիկովի կղզի	Ալյասկայի ծոց	Վ. Բերինգը, 1741 թ.	Անգլիական ճանապարհորդ Գ. Վանկուվերը	Ա. Ի. Զիրիկովի
Զիրիկովի հրվանդան	Օխոտի ծովափ			,
Զիրիկովի հրվանդան	Խաղաղ օվկիանոս, Ալեքսանդրի արշիպ.			,
Զիրիկովի հրվանդան	Ալեուտյան կղզիներ, Ատոու կղզի	Զիրիկովը, 1742 թվին		,
Զիչագովի կղզի	Խաղաղ օվկիանոս	Ֆ. Ֆ. Բելլինսկուզաուգենը, 1820 թվին	Ֆ. Ֆ. Բելլինսկուզաուգենը	XVIII դ. ռուս նշանավոր ծովային զորավար, ազմիրալ Վ. Յա. Զիչագովի
Զիչագովի կղզի	Մարշալյան արշիպելագ, Ռասուկ լսմբուս	Օ. Ն. Կոցեբուն, 1817 թվին	Օ. Ն. Կոցեբուն	,
Զիչագովի ծովախորշ	Ալեուտյան կղզիներ, Ատոու կղզի			,
Զիչագովի հրվանդան	Խաղաղ օվկիանոս, Մարշալյան արշիպելագ	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը	Մ. Գ. Ստանյուկովիչը	,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Չիչադովի կղզի Չիխաչևի հրվանդան	Խաղաղ օվկիանոս, Ալեքսանդրի արշիպել- լագ Սախալին	Գ. Խ. Նեեյսկու. էքս- պեդիցիայի մասնակից Ն. Մ. Չիխաչևը, 1847 թվին	Ռուս-ամերիկյան կոմ- պանիան	Ադմիրալ Վ. Յա. Չիչա- գովի Ն. Մ. Չիխաչևի
Չիխաչևի լեռ- նաշղթա	Ալթայ. Սայուդեմ լեռնաշղթա	Ալթայի հետազոտող, աշխարհագրագետ Լ. Ի. Սեմիխատովան, 1928 թվին		Փոքր Ասիայի ականավոր հետազոտող Գ. Ա. Չիխա- չևի
Չկալովի կղզի	Թաթարական նեղու- ցի հյուսիսային մաս		ՍՍՌԿ ԿԳԿ-ի որոշ- մամբ	Սովետական նշանավոր օդաչու, Սովետական Միության շերտս Վ. Գ. Չկալովի
Չուխնովսկու ծովաստրը	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային ափ			Սովետական բեռային օդաչու Բ. Գ. Չուխնով- սկու

1	2	3	4	5
Շալաուրովի հրվանդան	Ասիայի էյուսիսային ափ, Ղևնայի գետաբե- րանից արևելք	Ֆ. Գ. Վրանգելը, 1820--1823 թ. թ.		Հյուսիսային Սիբիրը հե- տազուտող 1760—1764 թ. թ. Նիկիտա Շալաուրովի
Շալաուրովի կղզի	Լապտևների ծով			,
Շվանի լեռ	Սախալին		Գուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գետները, 1946 թվին	Կապիտան Շվանի (XIX դար)
Շելիխովի գետ	Կուրիլյան կղզիներ			Ռուս-ամերիկյան կոմ- սյանիայի նախաձեռնող և կազմակերպիչ (1717—1795 թ. թ.) Գ. Ի. Շելիխովի
Շելիխովի ծո- վախորշ	,		Սովետական աշխար- հագրագետ Ա. Ի. Սուլովևը	,
Շելիխովի ծո- վախորշ	Ալեքսանդրի արշիպ., Կրուզով կղզի			,
Շելիխովի նե- ղուց	Կադյակ կղզին Բա- ժանուժ է ցամաքից	Գ. Ի. Շելիխովը, 1783 թվին		,
Շելիխովի ծոց	Օլստի ծով			,

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Շելտինգի հրվանդան	Սախալին		Կուրիլյան էքսպեդի- ցիայի աշխարհագրա- գեաները, 1946 թվին	Քերինգի էքսպեդիցիայի մասնակից, ծովագնաց Շելտինգի
Շելտինգի լեռ	Սախալին			,
Շելտինգի ծոց	Օխոտի ծովափ			,
Շիշմարևի ծո- վախորշ	Հյուսիսային Ամերիկա	Օ. Ն. Կոցերուն, 1816 թվին	Օ. Ն. Կոցերուն	Օ. Ն. Կոցերունի նավար- կության մասնակից Գ. Ս. Շիշմարևի
Շիշմարևի նե- ղուց	Պաղատի օվկիանոս, Մարշալյան կղզիներ			,
Շմիդտ Պյոտրի բարձրութուն	Կուրիլյան կղզիներ			Կենդանաբան, դեպի Հե- ռափոր Արևելք մի քանի էքսպեդիցիաների կազմա- կերպիչ Պ. Սու. Շմիդտի
Շմիդտ Պյոտրի լեռնաշղթա	,			,

1	2	3	4	5
Շմիդտ Պյոտրի հրաբուխ	Կուրբիլյան կղզիներ			Պ. Յու. Շմիդտի
Շմիդտի սուպկա	Գամչատկա	Վ. Լ. Կոմարովի էրբսպեդիցիան, 1908 թվին	Վ. Լ. Կոմարովը	»
Շմիդտի թերակղզի	Հյուս. Սախալին			Սախալինի հիտադոտոդ 1859—1862 թ. թ., գեոլոգ և հնեաբան, ակադեմիկոս Յ. Բ. Շմիդտի
Շմիդտի հրվանդան	Չուկոտյան ծով, Ասիայի ափ			Արկտիկայի նշանավոր սովետական հետադոտոդ, ակադեմիկոս Օ. Յու. Շմիդտի
Շմիդտի կղզի	Կարայի ծով	Է. Գ. Սեդով՝ սառցահատի էրսպեդիցիան, 1930 թվին		»
Շմիդտի թերակղզի	Նոր Երկիր կղզիներ, հյուսիսային կղզի			»
Շոկալսկու սառցադաշտ	Տյան-շան, Իսիլնեկ սառցադաշտ	Ա. Ա. Լետավետի ալպինիստների խումբը, 1934 թվին	Ա. Ա. Լետավետը	Սովետական խոշորագույն աշխարհագրագետ, պատմավոր ակադեմիկոս Յու. Մ. Շոկալսկու

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է չնորհվել անունը
1	2	3	4	5
Շոկալսկու սառցադաշտ	Նոր Երկիր կղզիներ, Հյուսիսային կղզի			Սովետական խոշորագույն աշխարհագրագետ, պատվավոր ակադեմիկոս Յու. Մ. Շոկալսկու
Շոկալսկու սառցադաշտ	Պամիր, Դարվազի լեռ- նաշղթա			»
Շոկալսկու կղզի	Կարայի ծով, Գիդանի թերակղզի			»
Շոկալսկու կղզի	Կարայի դուռնեղուց	Ա. Ի. Վարնեկը	Ա. Ի. Վարնեկը	»
Շոկալսկու նե- ղուց	Հյուսիսային Երկիր արշիպելագ	Սառուցյալ օվկիանոսի էքսպեդիցիան, 1910—1915 թ. թ.		»
Շոկալսկու պիկ	Տյան-շան, Բոզդո-օլա լեռներ	Մերցբախերը, 1908 թ.	Մերցբախերը	»
Շոկալսկու սառցադաշտ	»	»	»	»

1	2	3	4	5
Շոկալսկու ստոցադաշտ	Պամիրո-այայ, Գիտու-թյունների ակադեմիայի լեռնաշղթա	Տաջիկո-Պամիրյան էքսպեդիցիայի մասնակիցները, 1931 թ.		Յու. Մ. Շոկալսկու
Շումագինյան կղզիներ	Ալյասկա թերակղզուց հարավ	Վ. Բերինգը, 1741 թ.	Վ. Բերինգը	Բերինգի ուղեկից նավատի Շումագինի, որ դոնվել և թաղվել է այդ կղզիներում
Շչուկինի ծոց	Կուրիլյան կղզիներ, Ուրուպ կղզի			Սովետական աշխարհագրագետ և գեոմորֆոլոգ Ի. Ս. Շչուկինի
Շչուրովսկու պիկ	Թուրքեստանի լեռնաշղթա, Բաֆարա գետի ակունքներում	Ա. Գ. Ֆեդչենկոն, 1878 թվին	Ա. Գ. Ֆեդչենկոն	Բիոլոգիայի և անտրոպոլոգիայի սիրողների Մոսկովյան ընկերության նախագահ Գ. Յա. Շչուրովսկու
Շչուրովսկու ստոցադաշտ	»	»	»	»
Շչուրովսկու պիկ	Կովկասյան գլխավոր լեռնաշղթա			»
Էտերիկանի նեղուց	Արևելա-Սիրիերական ծով, Լյախովսկի կ-ներ	Յակուտ էտերիկանը, 1759 թվին		Յակուտ-արդյունաբերող էտերիկանի

Անունը	Տեղը	Ով է հայտնաբերել և երբ	Ով է տվել անունը	Ում պատվին է շնորհվել անունը
1	2	3	4	4
Էտերիկանի գետ	Նոր սիրիլյան կ-ներ	Յակոբ Էտերիկանը, 1759 թվին		Յակոբ-արդյունաբերող Էտերիկանի
Էդելտեյնի պիկ	Արևելյան Սայան, Կիզիլ-Կուլարի լեռնա- շղթայի մասը			Սովետական աշխարհա- գրագետ-գեոմորֆոլոգ Ս. Յա. Էդելտեյնի
Էշտի կղզի	Պաղատ օվկիանոս, Մարշալյան արշիպ.	Օ. Ն. Կոցեբուն	Օ. Ն. Կոցեբուն	Կոցեբուի նավարկութան մասնակից Ի. Ֆ. Էշտի
Էշտի խոր	Կոցեբուի ծոցում, Ալյասկայի վրա	,	,	,

Պատ. խմբագիր՝ Ա. ՂԱԶԱԿԵՆՑՅԱՆ

ՎՅ 04459 Պատվեր 1237. Տիբաժ 2000. Տպագրական 9 մամուլ

Հանձնված է արտադրության 6/VI 1949 թ.

Ստորագրված է տպագրության 3/XI 1949 թ.

Հայաստանի Գրքերի Կենտրոնի Վարչության № 1 տպարան, Երևան, Լենինի փող. № 65

ԳԱԱ Հիմնադրար Գիտ. Գրար.

220035053

A 35053